

Σχολή Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας
Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία

Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Επιστήμες της Αγωγής μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σtereότυπα φύλου στην πρώιμη παιδική ηλικία. Διερευνώντας έμφυλες αναπαραστάσεις σε χαρακτήρες ζώων στις εικονογραφήσεις των παιδικών βιβλίων

POST GRADUATE THESIS

Gender stereotypes in early childhood. Exploring gender representations of animal characters in children's book illustrations

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ(ΤΩΝ)/NAME OF STUDENTS

Ελένη Κώστα – Σοφία Μελισσουργάκη

Eleni Kosta – Sofia Melissourgaki

ΟΝΟΜΑ ΕΙΣΗΓΗΤΗ/NAME OF THE SUPERVISOR

Τρυφαίνη Σιδηροπούλου

Trifaini Sidiropoulou

ΑΙΓΑΛΕΩ/AIGALEO 2024

Faculty of Health and Caring Professions
Department of Biomedical Sciences
Faculty of Administrative, Financial and Social Sciences
Department of Early Childhood Education and Care

Inter-department Post Graduate Program
Pedagogy through innovative Technologies and Biomedical approaches

Gender stereotypes in early childhood. Exploring gender representations of animal characters in children's book illustrations.

ELENI KOSTA

A.M.: 22048

E-mail: kostaeleni@gmail.com

SOFIA MELISSOURGAKI

A.M.: 22059

E-mail: sofiachalk1980@gmail.com

FIRST SUPERVISOR

Trifaini Sidiropoulou

SECOND SUPERVISOR

Eleni Mousena

Επιτροπή εξέτασης

Ημερομηνία εξέτασης: 8/7/2024

	Ονόματα εξεταστών	Υπογραφή
--	-------------------	----------

1 ^{ος} Εξεταστής	Τρυφαίνη Σιδηροπούλου	
---------------------------	-----------------------	--

2 ^{ος} Εξεταστής	Ελένη Μουσένα	
---------------------------	---------------	--

Δήλωση συγγραφέα μεταπτυχιακής εργασίας

Οι κάτωθι υπογεγραμμένες 1) Κώστα Ελένη του Βασιλείου, με αριθμό μητρώου 22048 και 2) Μελισσουργάκη Σοφία του Σύλβιου, με αριθμό μητρώου 22059 φοιτήτριες του Διϊδρυματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων των Τμημάτων Βιοϊατρικών Επιστημών/ Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία/Παιδαγωγική τμήμα των Σχολών Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας/Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και της Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Οι Δηλούσες

Ελένη Κώστα

Σοφία Μελισσουργάκη

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτριά μας Κυρία Σιδηροπούλου Τρυφαίνη για την πολύτιμη βοήθειά της, την συμπαράσταση και την καθοδήγηση που μας έδειξε καθώς και την άμεση ανταπόκρισή της σε οποιοδήποτε πρόβλημα αντιμετωπίζαμε κατά την διάρκεια εκπόνησης της εργασίας μας.

Επίσης, θέλουμε να πούμε ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλους του καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος που μας βοήθησαν να διευρύνουμε τις γνώσεις μας.

Αφιερώσεις

Στις οικογένειές μας και την τεράστια υπομονή και στήριξη που μας έδωσαν καθ' όλη την διάρκεια των σπουδών μας.

Περίληψη

Εισαγωγή: Στο θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας γίνεται μια βιβλιογραφική ανασκόπηση ως προς το κοινωνικό φύλο, την ανάπτυξη της ταυτότητας φύλου στα παιδιά, τον τρόπο με τον οποίο σχολείο και οικογένεια διαμορφώνουν ή συντηρούν έμφυλα στερεότυπα, την αξία του παιδικού βιβλίου και την σημασία και τον αντίκτυπο των εικόνων στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων. Τέλος, παρουσιάζεται η έρευνα που πραγματοποιήσαμε και αφορά στην αποδελτίωση, επεξεργασία και ανάλυση των χαρακτήρων των ζώων που παρουσιάζονται στις εικονογραφήσεις των παιδικών βιβλίων.

Σκοπός: Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί κατά πόσο οι εικονογραφήσεις στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων με ήρωες ζώα ενισχύουν, μεταφέρουν και προωθούν έμφυλα στερεότυπα.

Μέθοδος: Μετά από μελέτη αρχείου και κωδικοποίηση έγινε ποσοτική έρευνα. Πραγματοποιήσαμε στατιστική σύγκριση, με τη χρήση του SPSS, του φύλου των ζώων και της παρουσίας τους στο εξώφυλλο ως προς το είδος, τις κοινωνικές επαφές, το χρώμα, το μέγεθος, τη θέση και των συναισθημάτων τους, το είδος των ρούχων που φόραγαν, αν φόραγαν, του επαγγέλματος που ασκούσαν, αν ασκούσαν, της δράσεως στην οποία μετείχαν και τέλος του χρώματος του εξωφύλλου.

Αποτελέσματα: Τα έμφυλα στερεότυπα παραμένουν βαθιά ριζωμένα στις σύγχρονες κοινωνίες. Τόσο η οικογένεια όσο και το σχολείο αποτελούν παράγοντες διατήρησης και διαιώνισης των έμφυλων στερεοτύπων. Το παιδικό βιβλίο μέσω τόσο των εικόνων όσο και του κειμένου μεταδίδει κοινωνικοπολιτισμικά μηνύματα. Έτσι, θελήσαμε ν' αποκρυπτογραφήσουμε τις εικόνες των εξωφύλλων των νεοεκδοθέντων βιβλίων ως προς τα έμφυλα στερεότυπα. Η έρευνά μας απέδειξε, ότι στα περισσότερα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων τα έμφυλα στερεότυπα που ακολουθούν τον άνδρα και την γυναίκα επαληθεύονται. Επίσης, παρατηρήσαμε ότι στις εικονογραφήσεις των βιβλίων που ερευνήθηκαν, παρουσιάζονταν εκτός από τον ανδρικό και το γυναικείο χαρακτήρα και χαρακτήρες απροσδιόριστου φύλου τους οποίους ονομάσαμε απροσδιόριστους/ουδέτερους. Τα κύρια χαρακτηριστικά που τους αποδίδονταν στην έρευνα, είναι ότι περνούν απαρατήρητα και αδιάφορα από το κοινωνικό σύνολο, δεν έχουν θέση ισχύος στην κοινωνία, παρουσιάζονται λυπημένα και προβληματισμένα, δεν είναι δραστήρια και δεν εργάζονται.

Συμπεράσματα: Ένα μεγάλο μέρος των νεοεκδοθέντων βιβλίων εμπεριέχουν στις εικόνες των εξωφύλλων τους έμφυλα στερεότυπα. Επίσης, βλέπουμε τη κατηγορία ουδέτερων/απροσδιόριστων ζώων να έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στοιχεία προσωπικότητας.

Λέξεις κλειδιά: ταυτότητα φύλου, έμφυλα στερεότυπα, παιδικό βιβλίο, εικονογράφηση, χαρακτήρες ζώων.

Abstract

Introduction: In the theoretical part of this graduation project, a literature review is conducted on social gender, the development of gender identity in children, the way in which school and family form or maintain gender stereotypes, the value of children's books and the importance and impact of images on the covers of children's books. Finally, we present the research we conducted on the deconstruction, editing and analysis of the animal characters presented in children's book illustrations.

Purpose: The aim of this study is to investigate whether the illustrations on the covers of children's books with animal heroes reinforce, convey and promote gender stereotypes.

Method: After file study and coding, quantitative research was conducted. We performed statistical comparison, using SPSS, of the sex of the animals and their presence on the cover in terms of species, social contacts, colour, size, position and emotions, the type of clothes they wore, if they wore them, the profession they practiced, if they practiced it, the action they participated in and finally the colour of the cover.

Results: Gender stereotypes remain deeply rooted in modern societies. Both the family and school are factors in the maintenance and perpetuation of gender stereotypes. Children's books, through both images and text, transmit socio-cultural messages. Thus, we wanted to decipher the images on the covers of newly published books in terms of gender stereotypes. Our research proved that in most of the covers of children's books the gender stereotypes that follow men and women are verified. We also observed that in the illustrations of the books we researched, in addition to the male and female characters, characters of indeterminate gender were also presented, which we called indeterminate/neutral. The main characteristics attributed to them, by the research, were that they go unnoticed and unappreciated by the society, have no position of power in society, are presented as sad and troubled, are not active and do not work.

Discussion: A large number of newly published books contain gender stereotypes in their cover images. We also see the category of neutral/unidentified animals having specific personality traits.

Key words: gender identity, gender stereotypes, children's book, illustration, animal characters.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	v
Αφιερώσεις	vi
Περίληψη	vii
Συντομογραφίες.....	xi
Πρόλογος	1
Α΄ Μέρος (Θεωρητικό)	3
Ενότητα 1 ^η	3
1.1 Το κοινωνικό φύλο	3
1.2 Ταυτότητα φύλου στη προσχολική ηλικία	4
1.3 Έμφυλα στερεότυπα και ο ρόλος της οικογένειας	8
1.4 Έμφυλα στερεότυπα και ο ρόλος του σχολείου	12
Ενότητα 2 ^η	16
2.1 Παιδικό βιβλίο και παιδιά προσχολικής ηλικίας	16
2.1.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά του παιδικού βιβλίου	16
2.1.2 Η αξία του στη προσχολική ηλικία	20
2.2 Η σημασία και η αξίων των εικόνων στα παιδικά εικονογραφημένα βιβλία	24
2.2.1. Εικονογράφηση και αισθητική αντίληψη	24
2.2.2 Εικονογράφηση και κοινωνικοπολιτισμικά μηνύματα	27
2.2.3 Εικονογράφηση και συναισθηματική νοημοσύνη.....	29
Β Μέρος (Ερευνητικό)	32
Ενότητα 3 ^η	32
3.1 Εισαγωγή.....	32
3.2 Μεθοδολογία της έρευνας.....	34
3.3 Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα	35
3.4 Μέσο και συλλογή δεδομένων	35
3.5 Αποτελέσματα της έρευνας	37
Ενότητα 4 ^η	67
Αποτελέσματα- Συμπεράσματα.....	67
Επίλογος	72
Βιβλιογραφικές Αναφορές	74
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	85
Παράθεμα βιβλίων που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα και πινάκων spss.....	86

Συντομογραφίες

	Αγγλική ορολογία	Ελληνική ορολογία
κ.τ.λ.	et cetera	και τα λοιπά
κ.α.	and other	και άλλα
π.χ.	for instance	παραδείγματος χάριν
SPSS	statistical package for the social sciences	στατιστικό πακέτο ανάλυσης για τις κοινωνικές επιστήμες
Βλ.	see	βλέπε
Εικ.	picture	εικόνα
Γραφ.	chart	γράφημα

Πρόλογος

Η έννοια του φύλου που απασχολεί τα τελευταία χρόνια τις ανθρώπινες κοινωνίες αναφέρεται σε βιολογικές και κοινωνικές διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Ενώ το βιολογικό φύλο αναφέρεται στις ανατομικές και βιολογικές διαφορές ανδρών και γυναικών, το κοινωνικό φύλο αφορά πολιτιστικές, πολιτισμικές και κοινωνικές διακρίσεις συμπεριφορών που χαρακτηρίζουν και διαφοροποιούν τους άντρες από τις γυναίκες (Torggrimson & Minson, 2005).

Οι κοινωνικοπολιτισμικές επιρροές είναι εκείνες που ενσταλάζονται μέσω της κοινωνικοποίησης στα παιδιά, τα οποία, αφομοιώνουν, εσωτερικεύουν και ενστερνίζονται τα όσα περιλαμβάνει το κοινωνικό στερεότυπο του φύλου τους αποδεχόμενα έτσι τον ρόλο τους βάση αυτού (Μαραγκουδάκη, 1993).

Η στερεότυπη γνώση για το φύλο αυξάνεται ραγδαία από την ηλικία των 3 ετών, ενώ η εδραίωση των έμφυλων στερεοτύπων κορυφώνεται στα 5 με 6 έτη (Williams, Bennett, & Best, 1975). Τα παιδιά συμμορφώνονται με τις κοινωνικές προσδοκίες του βιολογικού τους φύλου από μικρή ηλικία (Learner, 2015).

Στην συντήρηση, μετάδοση και διαμόρφωση των έμφυλων αυτών στερεοτύπων στα παιδιά, βασικό ρόλο παίζουν οι δύο κύριοι φορείς κοινωνικοποίησης, το σχολείο και η οικογένεια.

Οι γονείς λειτουργώντας ως πρότυπα μεταλαμπαδεύουν στα παιδιά τους στερεότυπες συμπεριφορές, γνώσεις και προσδοκίες σχετικές με το φύλο τους, επιβραβεύουν τις «σωστές» συμπεριφορές και αποδοκιμάζουν τις «λάθος», διαμορφώνοντας έτσι την έννοια του κοινωνικού φύλου στα παιδιά τους.

Το σχολείο από την άλλη, μέσω των παιδαγωγικών προγραμμάτων, της διαμόρφωσης και διακόσμησης των χώρων του αλλά και της συμπεριφοράς και του τρόπου διδασκαλίας των εκπαιδευτικών συχνά διαιωνίζει και συντηρεί τα έμφυλα στερεότυπα.

Το παιδικό βιβλίο, αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού (Παπαδάτος, 2016) καθώς βοηθά τα παιδιά ν' αναπτυχθούν γλωσσικά, πνευματικά και γνωστικά.

Οι ιστορίες και οι χαρακτήρες των βιβλίων φέρνουν τα παιδιά σ' επαφή με τις ανθρώπινες σχέσεις, την συνεργασία και την αλληλεπίδραση στις κοινωνικές καταστάσεις (Αναγνωστοπούλου, Καλογήρου, & Πάτσιου, 2001).

Η εικονογράφηση των παιδικών βιβλίων, έχει εξίσου μεγάλη σημασία καθώς όχι μόνο αναπτύσσει την αισθητική τους αντίληψη αλλά μέσω των εικόνων επιτρέπεται στα παιδιά να κατανοήσουν την υπόθεση της ιστορίας πριν ακόμη μάθουν να διαβάζουν (Al_Hinai, 2010).

Ορισμένες εικονογραφήσεις επιτρέπουν στα παιδιά να δουν φανταστικά πράγματα που δεν θα έβλεπαν στον πραγματικό κόσμο.

Η φανταστική αίσθηση που έχει μια εικόνα είναι αυτή που προσελκύει τα παιδιά να διαβάσουν ένα βιβλίο και ζωντανεύουν το κείμενο.

Ο ήρωας του βιβλίου με τον οποίο τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας συχνά ταυτίζονται, το φύλο του, το χρώμα του, το μέγεθός του, η δυναμική του, ο ρόλος του, το επάγγελμά του είναι στοιχεία που τα παιδιά αντιλαμβάνονται κυρίως μέσω των εικόνων και ταυτιζόμενα μαζί του υιοθετούν.

Δεδομένων, όλων των παραπάνω και λαμβάνοντας υπόψιν από την μία, ότι οι ήρωες που συναντάμε συχνότερα σε βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι ζώα και από την άλλη ότι το εξώφυλλο ενός βιβλίου είναι αυτό που θα τραβήξει το ενδιαφέρον ενός μικρού αναγνώστη και θα τον ωθήσει ή θα τον αποτρέψει να διαβάσει ένα βιβλίο επιλέξαμε να πραγματοποιήσουμε την έρευνά μας.

Σκοπός μας είναι να διερευνήσουμε τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται οι χαρακτήρες των ζώων στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων ως προς το φύλο, την συχνότητα εμφάνισης του κάθε φύλου, το χρώμα, το μέγεθος, τα ρούχα, το επάγγελμα, την δράση - ρόλο που αναλαμβάνει και την συναισθηματική του κατάσταση ώστε αναλύοντας και συγκρίνοντας τα δεδομένα να διαπιστώσουμε κατά πόσο οι εικόνες αυτές προάγουν ή όχι τα έμφυλα στερεότυπα.

Α΄ Μέρος (Θεωρητικό)

Ενότητα 1^η

1.1 Το κοινωνικό φύλο

Για την διαμόρφωση της ταυτότητας ενός ατόμου βασικό ρόλο παίζει το φύλο αφού ακόμα και σήμερα ο έμφυλος διαχωρισμός είναι ο βασικότερος παράγοντας διαφοροποίησης κατά την κοινωνικοποίησή του (Κογκίδου, 2015).

Έτσι κατά τη γέννηση αποδίδεται στο άτομο το βιολογικό φύλο αλλά ανάλογα με την εκάστοτε κοινωνία συνοδεύεται και από μια διαδικασία έμφυλης εκμάθησης (Κογκίδου, 2015).

Μιλάμε δηλαδή για δύο διαφορετικές έννοιες. Αυτή του βιολογικού φύλου και αυτή του κοινωνικού. Η έννοια «φύλο» στην αγγλική γλώσσα αποδίδεται με τους όρους «gender» και «sex». Ο όρος sex (γένος) προσδιορίζει την ανατομία και την σεξουαλική συμπεριφορά, ενώ ο όρος gender (φύλο) προσδιορίζει τις κοινωνικές αντιλήψεις για το άρρεν και το θήλυ.

Το βιολογικό φύλο (sex) είναι η γενετήσια ταυτότητα του ατόμου. Εάν είναι δηλαδή γυναίκα ή άνδρας όπου έτσι καθορίζεται ο βιολογικός του ρόλος ως προς τη διαδικασία της αναπαραγωγής. Είναι κάτι που αφορά τη φύση σε αντίθεση με το κοινωνικό φύλο που κατασκευάζεται από εκάστοτε πολιτισμούς και κοινωνικούς παράγοντες (Hughes & Kroehler, 2014).

Με λίγα λόγια με τον όρο βιολογικό φύλο περιγράφουμε τις βιολογικές κατηγορίες του άντρα και της γυναίκας όπου στον άνθρωπο καθορίζεται από τα χρωμοσώματα και τα ανατομικά χαρακτηριστικά του φύλου. Κατά τη γέννηση του ατόμου αποδίδουμε το βιολογικό φύλο (Connell, 2006).

Στις δυτικές κοινωνίες για πολλά χρόνια επικρατούσε η θεώρηση ότι το φύλο είναι δεδομένο της φύσης του ανθρώπου. Αυτό σιγά-σιγά άρχισε να αποδημείται και μέσα από κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες που συνδέθηκαν και με την ανάπτυξη του γυναικείου κινήματος άρχισε να αλλάζει (Παπαταξιάρχη, 1992).

Άρχισαν λοιπόν να μελετούν και να προσεγγίζουν αυτές τις δύο έννοιες ως διαφορετικές. Έτσι, άρχισαν ν' ακούγονται φωνές που υποστήριζαν, ότι οι γυναίκες σε κάθε γνωστή κοινωνία ζουν μέσα σε ένα καταπιεστικό σύστημα με βάση το βιολογικό κοινωνικό φύλο. Στις γνωστές μας κοινωνίες κυριαρχούν κοινωνικοπολιτισμικοί κώδικες οι οποίοι ρυθμίζουν τις αποδεκτές συμπεριφορές ανδρών ή γυναικών και καθορίζουν όχι μόνο την σεξουαλικότητα, αλλά δημιουργούν και ένα κοινωνικό διαχωρισμό μεταξύ των φύλων. Βιολογικό φύλο σημαίνει έμφυλες βιολογικές διαφορές ενώ κοινωνικό φύλο καταπιεστικά κοινωνικά πρότυπα αυτών των έμφυλων διαφορών (Rubin, 1975).

Ο κονστρουκτιβισμός με τη θεωρία της κοινωνικής κατασκευής βοήθησε στην ανακάλυψη του κοινωνικού φύλου. Το κοινωνικό φύλο δεν είναι δεδομένο της φύσης του ανθρώπου

αλλά είναι μια κοινωνική σχέση και πολιτισμικό σύμβολο που «δεν είναι τοποθετημένο έξω από το χώρο και το χρόνο αλλά αντίθετα υπόκειται στη διαπλαστική επίδραση της ανθρώπινης δράσης είναι συμβολικά εκφρασμένο και κοινωνικά θεσμοθετημένο, αποτελεί αντικείμενο επιλογής όσο και μάθησης και άρα μπορεί να αλλάζει» (Παπαταξιάρχης, 1992).

Η επιστήμη που ασχολείται με το θέμα του κοινωνικού φύλου είναι η Κοινωνιολογία. Η Κοινωνιολογία μελετάει τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ ανδρών και γυναικών όπως αυτές διαμορφώνονται και μετατρέπονται ως φυσιολογικό φαινόμενο από την εκάστοτε κοινωνία και τον εκάστοτε πολιτισμό. Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν γίνει αρκετές έρευνες και συνεχίζονται να γίνονται αφού είναι μια έννοια που συνεχώς αλλάζει.

Η έρευνα των Nordbladh & Yates, (1990) προσπάθησε να κατηγοριοποιήσει το βιολογικό φύλο με βάση τη χρωμοσωμική διάταξη η οποία επεκτεινόταν πέρα από το δίπολο. Δεν στάθηκε όμως δυνατό διότι αποδείχθηκε ότι χρωμοσωμικά τα πιθανά φύλα είναι άπειρα. Η έρευνα όμως σε επίπεδο Βιολογικής επιστήμης απέτυχε, διότι τα δεδομένα που αφορούν σε άλλα φύλα δεν ήταν αρκετά ώστε να γίνει η κατηγοριοποίησή τους (Herdt, 1994). Συμπερασματικά θα λέγαμε, ότι η κοινωνιολόγος Christine Delfy υποστηρίζει ότι η διάκριση μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου διαιωνίζει την έμφυλη ιεραρχία και κατασκευάζει την έμφυλη διαφορά (Leonard & Adkins, 1996).

Επομένως, το κοινωνικό φύλο διαμορφώνεται από τη βρεφική και παιδική ηλικία του ατόμου ακολουθώντας κάποιους θεμελιώδεις κανόνες, που υποσυνείδητα έχουν επιβληθεί στα μέλη μιας κοινωνίας και κατ' επέκταση ενός πολιτισμού. Καθορίζουν πώς μια γυναίκα είναι θηλυκή και πώς ένας άνδρας είναι αρσενικό. Σύμφωνα λοιπόν και με την Oakley (1972) το κοινωνικό φύλο επικεντρώνεται σε κοινωνικά κατασκευασμένες διαστάσεις των διαφορών μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Για την Butler (1999) όμως το κοινωνικό φύλο δεν έχει σχέση με το ποιος είμαι αλλά με το τι πράττω άρα εκφράζεται με ένα επαναλαμβανόμενο τρόπο ώστε να ενσωματωθεί στην κοινωνική συνείδηση.

1.2 Ταυτότητα φύλου στη προσχολική ηλικία

Ταυτότητα φύλου είναι η ανάπτυξη της θηλυκότητας και της αρρενωπότητας. Απαντάει στο πώς αισθάνεται ένα άτομο. Ήδη από την προσχολική ηλικία, το άτομο αισθάνεται είτε ότι είναι αγόρι/άνδρας είτε ότι είναι κορίτσι / γυναίκα. Όπως αναφέραμε και πιο πάνω το γένος και το φύλο είναι δυο διαφορετικές έννοιες. Ενώ το γένος αναφέρεται στην ανατομία, το φύλο αναφέρεται στο

πως μια κοινωνία αντιλαμβάνεται την αρρενωπότητα και την θηλυκότητα. Σε παιδιά ηλικίας 2 ετών παρατηρείται ότι υπάρχει μια σταθερότητα ως προς την αντίληψη του εαυτού τους, το εάν είναι δηλαδή κορίτσια ή αγόρια (Raag, 2003; Campbell, Shirley, & Candy, 2004)

Οι Carlson & Heth (2009) δίνοντας τον ορισμό της ταυτότητας φύλου υποστηρίζουν ότι πρόκειται για όλα εκείνα τα στοιχεία που κάνουν τον άνθρωπο να αισθάνεται και ν' αντιλαμβάνεται ότι ανήκει σε μια κατηγορία φύλου που διακρίνεται από συγκεκριμένες συμπεριφορές, ρόλους και χαρακτηριστικά. Συνεχίζοντας υποστηρίζουν ότι η ταυτότητα φύλου είναι η προσωπική αίσθηση που έχει ένα άτομο και ο τρόπος που βιώνει το φύλο στο οποίο ανήκει εφ' όσον αποδεχτεί ότι αποτελεί μέλος μιας εκ των δύο κατηγοριών του αρσενικού δηλαδή ή του θηλυκού.

Εν κατακλείδι, θα λέγαμε ότι είναι σωστό να ορίσουμε την ταυτότητα φύλου ως την αίσθηση του εαυτού ως αρσενικού ή θηλυκού (Zucher & Bradley, 1995).

Το να ανήκει όμως κάποιος σε μία από τις δυο κατηγορίες του αρσενικού ή του θηλυκού σημαίνει ότι ανήκει σε μια κοινωνική ομάδα άρα μιλάμε για μια κοινωνική ταυτότητα (Tajfel & Turner, 1986).

Μερικοί άνθρωποι ωστόσο, εκδηλώνουν ασυμφωνία γένους δηλαδή μια κατάσταση κατά την οποία το βιολογικό φύλο που έχει αποδοθεί στο άτομο κατά την γέννησή του έρχεται σε σύγκρουση με το κοινωνικά προσδιοριζόμενο φύλο. Έτσι το άτομο νιώθει μια σύγκρουση ανάμεσα σε αυτό που νιώθει και στο τι επιτάσσει η κοινωνία για το ίδιο. Γι' αυτό τελευταία πληθαίνουν οι φωνές που ζητάνε να ληφθεί υπόψη και η δυνατότητα του απροσδιόριστου ή η δυνατότητα ύπαρξης ενός τρίτου ουδέτερου φύλου.

Η ταυτότητα φύλου λειτουργεί ατομικά ενώ η κοινωνική ταυτότητα ομαδικά. Έτσι, τα παιδιά λειτουργούν συλλογικά και σκέφτονται τους εαυτούς τους ως μέλη αυτής της ομάδας π.χ. «εμείς τα κορίτσια» ή «εμείς τα αγόρια» (Maccoby, 1998; Ruble et al, 2004).

Οι Thoits και Virshup (1997) ονόμασαν αυτό το επίπεδο κοινωνικής ταυτότητας ως «εμείς». Το να μπορεί όμως ένα παιδί να κατανοεί ότι ανήκει σε μια κοινωνική κατηγορία αποτελεί σημαντικό κομμάτι στη ζωή του, τόσο για την ομαλή κοινωνικοποίησή του, όσο και για τη γενικότερη ανάπτυξή του (Ruble, 1994)

Τα τελευταία χρόνια θεωρητικοί και ερευνητές προσπαθούν να δώσουν απαντήσεις σε ερωτήματα που γεννιούνται σε σχέση με την ταυτότητα φύλου. Βιολογικές, ψυχαναλυτικές, κοινωνικές και γνωστικές προσεγγίσεις θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε καλύτερα το ρόλο που παίζει η επίγνωση του φύλου στην προσχολική ηλικία.

Στο σημείο αυτό θα ήταν ωφέλιμο ν' αναφέρουμε κάποιες προσεγγίσεις που έχουν αναπτυχθεί σχετικά με τον τρόπο που δομείται και αναπτύσσεται η ταυτότητα φύλου στα παιδιά πρώιμης παιδικής ηλικίας (Scharrer, Kim, Lin, & Liu, 2006) και οι οποίες είναι οι εξής:

- βιολογικές προσεγγίσεις, όπου τα βιολογικά χαρακτηριστικά οδήγησαν στις διαφορετικές αντιλήψεις για τα δυο φύλα. Οι ορμόνες αποτελούν ένα από τα βιολογικά χαρακτηριστικά και διάφορες έρευνες έχουν δείξει ότι είναι υπεύθυνες για τη συμπεριφορά τους σε σχέση με το φύλο. Τα κορίτσια μπορεί να είναι γενετικά «προγραμματισμένα» να είναι πιο εκφραστικά και τρυφερά ενώ τα αγόρια να είναι πιο ανταγωνιστικά και δυναμικά. Η προγεννητική έκθεση με αντίθετες ορμόνες έχει συνδεθεί με συμπεριφορές που αναμένονται από το αντίθετο φύλο, για παράδειγμα, κορίτσια που προγεννητικά έχουν εκτεθεί σε πολύ υψηλά επίπεδα ανδρογόνων είναι πιθανότερο να εκφράσουν συμπεριφορά παρόμοια με στερεοτυπικές αντιλήψεις για αγόρια σε σχέση με τις αδελφές τους που δεν είχαν εκτεθεί σε ανδρογόνα (Knickmeyer & Baron-Cohen, 2006; Mathews, Fane, Conway, Brook, & Hines, 2009; Burton, Henninger, & Cofer, 2009). Ακόμη, σε μια έρευνα που αναφέρεται στις βιολογικές διαφορές σε σχέση με τη δομή του εγκεφάλου, παρατηρείται ότι ένα τμήμα του μεσολόβιου σωματίου, το δεμάτιο νευρώνων, που συνδέει τα δυο ημισφαίρια του εγκεφάλου, είναι πιο μεγάλος στις γυναίκες από ότι στους άντρες (Westerhausen, et al., 2004),
- ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις, στις οποίες κυριότερος εκφραστής είναι ο Φρόιντ με την ψυχαναλυτική του θεωρία. Το παιδί περνάει από μια σειρά σταδίων που έχουν σχέση με τις βιολογικές παρορμήσεις. Στην προσχολική ηλικία κατά τον Φρόιντ το παιδί βρίσκεται στο φαλλικό στάδιο και σαν κεντρικό ορόσημο θεωρείται το οιδιπόδειο σύμπλεγμα. Περίπου στην ηλικία των 5 ετών, όπου οι ανατομικές διαφορές πλέον είναι ευδιάκριτες ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια, παρατηρείται ότι τα παιδιά αρχίζουν να αναπτύσσουν σεξουαλικό ενδιαφέρον προς τους γονείς, τα αγόρια για τη μαμά τους και τα κορίτσια για τον μπαμπά τους. Το αγόρι προσπαθεί να ταυτιστεί με τον μπαμπά και το κορίτσι με τη μαμά. Το παιδί μέσα από αυτή τη διαδικασία ταυτίζεται με τον γονέα του ίδιου φύλου και προσπαθεί να του μοιάσει υιοθετώντας τις αξίες και τις αντιλήψεις του. Μέσα από την ταύτιση αυτή, το παιδί διαχωρίζει τα δυο φύλα και σύμφωνα με τον Φρόιντ έτσι μεταβιβάζεται στις επόμενες γενιές ο τρόπος που πρέπει να συμπεριφέρεται ένας άντρας και μια γυναίκα ανάλογα με τις προσδοκίες της εκάστοτε κοινωνίας. Ωστόσο η κριτική που γίνεται στη θεωρία του Φρόιντ τονίζει την εμπειρική απουσία, όπως για παράδειγμα το ότι τα παιδιά αποκτούν στερεοτυπικές αντιλήψεις για τα δυο φύλα πριν τα 5 τους έτη (Martin & Ruble, 2004),
- προσεγγίσεις κοινωνικής μάθησης οι οποίες υποστηρίζουν, ότι το παιδί μέσα από την παρατήρηση μαθαίνει τις σχετικές με το φύλο συμπεριφορές. Το παιδί προσπαθώντας να εξερευνήσει τον κόσμο γύρω του παρατηρεί τη συμπεριφορά των γονέων, των δασκάλων, των αδελφών του και των συνομηλίκων του. Το αγόρι για παράδειγμα μπορεί να παρατηρεί έναν αθλητή και να αρχίσει να ενδιαφέρεται για τα αθλήματα. Το κορίτσι παρατηρεί την έφηβη αδερφή της που ασχολείται με την ενόργανη γυμναστή και προσπαθεί και εκείνη να κάνει τις ασκήσεις. Έτσι, το

παιδί υιοθετεί συμπεριφορές που ταιριάζουν στο φύλο του, καθώς αυτές οι συμπεριφορές επιβραβεύονται με στερεοτυπικά αρσενικό ή θηλυκό τρόπο (Rust, Golombok, Hines, Johnston, & Golding, 2000). Έρευνες έχουν δείξει ότι τα παιδιά εκτός από την παρατήρηση της συμπεριφοράς των ανθρώπων που τους περιβάλλουν επηρεάζονται και από τα βιβλία, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια που στις μέρες μας η χρήση τους είναι αλόγιστη. Ενδιαφέρον παράδειγμα των ανωτέρω αποτελεί μια έρευνα, η οποία μελετώντας τις δημοφιλέστερες τηλεοπτικές εκπομπές καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι άρρεν «ήρωες» είναι διπλάσιοι σε αριθμό από τις θήλυ «ηρωίδες» (Calvert, Kotler, Zehnder, & Shockey, 2003). Ακόμη μία έρευνα, που αφορά την τηλεόραση, μας επιβεβαιώνει ότι οι άνδρες και οι γυναίκες παρουσιάζονται σε παραδοσιακούς ρόλους φύλου. Οι γυναίκες συγκριτικά με τους άνδρες, συνήθως υποδύονται το ρόλο του θύματος και σπάνια υποδύονται ρόλους δυναμικούς που να αναδεικνύουν μια ισχυρή γυναίκα που παίρνει αποφάσεις. Το πιο σύνηθες είναι η γυναίκα να εμφανίζεται στο ρόλο της μητέρας και της νοικοκυράς όπου το μόνο που την ενδιαφέρει είναι η φροντίδα του σπιτιού και της οικογένειάς της. Έμμεσα λοιπόν η κοινωνία περνάει πρότυπα συμπεριφοράς φύλου στα παιδιά προσχολικής ηλικίας, τα οποία δρουν καθοριστικά ως προς την ανάπτυξη από μέρους των παιδιών «κατάλληλων» για το φύλο τους συμπεριφορών και τέλος,

- γνωστικές προσεγγίσεις των οποίων οι θεωρητικοί υποστηρίζουν - πιστεύουν ότι το παιδί έχει την επιθυμία να αναπτύξει σαφή αίσθηση ταυτότητας. Να διαμορφώσει δηλαδή την ταυτότητα φύλου. Λέγοντας ταυτότητα φύλου εννοούμε το πώς αντιλαμβάνεται το παιδί τον εαυτό του ως αγόρι ή ως κορίτσι. Για να πετύχει λοιπόν, την διαμόρφωση φύλου, αναπτύσσει ένα σχήμα φύλου, ένα γνωστικό πλαίσιο, όπου μέσα σε αυτό περιλαμβάνει και οργανώνει πληροφορίες σχετικές με το φύλο (Martin & Ruble, 2004).

Στα πρώτα στάδια της ζωής του παιδιού διαμορφώνονται τα σχήματα για το φύλο και βοηθούν το παιδί προσχολικής ηλικίας να αντιληφθεί τον κόσμο γύρω του. Με τις αναπτυσσόμενες γνωστικές του ικανότητες διαμορφώνει κανόνες κατάλληλης ή ακατάλληλης συμπεριφοράς για τα δυο φύλα. Τα κορίτσια για παράδειγμα αποφασίζουν ότι τα παντελόνια είναι ακατάλληλα για το φύλο τους και ακολουθούν τον κανόνα τόσο αυστηρά που αρνούνται να φορέσουν οτιδήποτε εκτός από φόρεμα και φούστες. Όπως και τα αγόρια αρνούνται να βαφτούν ακόμα και σε μια θεατρική παράσταση γιατί έχουν θέσει τον κανόνα ότι μόνο τα κορίτσια βάφονται (Frawley, 2008).

Η γνωστική αναπτυξιακή θεωρία της Lawrence Kohlberg (1966) υποστηρίζει ότι μέσω αυτών των άκαμπτων κανόνων τα παιδιά προσχολικής ηλικίας κατανοούν την έννοια του φύλου. Λανθασμένα όμως, επηρεάζουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας διότι θεωρούν ότι οι διαφορές στα δυο φύλα δεν οφείλονται σε βιολογικούς παράγοντες αλλά στην διαφορά της εμφάνισης και της συμπεριφοράς. Έτσι ένα κορίτσι μπορεί να θεωρήσει ότι αν φορέσει παντελόνι μπορεί να γίνει αγόρι και ένα αγόρι αν φορέσει μια φούστα μπορεί να γίνει κορίτσι. Στην ηλικία περίπου των 4 - 5 ετών

το παιδί αρχίζει να έχει μια αντίληψη για τη σταθερότητα του φύλου. Αρχίζει να αντιλαμβάνεται ότι ένας άνθρωπος είναι μόνιμα γυναίκα ή άνδρας και αυτό οφείλεται στα βιολογικά χαρακτηριστικά και όχι στην εμφάνιση. Σε αυτή την ηλικία λοιπόν αναπτύσσεται η σταθερότητα του φύλου.

Μεγάλο ενδιαφέρον προκύπτει από έρευνες που έχουν γίνει σε σχέση με το πώς αντιλαμβάνονται τα παιδιά προσχολικής ηλικίας την έννοια της σταθερότητας του φύλου. Τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών, δείχνουν ότι η αντίληψη της σταθερότητας δεν επηρεάζει τη σχετική με το φύλο συμπεριφορά. Ακόμη και τα παιδιά πρώιμης προσχολικής ηλικίας πιστεύουν ότι κάποιες συμπεριφορές είναι κατάλληλες και κάποιες ακατάλληλες, ανάλογα με τις στερεοτυπικές αντιλήψεις που επικρατούν για τα φύλα (Rust, et al., 2000; Karniol, 2009; Ruble, et al., 2014).

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι τα παιδιά στην ηλικία των 3 ετών έχουν αποκτήσει την ταυτότητα του φύλου τους (Μαραγκουδάκη, 1995).

Η ταυτότητα φύλου είναι μια κοινωνική κατασκευή η οποία επηρεάζεται από τις διάφορες κοινωνικές συνθήκες οπότε μπορεί να αλλάζει και να ανακατασκευάζεται μέσα στα χρόνια.

1.3 Έμφυλα στερεότυπα και ο ρόλος της οικογένειας

Ως οικογένεια ορίζεται το σύνολο των ανθρώπων που ζουν κάτω από την ίδια στέγη και συνδέονται μεταξύ τους με γάμο ή συγγένεια. Η οικογένεια είναι η πρώτη κοινωνική ομάδα, που με τη διαδοχική διεύρυνση της, δημιούργησε την κοινωνία. Μέσα στους κόλπους της τ' άτομα που την απαρτίζουν αναλαμβάνουν ρόλους, θέτουν κανόνες, υπακούν σ' αξίες και εφαρμόζουν την αρχή της συμμετοχικής δράσης.

Σκοπός της οικογένειας είναι η επιβίωση (παροχή στέγης, τροφής, υλικών αγαθών στα μέλη της), η διατήρηση της ασφάλειας και της ευημερίας τους, η προαγωγή και η εξέλιξή τους και η συμμετοχή τους στην κοινωνία. Ωστόσο, το κύριο βάρος της οικογένειας αποτελεί η ανατροφή και η διαπαιδαγώγηση των νεότερων μελών της.

Σύμφωνα με τον LeVine (1988) οι γονείς έχουν τρεις πιο εξειδικευμένους στόχους. Πρώτος στόχος είναι η επιβίωση (ασφάλεια, υγεία, ευημερία των παιδιών), δεύτερος στόχος είναι η παροχή εφοδίων στα παιδιά που θα τους κάνουν οικονομικά ανεξάρτητους και παραγωγικούς ενήλικες και τρίτος στόχος είναι η μετάδοση πολιτισμικών και κοινωνικών πεποιθήσεων στα παιδιά τους.

Η οικογένεια αποτελεί τον πρώτο και καθοριστικό φορέα κοινωνικοποίησης του παιδιού λειτουργώντας διαμεσολαβητικά ανάμεσα στο άτομο (παιδί) και στην κοινωνία. Μ' αυτόν τον τρόπο τα παιδιά εξοικειώνονται με αυτό που είναι κοινωνικά αποδεκτό και με τους κοινωνικούς κανόνες (Hughes & Kroehler, 2014).

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι οι γονείς αναλαμβάνουν να μεταλαμπαδεύσουν στα παιδιά τους κοινωνικά αποδεκτές αξίες, κανόνες, πολιτιστικά στοιχεία και έμφυλα στερεότυπα.

Ως στερεότυπα φύλου ορίζονται τα κατασκευασμένα σύνολα πεποιθήσεων και αντιλήψεων που αφορούν χαρακτηριστικά τα οποία αποτελούν τον κοινωνικό καθρέφτη των προσδοκιών της κοινωνίας για τα χαρακτηριστικά και τον ρόλο των δύο φύλων.

Τα στερεότυπα φύλου χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, τα περιγραφικά και τα κανονιστικά. Τα περιγραφικά αφορούν την εξωτερική εικόνα και έχουν να κάνουν με την αρρενωπότητα και την θηλυκότητα ενώ τα κανονιστικά αντανακλούν το πως οφείλει κάποιος να συμπεριφέρεται και να λειτουργεί ανάλογα με το φύλο στο οποίο ανήκει.

Η μελέτη που διεξήχθη από τον Eisend (2010) έδειξε ότι οι επιπτώσεις των στερεότυπων φύλου στην κοινωνία μπορούν να χωριστούν σε τέσσερις κύριες συνιστώσες:

- περιγραφές χαρακτηριστικών (αυτοαντίληψη, αυτοεκτίμηση),
- σωματικά χαρακτηριστικά,
- συμπεριφορές ρόλων,
- επαγγελματική σταδιοδρομία.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι τα έμφυλα στερεότυπα διαμορφώνουν την ζωή των ανθρώπων σ' αυτές τις τέσσερις πτυχές, αναδεικνύουν ανισότητα στην κοινωνία, οδηγούν σε διαφορετική αντιμετώπιση των αγοριών και των κοριτσιών, με αποτέλεσμα την διαφοροποίηση των συμπεριφορών μεταξύ των δύο φύλων.

Δεδομένων όλων των παραπάνω, θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε τον ρόλο που διαδραματίζει ο θεσμός της οικογένειας, ως σημαντικότερος φορέας κοινωνικοποίησης, στην διαμόρφωση των έμφυλων στερεοτύπων.

Οι προσδοκίες των άλλων είναι αυτές, που κατά κύριο λόγο φαίνεται να επηρεάζουν τις επιλογές και τις συμπεριφορές των δύο φύλων. Τα παιδιά έρχονται αντιμέτωπα με αυτές τις προσδοκίες από πολύ νωρίς (Jacobs & Eccles, 1992).

Το παιδί, μέσα στους κόλπους της οικογένειάς του, ενστερνίζεται τις πρώτες αρχές σχετικά με τον έμφυλο ρόλο του ακόμη και πριν την γέννησή του (Μισέλ, 1981).

Μέσω του μηχανισμού της μίμησης, μιμείται τα πρόσωπα που αποτελούν γι' αυτό τους σημαντικούς «άλλους» της ζωής του, γονείς, αδέρφια, φροντιστές.

Αναζητώντας την επιβράβευση και την αποδοχή των γονιών του, υιοθετεί συμπεριφορές που επιδοκιμάζονται από τους γονείς του ανάλογα με το φύλο του, αποφεύγοντας «ακατάλληλες» για το φύλο του συμπεριφορές.

Η μετάδοση των έμφυλων αξιών, κανόνων και συμπεριφορών από τους γονείς στο παιδί γίνεται τόσο συνειδητά όσο και ασυνείδητα (Τσαούσης, 1985).

Οι γονείς διαφοροποιούν τις στάσεις, τις προσδοκίες και τις συμπεριφορές τους απέναντι στα παιδιά τους ανάλογα με το φύλο, συμβάλλοντας έτσι στην έμφυλη κοινωνικοποίηση, μ' αποτέλεσμα τ' αγόρια και τα κορίτσια ν' αναπτύσσουν συχνά διαφορετικές «ικανότητες» και «κλίσεις» και να προσανατολίζονται σε διαφορετικές «επιλογές» ζωής (Μαραγκουδάκη, 1995).

Η ανατροφή των κοριτσιών συχνά επικεντρώνεται στην υπακοή και την διαπροσωπική εγγύτητα, ενώ των αγοριών στην μαχητικότητα και την κυριαρχία. Οι γονείς πολλές φορές διδάσκουν τα παιδιά τους, ότι η επιθετικότητα είναι χαρακτηριστικό του ανδρικού και όχι τους γυναικείου φύλου (Archer, 2004).

Σε σχετικές έρευνες (Kochanska, Barry, Stellern, & O'Bleness, 2009; Kuczynski, 1984; Lytton & Romney, 1991) παρατηρήθηκε, ότι μεγαλύτερος σωματικός έλεγχος ασκούνταν από τους γονείς στα αγόρια απ' ότι στα κορίτσια, μ' αποτέλεσμα εκείνα να υιοθετούν πιο επιθετικές συμπεριφορές. Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης επαληθεύει τ' αποτελέσματα της έρευνας.

Επίσης, σε άλλες έρευνες (McFadyen-Ketchum, Bates, Dodge, & Pettit, 1996; Whiting & Edwards, 1973), οι μητέρες φαίνεται να υιοθετούν πιο «σκληρές» πρακτικές για την συμμόρφωση ατίθασων αγοριών απ' ότι των ατίθασων κοριτσιών.

Κατά συνέπεια, τ' αγόρια κοινωνικοποιούνται σ' έναν πιο αρρενωπό ρόλο που χαρακτηρίζεται από διεκδικητικότητα, δύναμη και κυριαρχία (Eagly, Wood, & Diekman, 2000), μιας και μαθαίνουν ότι η χρήση σωματικών στρατηγικών είναι πιο αποτελεσματική για να πετύχουν τον σκοπό τους (Bandura, 1977).

Έχει επίσης, διαπιστωθεί ότι οι γονείς ενθαρρύνουν τα παιδιά τους στην επιλογή παιχνιδιών ανάλογα με το φύλο τους. Δεδομένου, ότι μέσω των παιχνιδιών τα παιδιά μαθαίνουν να υποδύονται ρόλους, να μιμούνται αλλά και να βλέπουν τον εαυτό τους μέσα από τα μάτια των άλλων (Τσαούσης, 1985), η κατεύθυνση αυτή που οι γονείς δίνουν στα παιδιά τους, συχνά είναι αποφασιστικής σημασίας τόσο για την ανάπτυξη ταλέντων, δράσεων και ικανοτήτων όσο και αργότερα των επαγγελματικών τους επιλογών.

Σύμφωνα με την Κογκίδου (2015), τα παιχνίδια σήμερα είναι πιο έμφυλα από ποτέ με την τάση αυτή να μεγαλώνει αντί ν' αμβλύνεται.

Τα παιχνίδια που απευθύνονται σε αγόρια παρέχουν ποικίλα ερεθίσματα, σκιαγραφώντας τ' αγόρια επιθετικά και δραστήρια, ενώ τ' αντίστοιχα κοριτσίστικα μεταδίδουν την εικόνα της μελίχιας μαμάς ή νοικοκυράς (Κογκίδου, 2015).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η έρευνα του Klugman (1999), η οποία εστιάζει στις διαφορές που παρουσιάζουν οι κοριτσίστικες κούκλες τύπου Barbie με τις αγορίστικες τύπου G.I.Joe.

Οι κοριτσίστικες κούκλες είχαν μαζί τους αξεσουάρ, τα οποία προορίζονταν για παιχνίδι με την κούκλα, όπως πιστολάκι μαλλιών, χτενάκι μαλλιών ή ακόμα και μανό νυχιών, ενώ αντίθετα στις αγορίστικες κούκλες οι ίδιες οι κούκλες αποτελούσαν το παιχνίδι. Ακόμα, η κίνηση διέφερε στις κούκλες που προορίζονταν για τα παιδιά αναλόγως του φύλου στο οποίο απευθύνονταν. Έτσι, ενώ οι κοριτσίστικες κούκλες παρουσίαζαν κίνηση μόνο στους ώμους και τους γοφούς, οι αγορίστικες διέθεταν δυνατότητα πολλαπλών και διαφορετικών κινήσεων τόσο κατά μήκος των άκρων όσο και στην μέση και τους γοφούς.

Οι συσκευασίες στις οποίες πωλούνταν οι κούκλες επίσης διέφεραν, μιας και οι αγορίστικες φιγούρες δράσης έδειχναν την φιγούρα ανθρωπόμορφη να δρα σε πολύπλοκες και έντονα χρωματισμένες αναπαραστάσεις ενώ την συνόδευαν με φράσεις όπως «κυριαρχώ», «νικώ», «καταστρέφω», «επικρατώ». Αντίθετα, οι κοριτσίστικες κούκλες συσκευάζονται σε συσκευασίες απλών χρωματισμών, που δείχνουν κορίτσια να φροντίζουν την κούκλα, δίνοντας έμφαση στην εξωτερική εμφάνιση και συνοδεύονται συνήθως από φράσεις του τύπου «γίνε η πιο όμορφη», «είσαι η καλύτερη», «μάγεψε τους όλους», «κάνε τους πάντες να σε θαυμάζουν».

Μπορούμε λοιπόν, εδώ να δούμε μια αντίθεση μεταξύ της έμφασης στην βία κ την επικράτηση για τα αγόρια και της εξωτερικής ομορφιάς για τα κορίτσια.

Ο έμφυλος αυτός διαχωρισμός των παιχνιδιών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, τόσο στην ανάπτυξη και την διαμόρφωση του χαρακτήρα τους, όσο και στις επαγγελματικές τους επιλογές αργότερα. Το κορίτσι αντιλαμβάνεται ότι το κλειδί της επιτυχίας του είναι η εξωτερική του εμφάνιση, η μελίχια συμπεριφορά και η περιορισμένη δραστηριότητά του, ενώ το αγόρι κατανοεί ότι αν θέλει να επιτύχει θα πρέπει να είναι σκληρός, άκαμπτος, δραστήριος, επιθετικός και κυρίαρχος.

Τα έμφυλα στερεότυπα των γονέων φαίνεται να διαδραματίζουν καταλυτικό ρόλο ακόμη και στις σχολικές επιδόσεις των παιδιών τους.

Σε μελέτη των Jacobs και Eccles (1990), που πραγματοποιήθηκε σε μητέρες παιδιών ηλικίας 11 - 12 ετών, φαίνεται ότι οι μητέρες που διακρίνονταν από ισχυρά στερεότυπα φύλου θεωρούσαν ότι οι κόρες τους είχαν χαμηλότερες μαθησιακές, αθλητικές και κοινωνικές ικανότητες. Διαπιστώθηκε επίσης, ότι η εικόνα αυτή που οι μητέρες είχαν για τα κορίτσια τους, επηρέαζε την εικόνα που τα κορίτσια είχαν για τον εαυτό τους.

Σημαντικά είναι και τ' αποτελέσματα των ερευνών των Eccles - Parson et al. (1982), των Eccles & Jacobs (1986) και της Entwisle και των συνεργατών της (1988), που αφορούν τις αντιλήψεις των γονέων σχετικά με τις επιδόσεις των παιδιών τους στο μάθημα των μαθηματικών. Αυτό που διαπιστώθηκε ήταν το γεγονός, ότι η άποψη των γονέων για τις επιδόσεις των παιδιών τους στα μαθηματικά είχε να κάνει περισσότερο με το φύλο των παιδιών παρά με τις πραγματικές τους επιδόσεις.

Παρόμοια αποτελέσματα δίνει και η έρευνα των Jacobs & Eccles (1990) για τις απόψεις των γονέων όσον αφορά τις επιδόσεις των παιδιών τους σε αγγλικά και γυμναστική.

Ενδιαφέρον επίσης, παρουσιάζει και η έρευνα των Yee & Eccles (1988) που πραγματοποιήθηκε σε γονείς παιδιών με πολύ καλή επίδοση στο μάθημα των μαθηματικών. Οι γονείς των αγοριών θεωρούσαν ως σημαντικότερο λόγο της επιτυχίας των αγοριών τους στο μάθημα των μαθηματικών το φυσικό τους ταλέντο, ενώ οι γονείς των κοριτσιών θεωρούσαν ότι οι καλές επιδόσεις τους οφείλονταν στην «σκληρή» δουλειά των κοριτσιών τους.

Κάτι ανάλογο, ισχύει και στις αθλητικές δράσεις γεγονός που δείχνει ότι επικρατεί μια διαφοροποιημένη ως προς το φύλο εμπιστοσύνη των γονέων στις ικανότητες των παιδιών τους.

Με αυτόν ωστόσο τον τρόπο, συνειδητά ή και ασυνείδητα, οι γονείς «σπρώχνουν» τα παιδιά τους στην υιοθέτηση έμφυλων τάσεων στην εκπαιδευτική τους απόδοση κάτι που θα κρίνει και τις μελλοντικές επαγγελματικές τους επιλογές.

Παρ' όλο που οι γονείς επενδύουν πλέον το ίδιο τόσο στην μόρφωση των αγοριών όσο και στη μόρφωση των κοριτσιών (Jacobs J. , 1996) ωστόσο, τόσο οι έμφυλες επιλογές παιχνιδιών όσο και οι έμφυλες αντιλήψεις σε σχέση με τις μαθησιακές επιδόσεις των παιδιών, όπως είδαμε και πιο πάνω, προδιαθέτουν και «κατευθύνουν» τα παιδιά σε συγκεκριμένες δράσεις και επαγγέλματα.

Όλα αυτά σε συνδυασμό με τα έμφυλα στερεότυπα, που ακολουθούν τα επαγγέλματα, ασκούν αφόρητη πίεση στα παιδιά ώστε να συμμορφωθούν με τα επαγγέλματα που προτάσει και εγκρίνει το κοινωνικό status quo του φύλου τους.

Έτσι, τ' αγόρια ενισχύονται ν' ακολουθούν επαγγέλματα σχετικά με ηλεκτρονικούς υπολογιστές (Κορδάκη & Τσαγαλά, 2007), χειρωνακτικά και δραστήρια, ενώ τα κορίτσια ενθαρρύνονται σ' επαγγέλματα πιο «ήπια», χωρίς πολλές απαιτήσεις και δράσεις που θα τους επιτρέψουν ν' ανταποκριθούν με άνεση στον παραδοσιακό ρόλο τους ως σωστές σύζυγοι και μητέρες.

1.4 Έμφυλα στερεότυπα και ο ρόλος του σχολείου

Το σχολείο αποτελεί τον δεύτερο πιο σημαντικό περιβάλλον κοινωνικοποίησης των παιδιών μετά την οικογένεια.

Ειδικά στις μέρες μας, που η πολύωρη εργασία και των δύο γονέων αναγκάζει τα παιδιά από πολύ μικρή ηλικία (συχνά από την πρώτη βρεφική ηλικία) ν' αποχωριστούν την ζεστασιά του σπιτιού τους, παραμένοντας για πολλές ώρες σε εκπαιδευτικά ιδρύματα, παιδικούς και βρεφικούς σταθμούς, κέντρα φύλαξης και φιλοξενίας, τα οποία συχνά υποκαθιστούν την οικογένεια σε μεγάλο βαθμό αναλαμβάνοντας μεγάλο μερίδιο της ευθύνης της κοινωνικοποίησης των παιδιών.

Μέσα στο σχολείο, τα παιδιά θα γνωρίσουν φίλους, θα συνεργαστούν και θ' αλληλοεπιδράσουν με άλλα παιδιά, που θα είναι φορείς διαφορετικών αντιλήψεων, πεποιθήσεων και ηθικών αξιών, που θα έχουν όμως την ίδια ηλικία, τα ίδια ενδιαφέροντα και τα ίδια προβλήματα μ' εκείνα. Θα διδαχθούν κανόνες, αξίες, θ' αλληλοεπιδράσουν και θα μάθουν να δρουν ομαδικά.

Γίνεται λοιπόν, αντιληπτό ότι το σχολείο αποτελεί στην πραγματικότητα μια μικρογραφία της κοινωνίας. Είναι ο δεύτερος πιο σημαντικός φορέας κοινωνικοποίησης μετά την οικογένεια, πιο διευρυμένος και πιο αντιπροσωπευτικός, μιας και αποτελείται από περισσότερα μέλη. Το σχολείο είναι αυτό που θ' αναλάβει να εισάγει το παιδί στην κοινωνία μεταδίδοντάς του όχι μόνο εκπαιδευτική γνώση, αλλά και πληροφορίες σχετικές με τους κοινωνικούς κανόνες, τα πολιτιστικά στοιχεία αλλά και τα έμφυλα στερεότυπα.

Παρά το γεγονός ότι στις μέρες μας αγόρια και κορίτσια έχουν τυπικά τις ίδιες ευκαιρίες στην εκπαίδευση και γίνονται παράλληλα πολλές προσπάθειες για την προώθηση της ισότητας των φύλων στην παιδεία (Eurpore Council, 2015), η βιβλιογραφία και η καθημερινή πραγματικότητα έχει δείξει ότι εξακολουθούν να υφίστανται ανάμεσα στα δύο φύλα διαφορές στις επιδόσεις και τα κίνητρα, στις επαγγελματικές φιλοδοξίες και στη συμμετοχή σε διάφορους ουσιαστικούς τομείς δράσης.

Αναζητώντας τους τρόπους με τους οποίους το σχολείο πιθανότατα να διατηρεί και να διαιωνίζει ή ακόμη και να διαμορφώνει τα έμφυλα στερεότυπα στα παιδιά, θα μελετήσουμε τα σχολικά εγχειρίδια, το αναλυτικό πρόγραμμα, το «κρυφό» αναλυτικό πρόγραμμα, τον επαγγελματικό προσανατολισμό που πραγματοποιείται στα σχολεία, την οργάνωση και στελέχωση των εκπαιδευτικών μονάδων και τέλος τις συμπεριφορές και τις προσδοκίες των εκπαιδευτικών.

Ξεκινώντας από τον χώρο του παιδικού σταθμού που αποτελεί το πρώτο «σχολικό» περιβάλλον των παιδιών, παρατηρούμε ότι οι γωνιές των παιδικών σταθμών είναι συχνά διαμορφωμένες με τρόπο που προάγει τα έμφυλα στερεότυπα (Σιδηροπούλου , Σιδηροπούλου , & Βέλιου, 2008).

Το παιχνίδι είναι ένας κρίσιμος παράγοντας στην ανάπτυξη των παιδιών και στον τρόπο με τον οποίο κατανοούν τον κόσμο. Τα μικρά παιδιά περνούν πολλές ώρες παίζοντας και η δραστηριότητά τους αυτή συμβάλλει στην αναπτυξιακή διαδικασία τόσο στο σωματικό, όσο και στο γνωστικό και κοινωνικό τους επίπεδο.

Γι' αυτό τον λόγο οι γωνιές παιχνιδιού στον παιδικό σταθμό τόσο μέσω των χρωμάτων (ροζ κουκλόσπιτο, γαλάζια γωνιά οικοδομικού υλικού) όσο και μέσω της ονοματοδοσίας τους (γωνιά κομμωτηρίου, όπου στο κομμωτήριο πάνε οι γυναίκες ενώ οι άνδρες πάνε στο κουρείο – γωνιά κουκλόσπιτου όπου κούκλες παίζουν τα κορίτσια) προΐδεάζουν τα παιδιά σε παιχνίδι σχετικό με το φύλο τους.

Από την άλλη, σύνηθες είναι το γεγονός οι παιδαγωγοί να ενθαρρύνουν τα παιδιά ή και να τα κατευθύνουν να παίξουν σε γωνιές ανάλογα με το φύλο τους. Έτσι, συχνά ακούμε τις φράσεις, σε μια τάξη παιδικού σταθμού, « τ' αγόρια να πάνε στην γωνιά του οικοδομικού υλικού και τα κορίτσια στη γωνιά του κουκλόσπιτου» ή « άσε τα κορίτσια να παίξουν στην γωνιά της κουζίνας και πήγαινε να παίξεις με τους φίλους σου με τ' αυτοκινητάκια».

Οι παιδαγωγοί λοιπόν, φαίνεται ήδη από τον παιδικό σταθμό να ενθαρρύνουν τα παιδιά να παίζουν με παιχνίδια που ταιριάζουν με το φύλο τους. Παράλληλα φαίνεται να πειθαρχούν και να παρατηρούν τα παιδιά με διαφορετικό τρόπο σχετικό και πάλι με το φύλο στο οποίο ανήκουν (Κακαβούλης, 1997).

Στην συνέχεια, και καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν και επισκέπτονται των βαθμίδα της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης οι στερεότυπες αντιλήψεις των εκπαιδευτικών συνεχίζουν να υπάρχουν.

Έτσι, μια τυχόν επιθετική συμπεριφορά θεωρείται πιο ανεκτή αν προέρχεται από τ' αγόρια σε αντίθεση με τα κορίτσια που αναμένεται να είναι σεμνά και ταπεινά.

Στις πρώτες τάξεις ειδικά, παρατηρείται διαχωρισμός με βάση το φύλο των παιδιών σε ομάδες εργασίας, στην στοίχιση στην αυλή, στην στοίχιση στις εκπαιδευτικές εκδρομές. Συχνά μάλιστα, η «συγκατοίκηση» αγοριών και κοριτσιών είτε στο θρανίο είτε στο πούλμαν και την διάρκεια της εκδρομής χρησιμοποιείται ως τιμωρία.

Σύμφωνα με έρευνα μέσω παρατήρησης που πραγματοποίησαν οι Younger & Warrington (1996) σε τάξη ενός δημοτικού σχολείου, τ' αγόρια δέχονταν πολύ περισσότερες παρατηρήσεις από τα κορίτσια, λάμβαναν περισσότερη προσοχή από τους εκπαιδευτικούς, έκαναν συχνά περισσότερο χιούμορ μαζί τους, ενώ τους απεύθυναν και περισσότερες ερωτήσεις. Επίσης, ήταν πιο υπομονετικοί και πιο επεξηγηματικοί μαζί τους.

Χαρακτηριστική των στερεότυπων αντιλήψεων που διακατέχουν τους εκπαιδευτικούς ως προς τις μαθησιακές ικανότητες των μαθητών τους είναι και η μελέτη του Tiedeman (2000), όπου εξετάζοντας τις επιδόσεις των μαθητών της Δ' τάξης Δημοτικού Σχολείου στα μαθηματικά και ενώ δεν υπήρχε διαφορά στις επιδόσεις αγοριών και κοριτσιών ωστόσο, οι εκπαιδευτικοί συνέχιζαν να θεωρούν ότι τ' αγόρια είναι πιο ικανά από τα κορίτσια και να μεταδίδουν την άποψή τους αυτή και στους κηδεμόνες των παιδιών αλλά και στους ίδιους τους μαθητές τους. Παρόμοια αποτελέσματα συναντάμε και στις μελέτες των Wigfield et al. (1997) και Wigfield (1994).

Επίσης, είναι πραγματικά πολύ σημαντικό να δούμε πως ερμηνεύουν οι εκπαιδευτικοί την επιτυχία ή την αποτυχία των μαθητών τους με βάση το φύλο τους. Σε έρευνες φαίνεται η επιτυχία των κοριτσιών ν' αποδίδεται στην επιμέλεια και το πολύ διάβασμα ενώ των αγοριών στο υψηλό νοητικό τους επίπεδο (Δεληγιάννη-Κουϊμτζή & Σακκάς, 2007).

Αντίθετα, η χαμηλή επίδοση των αγοριών αποδίδεται σε έλλειψη κινήτρων, ενδιαφέροντος και ενασχόλησης ενώ η χαμηλή επίδοση των κοριτσιών στις μειωμένες διανοητικές τους ικανότητες (Κακαβούλης, 1997; Δεληγιάννη-Κουϊμτζή & Σακκάς, 2007).

Σε πολλές έρευνες που έγιναν στην Ελλάδα και στο εξωτερικό στα σχολικά εγχειρίδια, παρατηρείται οι γυναίκες ν' απεικονίζονται ως μητέρες, νοσοκόμες ή πωλήτριες (McAuliffe, 1994) ενώ οι άνδρες απεικονίζονται σε μια σειρά από συναρπαστικά και επικίνδυνα επαγγέλματα όπως πυροσβέστες, αστυνομικοί, πειρατές, καπετάνιοι, οδηγοί τρένων (Scott, 1988).

Έρευνα των Finsterwald και Ziegler (2007), όπου μελετήθηκαν 28 σχολικά εγχειρίδια και 300 εικόνες που τ' απάρτιζαν, διαπίστωσε ότι οι γυναικείες μορφές απεικονίζονταν πιο σπάνια απ' ό,τι οι ανδρικές. Επίσης, υπήρχαν διαφορές στους τομείς δράσης. Έτσι, ενώ οι άντρες απεικονίζονταν συνήθως στην εργασία τους, οι γυναίκες εμφανίζονταν μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο ή στον ελεύθερο χρόνο τους. Σε ότι δε αφορά το χαρακτήρα οι άνδρες εμφανίζονταν πιο ατομικιστές, πιο ανταγωνιστικοί και πιο δραστήριοι ενώ στους παιδικούς χαρακτήρες των εικόνων, τα κορίτσια εμφανίζονταν πιο υποτακτικά από τ' αγόρια.

Έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί και στα σχολικά εγχειρίδια των ελληνικών σχολείων καταδεικνύουν ανάλογα αποτελέσματα (Gounias & Alexoroulos, 2018). Χαρακτηριστική είναι εδώ και η αποσιώπηση σχεδόν, της προσφοράς της γυναίκας στην κοινωνία και την ιστορία (Λαμπροπούλου & Γεωργουλέα, 1992).

Προβληματισμό προκαλεί και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται ο επαγγελματικός προσανατολισμός στα σχολεία.

Έρευνα σε καθηγητές μαθηματικών και φυσικής σε γερμανικά σχολεία (Heller, Finsterwald, & Ziegler, 2010), κατέδειξε ότι οι καθηγητές ενθάρρυναν τα κορίτσια ν' ακολουθήσουν μια καριέρα σχετική με την εκπαίδευση, τα ιατρικά και παραϊατρικά επαγγέλματα και επαγγέλματα σχετικά με διδασκαλία ξένων γλωσσών και μεταφράσεων, ενώ αντίθετα την ίδια στιγμή ενθάρρυναν τ' αγόρια ν' ακολουθήσουν επαγγέλματα σχετικά με μηχανολογία, μηχανική, μαθηματικά και τεχνολογικές επιστήμες.

Ανάλογη έρευνα στην Ελλάδα (Θεοδωράκη & Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, 2007), είχε ακριβώς τα ίδια αποτελέσματα αποδεικνύοντας ότι οι εκπαιδευτικοί ωθούσαν τ' αγόρια σε επαγγέλματα σχετικά με την Θετική Κατεύθυνση ενώ τα κορίτσια στα επαγγέλματα εκείνα που υπήρχαν στην Θεωρητική Κατεύθυνση.

Τέλος, θ' αναφερθούμε στον τρόπο στελέχωσης του εκπαιδευτικού συστήματος, ως προς τα έμφυλα στερεότυπα, που αποτελεί μια μη λεκτική μορφή επικοινωνίας και μετάδοσης μηνυμάτων.

Το επάγγελμα τόσο των παιδαγωγών πρώιμης σχολικής ηλικίας όσο και των νηπιαγωγών γυναικοκρατείται κατά κόρον, μ' αποτέλεσμα στα νηπιαγωγεία και τους παιδικούς σταθμούς η

στελέχωση των τμημάτων να γίνεται αποκλειστικά και μόνο από γυναίκες πλην ελαχίστων εξαιρέσεων.

Καθώς το παιδί μεγαλώνει και επισκέπτεται το δημοτικό σχολείο, το ποσοστό των εκπαιδευτικών που ανήκουν στο γυναικείο φύλο μειώνεται βέβαια κάπως, ωστόσο και εδώ κρατεί τα ηνία, ιδίως στις πρώτες τάξεις που στελεχώνονται κυρίως με γυναίκες εκπαιδευτικούς, με την στερεότυπη αντίληψη ότι έχουν καλύτερη αμεσότητα και επικοινωνία λόγω του μητρικού τους ενστίκτου και του μητρικού τους ρόλου (Σταυρίδου, Σολομωνίδου, & Σαχινίδου, 1999).

Στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και ενώ παρατηρούμε το ποσοστό των εκπαιδευτικών που ανήκουν στο γυναικείο φύλο να μειώνεται αρκετά φθάνοντας στο 59% (Ζιώγου-Καραστεργίου, 2006), ωστόσο παρατηρείται διαφοροποίηση μεταξύ γυμνασίου και λυκείου με τις γυναίκες να επικρατούν και πάλι στην μικρότερη βαθμίδα του γυμνασίου ενώ στο λύκειο τα ποσοστά να είναι σχεδόν ίσα.

Δεδομένου των όσων αναφέρθηκαν, γίνεται κατανοητό πως τα σχολεία δεν παράγουν μόνο διδακτική μάθηση αλλά μεταφέρουν κοινωνική και πολιτισμική γνώση. Προάγουν και παράγουν έμφυλα στερεότυπα καθορίζοντας πολλές φορές σε μεγάλο βαθμό τόσο τις συμπεριφορές όσο και τις επαγγελματικές αποφάσεις των μαθητών.

Ωστόσο, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει ν' αποτελέσουν ένα πολλά υποσχόμενο σημείο εκκίνησης για την υλοποίηση αλλαγών.

Κατά συνέπεια, για να προχωρήσουμε στην προώθηση της ισότητας των φύλων στην εκπαίδευση χρειαζόμαστε, εκτός από τον εκσυγχρονισμό των βιβλίων και την αποδέσμευσή τους από φυλετικές διακρίσεις, τεκμηριωμένα προγράμματα κατάρτισης για τους εκπαιδευτικούς που να εστιάζουν στην αναστοχαστική συνεκπαίδευση (Finsterwald, Schober, Jöst, & Spiel, 2013).

Ενότητα 2^η

2.1 Παιδικό βιβλίο και παιδιά προσχολικής ηλικίας

2.1.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά του παιδικού βιβλίου

Η καθιέρωση της 2ας Απριλίου ως παγκόσμιας ημέρας παιδικού βιβλίου με εκδηλώσεις και εορτασμούς σε όλες τις χώρες του κόσμου, καταδεικνύει την μεγάλη σπουδαιότητα που έχουν τα παιδικά βιβλία.

Τι όμως ορίζουμε ως παιδικό βιβλίο; Κάποιοι θα υποστήριζαν ίσως, ότι τα παιδικά βιβλία είναι βιβλία γραμμένα από παιδιά. Ωστόσο, αυτό δεν είναι ακριβές. Στην πραγματικότητα πρόκειται για συντομολογία του όρου βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά ή βιβλία για τα παιδιά, όρος ο οποίος χρησιμοποιούνταν παλιότερα κυρίως για λογοτεχνικά βιβλία που απευθύνονταν στα παιδιά.

Θα επιχειρήσουμε εδώ ν' αναλύσουμε τον όρο παιδική λογοτεχνία παραθέτοντας και απόψεις έγκριτων λογοτεχνών αλλά και κριτικών παιδικής λογοτεχνίας μιας και ο όρος είναι ευρύς και παρουσιάζει μεγάλη ποικιλομορφία χρονολογικά αλλά και πολιτισμικά.

Αναλύοντας την λέξη Λογοτεχνία βλέπουμε ότι πρόκειται για μια σύνθετη λέξη που προέρχεται από την ένωση των λέξεων Λόγος + Τέχνη. Ετυμολογικά λοιπόν, θα λέγαμε ότι πρόκειται για μια «δημιουργική τέχνη» που πρέπει να εκτιμηθεί ως «καλολογική» ως «εύλογη».

Ο Ηρακλής Καλλέργης (2008) επισημαίνει την ανάγκη χρήσης ενός ωραίου αισθητικά λόγου προκειμένου να δημιουργηθούν κείμενα που θα κάνουν την συνείδηση του παιδιού - αναγνώστη να λειτουργήσει αισθητικά ενώ θα εμπερικλείουν και ιδεολογικά μηνύματα.

Η παιδική λογοτεχνία περιλαμβάνει λοιπόν, μια αισθητική αλλά και μια παιδαγωγική χροιά συνδεδεμένες τόσο στενά μεταξύ τους, ώστε οι δυο έννοιες αυτές να εξαρτώνται τόσο πολύ η μια από την άλλη με τρόπο τέτοιο που να είναι αδύνατος ο διαχωρισμός τους. Την διπλή αυτή διάσταση της παιδικής λογοτεχνίας επισημαίνει και η Ολλανδή κριτικός Karin Lesnik – Oberstein (1996) υποστηρίζοντας ότι οι έννοιες παιδί και λογοτεχνία βρίσκονται αλληλένδετες μεταξύ τους με τρόπο που η μία να μην μπορεί ν' αποχωριστεί την άλλη.

Θα λέγαμε ότι το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο αποτελεί ένα έργο τέχνης το οποίο απευθύνόμενο σε παιδιά θα πρέπει να εξεταστεί και υπό το πρίσμα της Παιδαγωγικής.

Θα ήταν ενδιαφέρον σε αυτό το σημείο να παραθέσουμε απόψεις γνωστών λογοτεχνών για την σημασία του όρου «παιδική λογοτεχνία».

Σύμφωνα λοιπόν, με τον Δημήτρη Γιάκο (1987) με τον όρο παιδική λογοτεχνία, εννοούμε τα αισθητικά δικαιωμένα λογοτεχνικά κείμενα που είναι σε θέση να φέρουν το παιδί σ' επαφή με το αισθητικό αντικείμενο της Τέχνης και ειδικότερα της Λογοτεχνίας.

Η Ζωή Βαλάσση (2001), από την πλευρά της ορίζει την Παιδική Λογοτεχνία ως ένα σύνολο καλλιτεχνικών έργων λόγου τα οποία γράφτηκαν για να ψυχαγωγούν τα παιδιά.

Σημαντικοί είναι και οι ορισμοί που αποδίδουν στην παιδική λογοτεχνία και οι Μιχαήλ Στασινόπουλος και Βασίλης Αναγνωστόπουλος. Ο μεν πρώτος ορίζει ως παιδική λογοτεχνία τα αισθητικώς δικαιωμένα λογοτεχνήματα των ώριμων που απευθύνονται σε παιδιά, ο δε δεύτερος αναφερόμενος στην παιδική λογοτεχνία την ορίζει ως την πύλη εισόδου του νέου ανθρώπου στο χώρο της λογοτεχνίας και της τέχνης (Παπανικολάου & Τσιλιμένη, 1998).

Πολλοί ωστόσο, λογοτέχνες και κριτικοί λογοτεχνίας, αποφεύγουν να ορίσουν την έννοια της παιδικής λογοτεχνίας ολιγόλογα προτιμώντας ν' αναφερθούν στα χαρακτηριστικά της.

Έτσι, η Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου (1990) αναφέρεται στην παιδική λογοτεχνία ως προς την μορφή, τη λιτότητα του λόγου, την απουσία βωμολοχιών και σαρκασμού, την συντομία και το καίριο των περιγραφών, την αμεσότητα της αφήγησης. Τονίζει ότι η υπόθεση θα πρέπει να έχει ξεκάθαρο πλαίσιο, έντονη και γρήγορη πλοκή, στο τέλος να επέρχεται πάντα η κάθαρση ενώ ο αναγνώστης θα πρέπει να νιώθει την αγάπη του συγγραφέα στο πρόσωπό του.

Η Καναδή συγγραφέας Sheila Egoff (1987) υποστηρίζει ότι το παιδικό βιβλίο θα πρέπει να έχει ως χαρακτηριστικά του την απλότητα, τον ενθουσιασμό και το γέλιο, τα χαρακτηριστικά δηλαδή εκείνα που διακρίνουν τα παιδιά. Η τέχνη θα πρέπει να διατηρείται ενώ η κοινωνιολογία και η παιδαγωγική μπορούν και να παραμεριστούν.

Αλλά και ο McDowell Milles (1976) καταφεύγει στα χαρακτηριστικά προσπαθώντας να ορίσει τι είναι η παιδική λογοτεχνία. Επισημαίνει λοιπόν, ότι τα παιδικά βιβλία είναι μικρότερης διάρκειας, τείνουν να χρησιμοποιούν την ενεργητική παρά την παθητική συμπεριφορά με διαλόγους σε επεισόδια παρά σε περιγραφές και ενδοσκοπήσεις, το παιδί-πρωταγωνιστής είναι ο κανόνας, οι συμβάσεις χρησιμοποιούνται σε μεγάλο βαθμό, η ιστορία αναπτύσσεται με σαφείς ηθικούς σχηματισμούς. Τα παιδικά βιβλία οφείλουν να είναι αισιόδοξα, η γλώσσα πρέπει να είναι αντιληπτή από τα παιδιά, η πλοκή να έχει σαφή σειρά και η πιθανότητα ν' απορρίπτεται. Τέλος επισημαίνει ότι η ατμόσφαιρα πρέπει να είναι μαγική και φανταστική και να την διακρίνει απλότητα αλλά και περιπέτεια.

Σε αυτό το σημείο θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε ποια είναι τα χαρακτηριστικά εκείνα που κάνουν ένα βιβλίο να ορίζεται ως παιδικά λογοτεχνικό.

Κατά τον Σακελλαρίου (2008), ένα βιβλίο για να ανήκει στα παιδικά λογοτεχνήματα θα πρέπει ν' ανταποκρίνεται τόσο στο λεξιλόγιο του παιδιού όσο και στο γνωστικό και γνωσιακό του επίπεδο. Να μην προκαλεί τρόμο ή μεγάλο άγχος στα παιδιά αλλά να τα διασκεδάζει δίνοντάς τους χαρά, να τους καλλιεργεί ευγενικά συναισθήματα και να προάγει την ενσυναίσθηση, τον αλληλοσεβασμό και την συνεργασία προωθώντας την κοινωνικοποίησή τους. Επίσης, δεν θα πρέπει να προωθεί την επιθετικότητα, την βία και τον πόλεμο αλλά να εξαίρει την ειρήνη και την συνεργασία. Θα πρέπει τέλος, να καταδικάζει την φυγοπονία και να επιβραβεύει την εργασία, να προωθεί την αγωνιστικότητα και την ισονομία και ν' ανταποκρίνεται στο ψυχικό και πνευματικό αναπτυξιακό στάδιο των παιδιών.

Ο Perry Nodelman (1992) αναφερόμενος στα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει ένα παιδικό βιβλίο μας λέει ότι θα πρέπει να είναι απλό, να επικεντρώνεται στην δράση, να είναι αισιόδοξο, να τείνει στο φανταστικό, να εμπεριέχει αθωότητα, να είναι διδακτικό και να εξισορροπεί το ιδανικό με το διδακτικό.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη της Jill Paton Walsh (1977), η οποία τονίζει την μεγάλη τεχνική δυσκολία συγγραφής ενός παιδικού λογοτεχνήματος, μιας και ο συγγραφέας θα πρέπει να διατυπώσει μια σοβαρή άποψη με τρόπο απλό και διαφανή που να γίνεται αντιληπτός από τα παιδιά. Θα πρέπει να έχει συνεχώς στο μυαλό του ότι απευθύνεται σε παιδιά και έτσι το λεξιλόγιό του αλλά και το αφηγηματικό του ύφος να το προσαρμόσει με τρόπο που να γίνεται αντιληπτός από το αναγνωστικό του κοινό ενώ παράλληλα να φροντίσει ώστε να μεταδίδει γνώση, ηθική και κοινωνική διαπαιδαγώγηση.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι τα χαρακτηριστικά εκείνα που κάνουν ένα βιβλίο να ορίζεται ως παιδικό λογοτέχνημα ή παιδικό βιβλίο αν προτιμάτε, είναι η ικανότητά του να απευθύνεται στα παιδιά με τρόπο τέτοιο που να γίνεται κατανοητό και αγαπητό από εκείνα, να τα διασκεδάζει και να τα ψυχαγωγεί χωρίς να τους προκαλεί άγχος και τρόμο, να είναι σαφές και να περιέχει δράση όχι όμως και επιθετικότητα, να επιτρέπει στην φαντασία του παιδιού να εκφράζεται αλλά όχι να χάνεται, ενώ παράλληλα να δρα και εκπαιδευτικά μεταδίδοντάς τους ευγενή συναισθήματα.

Θα πρέπει τέλος, να εξετάσουμε τα είδη στα οποία διακρίνονται τα παιδικά λογοτεχνήματα και να δούμε ποια είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε ενός. Τα παιδικά βιβλία διακρίνονται σε:

- πεζογραφικά(μυθιστορήματα, μύθοι, διηγήματα, ιστοριούλες, βιβλία γνώσεων),
- ποιητικά,
- θεατρικά (κουκλοθέατρου, κλασικού θεάτρου, θεάτρου σκιών, θεατρικού παιχνιδιού) (Δελώνης, 1991).

Κάθε ένα από αυτά έχει τα δικά του χαρακτηριστικά που το διαφοροποιούν από τα υπόλοιπα και το κατατάσσουν ανάλογα. Εμείς θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε εδώ αυτά τα κύρια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν το ένα είδος από το άλλο.

Οι μύθοι αρχικά, έχουν ως βασικό τους χαρακτηριστικό το διδακτικό στοιχείο. Οι ήρωές τους είναι συνήθως ζώα, θεοί, ημίθεοι ή και άνθρωποι με ξεχωριστές δυνατότητες. Χωρίζονται σε εθνογενετικούς, φυσιογνωστικούς, κοσμογονικούς, αμιγώς διδακτικούς και κοινωνικούς ανάλογα με το περιεχόμενό τους.

Τα παραμύθια από την άλλη, έχουν σαν κύριο χαρακτηριστικό τους την φανταστική ατμόσφαιρα. Κοινή γραμμή είναι η αρχή με την φράση «μια φορά και έναν καιρό...». Σε όλα τα παραμύθια διακρίνουμε μια ασάφεια ως προς τον χρόνο και τον τόπο στον οποίο εξελίσσεται η ιστορία, οι ήρωες παρουσιάζονται ως ακραία καλοί ή ακραία κακοί, υπάρχει πάντα χιουμοριστική διάθεση ενώ πάντα η κάθαρση έρχεται στο τέλος μέσω ενός από μηχανής Θεού, όπως προστάζουν και οι αρχαίες τραγωδίες, με την διαφορά ότι εδώ πάντα το τέλος είναι αίσιο και ευτυχές.

Τα μυθιστορήματα είναι πεζογραφικά διηγήματα σε πεζό λόγο με αρχή, μέση και τέλος. Διακρίνονται για τον απλό, λιτό και κατανοητό τους λόγο.

Τα ποιήματα που απευθύνονται σε παιδιά παρουσιάζουν σαν κύριο χαρακτηριστικό τους την λιτότητα στον λόγο και διακρίνονται από ρυθμό και ρίμα. Είναι ρεαλιστικά, με άμεσο λόγο γεμάτο ζωντάνια και μουσικότητα.

Τα βιβλία γνώσεων έχουν σαν κύριο χαρακτηριστικό τους την μετάδοση γνώσεων και εμπειριών στο αναγνωστικό τους κοινό. Είναι διδακτικά και ρεαλιστικά ενώ περιέχουν δεδομένα, παρατηρήσεις και περιγραφές .

Τέλος, σε ότι αφορά τα βιβλία με θεατρικό περιεχόμενο, κύρια χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα είναι ο συνδυασμός μουσικής και κίνησης, χορού, τραγουδιού, δράσης και μίμησης. Προάγουν το ήθος και επιθυμούν την ψυχική ταύτιση των αναγνωστών με τους ήρωές τους (Δελώνης, 1991).

2.1.2 Η αξία του στη προσχολική ηλικία

Η σημασία του παιδικού βιβλίου στην γνωστική, γλωσσική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού καθώς και στην ανάπτυξη της γραφής και της ανάγνωσης έχει αποδειχθεί από πολλές μελέτες (Pellegrini, 1980; Galda & Pellegrini, 1993; Browne N. , 1999).

Ο Browne (1996) υποστηρίζει ότι το παιδικό βιβλίο παίζει μεγάλο ρόλο στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, στην ανάπτυξη της φαντασίας του, στην κατανόηση και αναγνώριση των άλλων ανθρώπων και των διαπροσωπικών σχέσεων, βοηθώντας με αυτόν τον τρόπο το παιδί να κατακτήσει την ενσυναίσθηση. Επίσης υποστηρίζει, ότι η παιδική λογοτεχνία είναι το μέσο με το οποίο τα παιδιά μπορούν να έρθουν σ' επαφή με την κοινωνία, τις ηθικές αξίες, την κουλτούρα και τον πολιτισμό, βοηθώντας τα έτσι να κατανοήσουν καλύτερα την κοινωνία και να ενταχθούν σε αυτήν με πιο ομαλό τρόπο. Υποστηρίζει ακόμα, πως η παιδική λογοτεχνία βοηθάει στην διαμόρφωση και τροποποίηση στάσεων και αξιών ενώ ευαισθητοποιεί πάνω σε ηθικά διλήμματα.

Επιπλέον, τα παιδικά βιβλία βοηθούν το παιδί να αναπτυχθεί και να εξελιχθεί διανοητικά και γλωσσικά. Η είσοδος νέων απλών λέξεων με σκοπό τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου, η επεξήγηση και η συγκεκριμενοποίηση αφηρημένων εννοιών, η χρήση γραμματικών και συντακτικών κανόνων ακόμη και οι στρατηγικές συνομιλίας είναι κάποιες από τις πτυχές που το παιδικό βιβλίο μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά. Επίσης, μέσω της αφήγησης τα παιδιά συνειδητοποιούν την αφηγηματική δύναμη της γλώσσας ξεφεύγοντας από το εδώ και το τώρα.

Σε μία άλλη μελέτη (Papalia, Wendkos Olds, & Duskin Feldman, 2001) επισημαίνεται, ότι τα παιδιά που οι γονείς τους τους διάβαζαν συχνά παιδικά βιβλία, όταν βρίσκονταν στην προσχολική ηλικία, μαθαίνουν να διαβάζουν νωρίτερα από άλλα παιδιά. Επίσης, αναφέρουν ότι η δυνατή αφήγηση βοηθάει και οδηγεί στην καθιέρωση κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, συναισθηματικής οικειότητας και καλής χρήσης της γλώσσας.

Σε έρευνα που διεξήχθη το 2000 στην Σλοβενία (Marjanovi Umek, Fekonja, Kranjc, & Lešnik Musek, 2003) σε 248 παιδιά προσχολικής ηλικίας τ' αποτελέσματα ήταν ανάλογα. Αποδείχτηκε ότι τα παιδιά που τους διάβαζαν συχνά παιδικά βιβλία πετύχαιναν πολύ υψηλότερες βαθμολογίες στα τεστ λεξιλογίου και στην κατανόηση ιστοριών. Στον τομέα της εκφραστικότητας και της αναδιήγησης το αναπτυξιακό επίπεδο της αφήγησης των παιδιών αυτών ήταν σημαντικά υψηλότερο. Οι ιστορίες τους ήταν πλουσιότερες σε περιεχόμενο, ορθότερες σε έκφραση και μορφή, χρησιμοποιούσαν συχνότερα χρονικές σχέσεις, εισήγαγαν περισσότερη δυναμική, αναζητούσαν σχέσεις μεταξύ των χαρακτήρων και καθιέρωναν αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ των γεγονότων.

Σε έρευνα του Dombey (Moyles, 1989) που διερεύνησε τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους μέσω της αφήγησης παιδικών βιβλίων, υποστηρίχτηκε ότι ο τονισμός και η έμφαση των ενθλίκων κατά την αφήγηση βοηθούσε τα παιδιά ν' αντιληφθούν το νόημα ακόμα και λέξεων που δεν γνώριζαν, αφομοιώνοντάς τες και συμπεριλαμβάνοντας τις λέξεις αυτές στο λεξιλόγιό τους, ενώ σε έρευνα της Meek (Moyles, 1989) διαπιστώθηκε ότι το παιδικό βιβλίο ωφελεί σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη μεταγλωσσικών ικανοτήτων.

Τέλος, είναι αξιοσημείωτο ν' αναφέρουμε την διαπίστωση πως παιδιά που από πολύ μικρή ηλικία έρχονται σ' επαφή με διάφορους τύπους της παιδικής λογοτεχνίας (ποιήματα, παραμύθια, μικρές ιστορίες κ.τ.λ.) μειώνουν το ενδεχόμενο να παρουσιάσουν αναγνωστικά προβλήματα (Αναγνωστόπουλος, 1994) και διαμορφώνουν μια πιο θετική στάση απέναντι στο διάβασμα αγαπώντας το βιβλίο (Γιαννικοπούλου, 1998).

Τα παιδικά βιβλία, δεν προσφέρουν όμως μόνο γλωσσική ενδυνάμωση αλλά διοχετεύουν άμεσα και έμμεσα γνώσεις στα παιδιά και οξύνουν την σκέψη τους.

Οι μύθοι μέσω των ηρωικών επιτευγμάτων των χαρακτήρων τους που πολεμούν πάντα για ηθικές αξίες, ιδανικά και πιστεύω ενθαρρύνουν τα παιδιά να σκεφτούν ότι οι άνθρωποι ανά τον κόσμο νοιάζονται για την δικαιοσύνη, το καλό, την ισονομία και την ευεργεσία.

Στην ψυχαναλυτική προσέγγιση των μύθων ο Bettelheim (1989) υποστηρίζει, ότι η παραδοσιακή παιδική λογοτεχνία (μύθοι, θρύλοι, διηγήσεις, παραμύθια, λαϊκά ποιήματα) βοηθούν τα παιδιά να μάθουν ν' αντιμετωπίζουν και να επιλύουν προβλήματα. Προβάλλοντας ειδικά μέσω των μύθων μια ηθική συμπεριφορά των ηρώων δημιουργούν στους μικρούς αναγνώστες μια ροπή προς το καλό και ηθικό.

Το παραμύθι από την άλλη, κινούμενο σ' ένα κόσμο φανταστικό καλλιεργεί την παιδική φαντασία. Φέρνει το παιδί σ' επαφή με την λαϊκή παράδοση του τόπου του και καλλιεργεί τόσο την εθνική όσο και την παγκόσμια οικουμενική σκέψη.

Τα παραμύθια είναι φορείς των αξιών, των εποχών και των κοινωνιών από τις οποίες προέρχονται. Οι χαρακτήρες τους, οι δράσεις τους, η ανταμοιβή τους ή η τιμωρία τους οδηγούν στην ανάπτυξη ηθικών ζητημάτων όπως:

- το καλό νικάει το κακό,
- η αλαζονεία ηττάται,
- η δικαιοσύνη θριαμβεύει,
- η εξυπνάδα υπερισχύει της σωματικής ρωμαλεότητας,
- η εργατικότητα, η καλοσύνη και η επιμέλεια πάντα ανταμείβονται.

Μεγάλη είναι η συνεισφορά του παιδικού βιβλίου και στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική θεωρία τα περισσότερα παραμύθια πραγματεύονται ψυχοκοινωνικά θέματα που απασχολούν τα παιδιά της ηλικίας στην οποία απευθύνονται. Τέτοια θέματα είναι για παράδειγμα:

- ο φόβος εγκατάλειψης από τους γονείς,
- οι σχέσεις γονέων και παιδιών,
- οι σχέσεις μεταξύ των αδερφών,
- η απόκτηση ταυτότητας – φύλου,
- αποδοχή αρνητικών χαρακτηριστικών του εαυτού και των μελών της οικογένειας,
- συναισθηματική ενσωμάτωση.

Τα παραμύθια πραγματεύονται καίρια ζητήματα και συναισθηματικές εμπειρίες της παιδικής ηλικίας διεγείροντας μηχανισμούς ταύτισης και προβολής.

Αυτές οι συναισθηματικές διεργασίες που λειτουργούν σε συμβολικό - φανταστικό επίπεδο παίζουν σημαντικό ρόλο στη δόμηση της ψυχοσυναισθηματικής εμπειρίας του παιδιού.

Οι ιστορίες των παραμυθιών που αποδίδονται με γλωσσικούς συμβολισμούς και συμβολικές αναπαραστάσεις αναπτύσσουν την συμβολική σκέψη και την νοητική επεξεργασία των γεγονότων της ζωής σ' επίπεδο φαντασίας, μ' αποτέλεσμα την άνθιση της δημιουργικής σκέψης και της συναισθηματικής νοημοσύνης.

Η αφήγηση συμβάλλει στην ανάπτυξη της δημιουργικής φαντασίας που αποτελεί θεμελιώδη λίθο για την ψυχοσυναισθηματική υγεία του παιδιού.

Στον κόσμο του παραμυθιού, που τα πάντα εξελίσσονται μεταξύ φανταστικού και πραγματικού, η μαγική σκέψη του παιδιού και η φαντασία του βρίσκει διέξοδο.

Σύμφωνα με τον Egan (1999) τα παραμύθια ενεργοποιούν την φαντασία και αποτελούν μια πρώιμη μορφή διδασκαλίας και μάθησης.

Μέσω του μηχανισμού ταύτισης και προβολής το παιδί ταυτίζεται με τους ήρωες, με τα προβλήματά τους, που μπορεί να είναι και δικά του, και έτσι λυτρώνεται από αυτά βρίσκοντας λύσεις (Παπανικολάου & Τσιλιμένη, 1998).

Τα παιδικά λογοτεχνήματα, όταν έχουν καλό τέλος, κατευνάζουν τους φόβους των παιδιών και δημιουργούν μια θετική προοπτική για την ζωή ενώ ανταποκρίνονται και στην βαθιά ανάγκη των παιδιών για απονομή δικαιοσύνης

Η πόλωση που επικρατεί στο παιδικό μυαλό και η απλότητα της σκέψης είναι οι κύριες αιτίες της ύπαρξης του δίπολου καλού-κακού στα παραμύθια. Η αντιπαράθεση του καλού με το κακό βοηθά το παιδί να καταλάβει εύκολα την διαφορά μεταξύ των δύο. Συνήθως η απλότητα, η γλυκύτητα και η καλοσύνη του καλού χαρακτήρα είναι οι αιτίες που ωθούν τα παιδιά να ταυτιστούν μαζί του.

Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις, η ταύτιση του παιδιού με τον ήρωα που έχει τον ρόλο του κακού δρα για το ίδιο το παιδί λυτρωτικά. Ο «κακός» είναι αυτός που αντιπροσωπεύει την ανυπακοή στους ηθικούς και κοινωνικούς κανόνες των γονιών και του σχολείου αλλά και της ευρύτερης κοινωνίας. Είναι εκείνος που θα βοηθήσει το παιδί να βρει διέξοδο στις καταπιεσμένες επιθυμίες, ανάγκες και στα καταπιεσμένα συναισθήματά του, χωρίς να διαταράξει τη σχέση του με τους σημαντικούς «άλλους» της ζωής του αλλά και χωρίς να υποστεί κάποιας μορφής τιμωρία.

Πολλές έρευνες που έχουν γίνει με σκοπό την διερεύνηση των αποτελεσμάτων που έχει η ενασχόληση των παιδιών με την παιδική λογοτεχνία έχουν εξαγάγει πολύτιμα και σημαντικά συμπεράσματα.

Έτσι σε μελέτες του Mello (2001), αποδεικνύεται η συνεισφορά της παιδικής λογοτεχνίας στην αυτογνωσία και την συναισθηματική νοημοσύνη ενώ μέσα από έρευνα της Palley (1990), που αναφέρεται στο γνωστό βιβλίο της “the boy who would be a helicopter”, αποδεικνύεται η ώθηση που δίνει η παιδική λογοτεχνία στο παιδί ν’ ανακαλύψει την ταυτότητά του και ν’ αποκτήσει αυτοαντίληψη.

Τέλος, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το διαχρονικό μήνυμα που μεταφέρουν τα παιδικά βιβλία, σύμφωνα με το οποίο οι δυσκολίες που θ’ αντιμετωπίσουμε στην ζωή όσο άδικες και απροσδόκητες και αν είναι μπορούν ν’ αντιμετωπιστούν με θάρρος, πίστη και υπομονή και κάθε εμπόδιο μπορεί να νικηθεί και να καταρρεύσει με θέληση και πείσμα, αποτελεί σημαντική παρακαταθήκη για την ψυχοκοινωνική και ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.

Σε αυτό το σημείο, θα διερευνήσουμε την αισθητική αξία της παιδικής λογοτεχνίας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η άποψη του Βρετανού F.J.Harvey Darton (2011), ο οποίος ορίζει ως παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο το έντυπο που δημιουργήθηκε με σκοπό να προσφέρει στα παιδιά μια πηγαία ευχαρίστηση και όχι απαραίτητα να τα διδάξει και να τα νουθετήσει.

Η Fisher (Haviland, 1973) από την πλευρά της, δηλώνει ότι δεν θα πρέπει να περιμένουμε οι ιστορίες που γράφονται για παιδιά να μοιάζουν με κηρύγματα ή φυλλάδια κοινωνιολογικού προβληματισμού. Υποστηρίζει ότι οι παιδικές ιστορίες είναι ανεξάρτητα έργα τέχνης με σκοπό να συγκινούν την φαντασία, το πνεύμα και την καρδιά.

Στο ίδιο μήκος κύματος και η άποψη της Lesnik Oberstein (1996), που υποστηρίζει ότι η παιδική λογοτεχνία θα πρέπει να συγκινεί και ν’ αποσπά το ενδιαφέρον του παιδιού μέσω της

διασκέδασης και της ψυχαγωγίας, ενώ η Egoff (1987) θεωρεί ότι η παιδική λογοτεχνία θα πρέπει να προσφέρει ενθουσιασμό, απλότητα και γέλιο.

Σύμφωνα με τους Passeron & Grumbach (1985), η παιδική λογοτεχνία δίνει στα παιδιά την δυνατότητα να καλλιεργήσουν από την μία τις γνωστικές τους ικανότητες και από την άλλη ν' αναπτύξουν την καλαισθησία και την φαντασία τους.

Σε αυτό το σημείο, κλείνοντας το κεφάλαιο θα πρέπει ν' αναφέρουμε ότι η παιδική λογοτεχνία είναι ένα δημιούργημα που φέρει τις αξίες, τον πολιτισμό, τους κανόνες και το κοινωνικό πλαίσιο του τόπου και του χρόνου στο οποίο δημιουργήθηκε. Μπορεί ωστόσο, να αποτελεί και προάγγελο όλων των ανωτέρω με σκοπό να εκπαιδεύσει το νεανικό κοινό να υιοθετήσει πολιτισμικά στοιχεία και αξίες που έχουμε θέσει ως στόχο να υιοθετήσουμε σαν κοινωνία στο μέλλον.

2.2 Η σημασία και η αξίων των εικόνων στα παιδικά εικονογραφημένα βιβλία

2.2.1 Εικονογράφηση και αισθητική αντίληψη

Καθ' όλη την διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας οι εικόνες χρησιμοποιούνταν ως εργαλείο επικοινωνίας και μετάδοσης μηνυμάτων.

Έτσι, όταν άρχισαν να εκδίδονται γραπτά βιβλία, οι εικόνες χρησιμοποιήθηκαν για να διασαφηνίσουν το νόημα του κειμένου.

Χωρίς αμφιβολία, οι εικόνες ιδίως στα βιβλία που απευθύνονται σε μικρά παιδιά είναι πολύ σημαντικές.

Οι Waymack & Hendrickson (1932) διαπίστωσαν, ότι τα παιδιά προτιμούν βιβλία στα οποία οι εικόνες καλύπτουν πάνω από το 25% του χώρου.

Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν, ότι οι εικόνες των βιβλίων έχουν τρισυπόστατη αξία καθώς βοηθούν στην συναισθηματική, γλωσσική αλλά και αισθητική ανάπτυξη των παιδιών.

Πολλές φορές μάλιστα οι εικονογραφήσεις των παιδικών βιβλίων σε συνδυασμό με το κείμενο αποτελούν αναπαραστάσεις των εικόνων και των συνδέσεων συγκεκριμένων χώρων με συγκεκριμένες συμπεριφορές και δραστηριότητες (Sidiroulou, 2024)

Από την πλευρά της, η Άννα Μενδρινού (1988) υποστηρίζει, ότι η εικόνα είναι αυτή που θα προκαλέσει την αγάπη του παιδιού για το βιβλίο και θα το φέρει σε επαφή με την τέχνη καλλιεργώντας την αισθητική του.

Καθώς το παιδί κοιτάζει τις εικόνες ενός βιβλίου, συνειδητά και ασυνείδητα, ο εγκέφαλος του τις αναλύει, λαμβάνοντας από αυτές μηνύματα και πληροφορίες.

Ο Hixson (2003) υποστηρίζει ότι το πρώτο πράγμα που αντιλαμβανόμαστε κοιτάζοντας μια εικόνα είναι τα μηνύματα που αυτή μας μεταφέρει. Έπειτα, εξετάζουμε τον χρόνο και τον τόπο

μέσω των στοιχείων που μας δίνονται, ώστε να κατανοήσουμε που και πότε εξελίσσεται η δράση που μας παρουσιάζει. Επίσης, θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας ότι η ερμηνεία των εικόνων διαφέρει ανάλογα με το κοινό στο οποίο απευθύνεται το βιβλίο. Έτσι, στην περίπτωση των εικόνων που περιλαμβάνονται σε παιδικά βιβλία όπου το αναγνωστικό κοινό απαρτίζεται από μικρά παιδιά, είναι σίγουρο πως τα αισθητικά ερεθίσματα (χρώματα, μέγεθος, σχήμα, σύμβολα, οπτική κ.α.) παίζουν μεγάλο ρόλο.

Αναμφίβολα, το χρώμα είναι ζωτικής σημασίας στον κόσμο των παιδιών. Οι Whipple (1953), Bloomer (1960) και Stewig (1972) δηλώνουν ότι τα παιδιά προτιμούν τις έγχρωμες εικόνες από τις ασπρόμαυρες.

Ο Amsden (1966) αναφέρει ότι τα παιδιά προτιμούν τις απαλές και τις σκούρες αποχρώσεις από τις έντονες.

Ωστόσο, ο Bloomer (1960) υποστηρίζει ότι τα πολύ έντονα χρώματα και η μίξη πολλών χρωμάτων μαζί μπορεί ν' αποσπάσουν το παιδί από το θέμα του βιβλίου.

Αυτό που είναι απ' όλους όμως, κοινά αποδεκτό είναι ότι η διάθεση των παιδιών μπορεί ν' αλλάξει από τις χρωματικές αποχρώσεις των εικόνων. Κάθε χρώμα έχει έναν αντίκτυπο και μεταφέρει ένα συναίσθημα.

Είναι γνωστό ότι το κόκκινο χρώμα αποπνέει ζεστασιά, πάθος, ένταση αλλά και θυμό ή απαγόρευση. Το μπλε χρώμα μεταφέρει γαλήνη και ηρεμία ενώ το κίτρινο δίνει χαρά και ευτυχία. Το γκριζο μας κάνει να νιώθουμε μοναξιά και μελαγχολία ενώ το πράσινο σημαίνει αφθονία και το καφέ ασφάλεια.

Ο τόνος και η ένταση των χρωμάτων παίζουν το δικό τους ρόλο στην μεταφορά μηνυμάτων. Οι έντονοι τόνοι των χρωμάτων δημιουργούν ενδιαφέρον, αισιοδοξία και ευτυχία ενώ οι σκουρόχρωμοι δίνουν την αίσθηση της μελαγχολίας, της απογοήτευσης, της κακίας και το φόβου.

Τα σχήματα επίσης, που βρίσκονται μέσα στις εικόνες προωθούν κάποια συναισθήματα. Έτσι, τα ψηλά σχήματα δείχνουν μια τάση ανύψωσης και ανέλιξης ενώ τα οριζόντια μεταφέρουν ηρεμία και στατικότητα. Τα σχήματα με κατηφορική τέλος κατεύθυνση δημιουργούν την αίσθηση της επικείμενης πτώσης.

Οι γραμμές που υπάρχουν στις εικόνες αναπαριστούν την διάθεση και την έκφραση ενός χαρακτήρα. Οι χοντρές γραμμές δίνουν έμφαση αλλά υπονοούν την δυσλειτουργία και την ακινησία αντίθετα οι λεπτές γραμμές δείχνουν δράση και κίνηση. Οι πριονωτές ωστόσο, γραμμές δείχνουν κίνδυνο ενώ οι απαλές ηρεμία και γαλήνη.

Το μέγεθος της εικόνας είναι εξ ίσου σημαντικό στην διαμόρφωση μιας πιο πλήρους εικόνας του βιβλίου και βοηθάει στην καλύτερη κατανόηση της ιστορίας.

Ο Schwarcz (1982) υποστηρίζει ότι οι μεγάλοι μεγέθους εικόνες είναι πιο ελκυστικές από τις μικρές.

Η τοποθέτηση των εικόνων είναι επίσης σημαντική υπόθεση. Η εικόνα θα πρέπει να βρίσκεται πάντα κοντά στο κείμενο που αντιπροσωπεύει. Η τοποθέτηση των εικόνων όμως, μέσα στο κείμενο μπερδεύει τα παιδιά και κάνει δύσκολη την κατανόηση του κειμένου καθώς το παιδί μπερδεύεται με τα χρώματα και τις εικόνες.

Ο Marshall (1988) υποστηρίζει ότι η οριζόντια εικόνα που καταλαμβάνει όλο το μέγεθος της σελίδας μεταφέρει στο παιδί ένα σαφές νόημα και το μήνυμα που δεν μπορούν να μεταφέρουν οι λέξεις.

Το μέγεθος των ηρώων πρέπει ν' αναπαρίσταται κοντά στην πραγματικότητα. Το μέγεθος των ηρώων περνάει στα παιδιά πολλά μηνύματα για την δυναμικότητα, την ισχύ και την κοινωνική θέση των χαρακτήρων αυτών ενώ οι αλλαγές στο μέγεθος των χαρακτήρων ίσως υπονοούν τις αλλαγές στη ζωή τους.

Ακόμη και το μέρος μέσα στην εικόνα που θα τοποθετήσει ο εικονογράφος το κάθε τι έχει την σημασία του. Όσο πιο κοντά στο κέντρο βρίσκεται κάποιος ήρωας τόσο πιο πολύ τραβάει την προσοχή μας. Όταν βρίσκεται στο πάνω μέρος της εικόνας δείχνει την ανωτερότητά του ενώ όταν βρίσκεται στο κάτω μέρος σίγουρα είναι υποδεέστερος, αδύναμος και στρυμωγμένος. Η κίνηση του ήρωα προς τα δεξιά μας προϊδεάζει για χαλάρωση ενώ η κίνησή του προς τ' αριστερά για δράση και ένταση.

Η ύπαρξη ή όχι πλαισίου γύρω από την εικόνα αποπνέει κάποια στοιχεία. Έτσι, όταν υπάρχει πλαίσιο όλα φαίνεται να είναι τακτοποιημένα και ελεγχόμενα ενώ η ανυπαρξία πλαισίου σημαίνει την δράση, την ένταση, την μη οριοθέτηση ακόμη και την επικείμενη αλλαγή.

Η οπτική γωνία τέλος από την οποία μας παρουσιάζεται η εικόνα δίνει σημαντικές πληροφορίες. Όταν η οπτική γωνία είναι από πάνω, έχουμε υπεροχή του χαρακτήρα που βλέπει ενώ η δράση περνάει σε δεύτερη μοίρα, αντίθετα όταν η οπτική γωνία είναι από κάτω η υπεροχή δίνεται στην δράση που διαδραματίζεται. Όταν υπάρχει κοντινή απόσταση (γκροπλαν) τότε η έμφαση δίνεται στις λεπτομέρειες και η αφήγηση παίρνει έναν πιο δραματικό τόνο.

Όσον αφορά τους ήρωες του βιβλίου, αυτοί θα πρέπει να φέρουν μοναδικά χαρακτηριστικά ώστε να ξεχωρίζουν από κάθε άλλον. Τα ρούχα τους θα πρέπει να είναι το σημείο αναφοράς τους ώστε με το που θα δει το παιδί το ρούχο να το ταυτίζει και με τον ήρωα του παραμυθιού. Ακόμα και το πρόσωπό τους, το χτένισμά τους θα πρέπει να είναι ιδιαίτερο ώστε ν' αποτελεί την ταυτότητά τους. Είναι επίσης πολύ σημαντικό, η απόδοση του χαρακτήρα στην εικόνα να ταιριάζει με την περιγραφή του κειμένου.

Τέλος, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι οι εικόνες δεν θα πρέπει να είναι πολύ αφηρημένες για να μπορούν να γίνουν κατανοητές από τα μικρά παιδιά. Το επίπεδο φαντασίας της εικονογράφησης θα πρέπει να είναι περιορισμένο, για να μην προκαλεί σύγχυση στα παιδιά. Οι εικόνες καλό είναι ν' αντιπροσωπεύουν την πραγματικότητα της ζωής.

2.2.2 Εικονογράφηση και κοινωνικοπολιτισμικά μηνύματα

Σήμερα ο κόσμος μας κατακλύζεται από εικόνες σε όλες τις καθημερινές μας δράσεις. Ο αιώνας που ζούμε έχει χαρακτηριστεί από μια οπτικοακουστική επανάσταση σε τέτοιο βαθμό που οι εικόνες να κερδίζουν συνεχώς έδαφος έναντι του προφορικού και γραπτού λόγου.

Η εικόνα αποτελεί ένα μέσο αναπαράστασης κοινωνικοπολιτισμικών αξιών, συνηθειών και εμπειριών ενώ παράλληλα δημιουργεί ερεθίσματα για προσωπικές μορφές κατανόησης, ερμηνείας και αξιολόγησης του κόσμου.

Εισάγει νέους τρόπους αντίληψης της πραγματικότητας, διευρύνει τις όψεις του ορατού, αποκαλύπτει ένα αθέατο κόσμο, ανοίγει νέους ορίζοντες και φέρνει σ' επαφή διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια (Βρύζας, 2005).

Η εικόνα αποτελεί ένα κείμενο που σε προκαλεί να το ερμηνεύσεις. Αποτελεί ένα είδος οπτικοποιημένης γραφής με πολυσημικά μηνύματα. Αναπαριστά μια κατάσταση με τρόπο ολικό και σύνθετο (Βρύζας, 1997).

Η ανάγνωση και η ερμηνεία της εικόνας δεν είναι εύκολη υπόθεση. Αποτελεί ένα κώδικα επικοινωνίας ανάμεσα στον εικονογράφο που την κωδικοποιεί όταν την εικονογραφεί και τον θεατή που θα πρέπει να την αποκωδικοποιήσει όταν την δει.

Είναι κοινώς αποδεκτό στις μέρες μας, ότι οι εικόνες μεταφέρουν κοινωνικοπολιτισμικά μηνύματα και αντιλήψεις της εποχής που δημιουργήθηκαν και του δημιουργού τους.

Η εικόνα αναπαριστά κοινωνικές αξίες και πολιτισμικές εμπειρίες, είναι πολυσημική και εμπεριέχει μια σειρά σημαινομένων (Barthes, 1977).

Ο Ασωνίτης (2001) υποστηρίζει ότι τα οπτικά ερεθίσματα είναι αυτά που αρέσουν πολύ στα παιδιά, ωστόσο μας εφιστά την προσοχή καθώς όπως αναφέρει οι εικόνες μπορεί ν' αποτελέσουν αφορμή για χειραγώγηση της πραγματικότητας.

Οι Kress & Leeuwan (2010) αναφέρουν ότι οι εικόνες αποτελούν ένα κοινωνικό πεδίο παραγωγής μηνμάτων και είναι αυτές οι οποίες σημειοδοτούν το πολιτισμό μας.

Επειδή, η εικόνα αποτελεί ένα κοινωνικό σημειωτικό σύστημα μπορεί να χρησιμοποιηθεί προπαγανδιστικά γι' αυτό το λόγο καθίσταται αναγκαία η εμβάθυνση στα νοήματά της.

Κάθε σημειωτικό σύστημα (λεκτικό, οπτικό, ηχητικό κ.τ.λ.) δεν είναι ποτέ ουδέτερο αλλά προάγει κοινωνικά και πολιτισμικά μηνύματα, έτσι και οι εικόνες των παιδικών βιβλίων είναι πάντα ιδεολογικά φορτισμένες.

Σύμφωνα με τους Kress & Leeuwan (2010) η σύνθεση της εικόνας σχετίζει τ' αναπαριστατικά και τα υπόνοια νοήματα της εικόνας μεταξύ τους μέσω τριών αναπαραστάσεων, της πληροφοριακής αξίας (σε ποιες ζώνες έχουν τοποθετηθεί τα στοιχεία), την προβολή (ποια στοιχεία κερδίζουν - προβάλλονται περισσότερο), και την πλαισίωση (αν υπάρχει πλαίσιο και γραμμές που αν χωρίζουν ή να οριοθετούν τα στοιχεία).

Επιπλέον, βασιζόμενοι στην συστημική της εικόνας διακρίνουν τρία επίπεδα των μεταλλειουργιών της:

- την αναπαραστατική μεταλλειουργία που περιλαμβάνει την ιδεολογική διάσταση. Εδώ παρατηρούμε τις δράσεις των ηρώων και τις αντιδράσεις των υπόλοιπων χαρακτήρων ως αποτέλεσμα της δράσης αυτής, ώστε να καταλήξουμε σε ερμηνείες,
- την διαπροσωπική μεταλλειουργία, που περιλαμβάνει τον τρόπο αλληλεπίδρασης των χαρακτήρων του βιβλίου και του θεατή (βλεμματική επαφή, στάση σώματος, κάθετη οριζόντια γωνία κ.τ.λ.),
- την κειμενική μεταλλειουργία, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται και μας προσφέρονται οι πληροφορίες (μέγεθος, σχήμα, χρώμα, ένταση κ.τ.λ.).

Θα πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι η πληθώρα μηνμάτων που κουβαλάει και μεταδίδει μια εικόνα σε συνδυασμό με την διαχρονικότητά της εμπλουτίζει και αλλάζει τα νοήματά της μέσα στον χρόνο. Οι εικόνες μας επιτρέπουν να ταξιδεύουμε μαζί τους στον χρόνο καθώς αποπνέουν τα κοινωνικά και πολιτιστικά μηνύματα της εποχής τους.

Έτσι, σε παραμύθια παλιών εποχών μπορεί να δούμε δούλους να δουλεύουν στα χωράφια των αφεντάδων τους και αυτό γιατί εκείνη την εποχή η δουλεία ήταν ένας πραγματικός θεσμός. Επίσης, σε παλιά παραμύθια η γυναίκα φαίνεται να έχει έναν υποδεέστερο ρόλο σε σχέση με τον άνδρα και να τοποθετείται μέσα στο σπίτι, συχνά κοντά στο παράθυρο σύμβολο της έγκλειστης ζωής και του αποκλεισμού της από την κοινωνική δράση. Ακόμη και σε ιστορίες με ζώα παλαιότερης εποχής παρατηρούμε τα «κλασσικά» γυναικεία ελαττώματα ν' αποδίδονται σε συγκεκριμένα ζώα (πονηρή αλεπού, χαδιάρα γάτα κ.τ.λ.), ενώ η δύναμη και η μεγαλοπρέπεια αποδίδεται στους άνδρες με ανάλογο τρόπο (το δυνατό λιοντάρι, ο τρομερός λύκος κ.τ.λ.). Τέλος, θα πρέπει ν' αναφέρουμε και τα πολλά σεξιστικά μηνύματα που κρύβονται μέσα στα μαγικά παραμύθια που έχουν γραφτεί αιώνες πριν (Αναγνωστοπούλου Α. , 2004).

Ο Barthes (2007) αναζητώντας κοινωνικοπολιτισμικά μηνύματα στις εικόνες ανιχνεύει την δηλωτική και υποδηλωτική διάσταση των εικόνων αναζητώντας τον μύθο που εμπεριέχεται σ' αυτές.

Η δηλωτική διάσταση των εικόνων αφορά τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται εμφανισιακά οι ήρωες (ψηλοί, χοντροί, λεπτοί κ.τ.λ.) και το περιβάλλον μέσα στο οποίο βρίσκονται (φύση, δρόμος, σπίτι κ.τ.λ.). Η υποδηλωτική διάσταση ερευνά τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται τα δύο φύλα και οι χαρακτήρες των βιβλίων.

Αναλύοντας την δηλωτική και την υποδηλωτική διάσταση καταλήγουμε στα κοινωνικοπολιτισμικά μηνύματα που θέλει να μας μεταδώσει η εικόνα, ανακαλύπτουμε δηλαδή τον «μύθο» της.

Τα σχήματα οπτικού λόγου, αποτελούν στοιχεία που βοηθούν στην ανάλυση και την ερμηνεία των εικόνων. Μέσα από αλληγορίες (όταν ένα στοιχείο χρησιμοποιείται και με αλληγορικό - συμβολικό νόημα), εμφάσεις, αμβλύτητες, υπερβολές και επαναλήψεις αλλά και χρωματισμούς και εντάσεις περνούν υποσυνείδητα μηνύματα.

Τέλος, θα πρέπει ν' αναφέρουμε ότι τα εικονογραφημένα βιβλία αποτελούν ένα μέσο κοινωνικοποίησης και αισθητικής καλλιέργειας. Το κείμενο σε συνδυασμό με την εικόνα μεταβιβάζουν μια πλειάδα ιδεολογικών θέσεων που άλλοτε συνειδητά και άλλοτε ασυνείδητα φτάνουν στους αναγνώστες του βιβλίου.

Δεδομένης λοιπόν, αυτής της δυναμικής του παιδικού εικονογραφημένου βιβλίου θα ήταν πολύ ωφέλιμο να χρησιμοποιήσουμε τα εικονογραφημένα βιβλία για την μεταφορά θετικών κοινωνικών στάσεων μιας και η εικόνα μπορεί να λειτουργήσει ως παράθυρο, ώστε να δούμε το μέλλον που θέλουμε να χτίσουμε και την κοινωνία του αύριο που επιθυμούμε.

2.2.3 Εικονογράφηση και συναισθηματική νοημοσύνη

Τα συναισθήματα είναι το βασικότερο στοιχείο για την ανθρώπινη φύση αφού σε αυτά ο άνθρωπος βασίζει τη ζωή του (Κουρμούση, 2013).

Συναισθηματική νοημοσύνη είναι η ικανότητα του ανθρώπου να αναγνωρίζει τα συναισθήματά του, να τα διαφοροποιεί και να τα λεκτικοποιεί, να τα κατανοεί αλλά να είναι σε θέση να αφογκράζεται και τα συναισθήματα των άλλων. Ο Goleman (1998) προσπάθησε να εξηγήσει αυτή την ικανότητα του ανθρώπου να ελέγχει και να αντιλαμβάνεται το πώς νιώθει ο ίδιος αλλά και οι συνομιλητές του. Να μπορεί να συγκρατεί τον εαυτό του, να επικοινωνεί και να συνεργάζεται σε ένα θετικό κλίμα με το περίγυρό του και να εκφράζει τα συναισθήματά του με παραγωγικό τρόπο.

Η ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης πρέπει να ξεκινάει από νωρίς στα παιδιά και αυτό γιατί θα τα βοηθήσει να κατανοούν και να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους και να βελτιώσουν τις σχέσεις με τον συνάνθρωπο καθιστώντας εφικτή την συνεργασία. Επίσης, κατανοώντας τα συναισθήματά του το παιδί, αντιλαμβανόμενο τι νιώθει και γιατί, αποκτά αυτοέλεγχο πράγμα που το γεμίζει αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη στον εαυτό του. Τέλος η συναισθηματική νοημοσύνη είναι πολύ σημαντική για τα παιδιά καθώς αυξάνει την χαρά, καταστέλλει φαινόμενα βίας και συμβάλλει στην μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού (Παππά, 2013).

Το να μπορεί ένας άνθρωπος να διδάξει σε άλλους ανθρώπους τον τρόπο για να αναγνωρίζουν, να εκφράζουν και να κατανοούν τα συναισθήματά τους ονομάζεται συναισθηματική αγωγή (Λαμπρινέα, 2009).

Επομένως, η συναισθηματική αγωγή περιλαμβάνει όλες τις ικανότητες που αποτελούν τη συναισθηματική νοημοσύνη στο πλαίσιο των συναισθηματικών αλληλοεπιδράσεων των παιδιών με το οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον. Μερικές από τις ικανότητες που περιλαμβάνονται είναι: η ικανότητα αντίληψης, ο αυτοέλεγχος, η ενσυναίσθηση, η ποιοτική επικοινωνία, η έκφραση και ο χειρισμός των συναισθημάτων, η επίλυση συγκρούσεων και προβλημάτων, η διεκδικητική στάση, η προσωπική υπευθυνότητα, η αυτοαποδοχή και η ικανότητα για συνεργασία (Gottman, 2000).

Σε έρευνά της η Prima επισήμανε την σημαντικότητα των ερεθισμάτων προκειμένου τα παιδιά να αναπτύξουν τη συναισθηματική τους νοημοσύνη που είναι τόσο σημαντική για τη ζωή τους. Το παιχνίδι, η υποκριτική, η ζωγραφική, τα βιβλία κ.α. είναι κάποια ερεθίσματα που βοηθούν προς αυτή την κατεύθυνση. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν τη θετική επιρροή που έχουν τα παιδικά βιβλία με εικόνες στην ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης στα παιδιά.

Η εικονογράφηση όπως έχουμε αναφέρει και σε προηγούμενες ενότητες παίζει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία των παιδικών βιβλίων, καθώς τα οπτικά ερεθίσματα που δέχονται τα παιδιά προσχολικής ηλικίας θα τα βοηθήσουν να ερμηνεύσουν τις διαφορετικές έννοιες αποκωδικοποιώντας σε συνδυασμό με το κείμενο (Prima, 2017).

Ο Goleman (1998) υποστηρίζει πως είναι σημαντικό κανείς να μαντεύει το πώς αισθάνονται οι άλλοι άνθρωποι μέσω της ικανότητας κατανόησης των μη λεκτικών στοιχείων της επικοινωνίας.

Η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης στα μικρά παιδιά για την Nikolajeva (2013) γίνεται μέσα από τα βιβλία με εικόνες. Τα παιδιά δίνουν έμφαση κυρίως στο πρόσωπο των χαρακτήρων και ειδικότερα στο σχήμα του στόματος. Με αυτό τον τρόπο κατανοούν και συναισθάνονται τους διάφορους χαρακτήρες. Αυτό βοηθάει τα παιδιά να αναπτύξουν την ενσυναίσθηση ώστε να αντιλαμβάνονται και να συμπονοούν τους ανθρώπους και στην πραγματική ζωή.

Για να κατανοήσουμε την σχέση που υπάρχει μεταξύ του εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου και της συναισθηματικής νοημοσύνης θα πρέπει να συνδυάσουμε τις διαφορετικές αυτές έννοιες. Επιστήμες που ασχολούνται με τη συναισθηματική νοημοσύνη, την παιδική λογοτεχνία, την παιδαγωγική, την οπτική αντίληψη, την τέχνη και την ζωγραφική θα πρέπει να συνεργαστούν για ένα σωστό αποτέλεσμα.

Η Stafford (2011) ορίζει τον οπτικό γραμματισμό ως την ενεργή ανάγνωση, ερμηνεία και κατανόηση εικόνων και οπτικών μέσων. Η Stafford τονίζει ότι δεν υπάρχει μόνο ένα σωστό νόημα του οπτικού ερεθίσματος αλλά αυτό εξαρτάται από τον κάθε αναγνώστη/θεατή και το πώς μπορεί να αναλύσει αποτελεσματικά αυτό που βλέπει. Είναι σημαντικό να διευκρινίσουμε ότι οπτικός γραμματισμός δεν είναι μια ικανότητα που κατέχουμε αλλά είναι μια δεξιότητα που πρέπει να αναπτύξουμε.

Η Nikolajeva (2013) μελετά την σχέση εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου και συναισθηματικού εγγραμματισμού και υποστηρίζει πως, ενώ το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο χρησιμοποιείται σε μεγάλο βαθμό για την ενίσχυση ανάπτυξης του οπτικού γραμματισμού, δεν έχει αξιοποιηθεί όσο θα έπρεπε για την καλλιέργεια του συναισθηματικού εγγραμματισμού. Συμπεραίνει πως το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο είναι το πρώτο βήμα για την ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης.

Στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία το συναίσθημα παρουσιάζεται με δύο τρόπους:

- άμεσα, όταν το συναίσθημα αποτελεί το κεντρικό θέμα του βιβλίου π.χ. σειρές βιβλίων που αναφέρονται σε διάφορα συναισθήματα (η χαρά, η λύπη, ο φόβος, η ζήλια, κ.τ.λ.),
- έμμεσα, όταν το συναίσθημα ενυπάρχει μέσα στα βιβλία (Οικονομίδου, 2006) .

Οι εικόνες στο παιδικό βιβλίο αποτελούν το οπτικό κείμενο το οποίο εκφράζει τα συναισθήματα ακόμα και αν απουσιάζει η ρεαλιστική του αποτύπωση και περιορίζεται αποκλειστικά σε αφηρημένες συνθέσεις με γραμμές, χρώματα και σχήματα. Μέσα από τη συζήτηση και την παρατήρηση τα παιδιά θα αποκωδικοποιήσουν αυτές τις εικόνες (Γιαννικοπούλου , 2008).

Ειδικότερα, μέσα από την επαφή τους με εικονογραφημένα παιδικά βιβλία, τα παιδιά ενθαρρύνονται να εκφράζουν ευχάριστα ή δυσάρεστα συναισθήματα, να συζητούν με αφορμή τις διαφορετικές ιστορίες, να προτείνουν τρόπους επίλυσης συγκρούσεων, να μαντεύουν πως αισθάνονται οι ήρωες των ιστοριών, να εκφράζουν τα συναισθήματα ηρώων σε παραμύθια μέσα από παιχνίδια ρόλων και να ερμηνεύουν συναισθήματα από εκφράσεις προσώπου σε εικόνες (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011).

Τα εικονογραφημένα βιβλία «για τα μικρά παιδιά είναι μια μύηση στην ίδια τη ζωή» (Ψαράκη, 1995).

Το παιδί θα προβληματιστεί σχετικά με θέματα που το απασχολούν καθώς μέσα από διαφορετικές ιστορίες θα έρθει σε επαφή με καταστάσεις παρόμοιες με εκείνες που βιώνει το ίδιο, θ' αντιληφθεί την σοβαρότητα των δυσκολιών και θα οδηγηθεί στο να βρει λύσεις σε προβλήματα που το απασχολούν. (Κουράκη, Κουρμούση, & Σαλαγιάννη, 2016). Αρκετές έρευνες έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια σε σχέση με το πως παιδιά μικρής ηλικίας μπορούν να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν τα συναισθήματα μέσα από τις εικόνες .

Αυτή τους η ικανότητα φαίνεται να αναπτύσσεται ήδη από την προσχολική ηλικία.

Έρευνα εξέτασε τις αναπτυξιακές αλλαγές στην ικανότητα των παιδιών ηλικίας 3 - 6 ετών στο να κατανοούν τα συναισθήματα που εκφράζονται μέσα από τα σχέδια άλλων παιδιών. Ως ερευνητικό υλικό χρησιμοποιήθηκαν παιδικά σχέδια τα οποία εξέφραζαν διαφορετικά συναισθήματα (ευτυχία, θλίψη, θυμό ή φόβο) και τα οποία είχαν προηγουμένως αξιολογηθεί από ενήλικους κριτές. Η έρευνα έδειξε ότι στην ηλικία των τριών ετών, τα παιδιά κατανοούν τα συναισθήματα που δηλώνουν τα σχέδια των συναισθημάτων, ενώ τα συναισθήματα που αναγνώριζαν πιο εύκολα

ήταν η ευτυχία, η θλίψη και ο φόβος. Τα παιδιά αναγνώριζαν τα συναισθήματα από τον τρόπο έκφρασης του προσώπου, καθώς αυτός αποτελεί τον πιο οικείο τρόπο αναγνώρισης των συναισθημάτων από τα παιδιά (Misailidi & Banoti, 2008).

Άλλη μια έρευνα σε παιδιά προσχολικής ηλικίας μελέτησε τη γνώση τους σχετικά με τα οπτικά στοιχεία του κειμένου, που είναι 72 κοινά στα κόμικς και στα παιδικά βιβλία. Η έρευνα αυτή συμπέρανε πως τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, πριν ακόμη μάθουν να διαβάζουν τα συμβατικά κείμενα, είναι σε θέση να αποκωδικοποιήσουν της οπτικές μορφές του κειμένου στα βιβλία. Τα παιδιά μπορούσαν να αναγνωρίσουν σε μεγάλο βαθμό το συναίσθημα του θυμού όταν αυτό απεικονίζονταν από ένα μπαλόνι λόγου με αιχμηρές γωνίες, την ευγένεια όταν αυτή εμφανίζονταν με ένα μπαλόνι λόγου με λουλούδια και την αύξηση της έντασης που παρατηρούσε στο μέγεθος των γραμμάτων. Άρα τα παιδιά αποκωδικοποιούν οπτικές ενδείξεις ενός γραπτού μηνύματος και αποδίδουν το συναίσθημα (Yannicoroulou, 2004).

Μέσα από τις παραπάνω έρευνες μας δίνεται η δυνατότητα να συμπεράνουμε πως τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μπορούν να αναγνωρίζουν τα βασικά συναισθήματα, να μιλούν για αυτά χρησιμοποιώντας το κατάλληλο λεξιλόγιο και να ερμηνεύουν τόσο λεκτικά όσο και μη λεκτικά οπτικά στοιχεία ώστε να το αξιολογούν ως προς το συναίσθημα.

Καταλήγουμε λοιπόν πως η εικονογράφηση στα παιδικά βιβλία που απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας παίζει σημαντικό ρόλο στην συναισθηματική τους ανάπτυξη, καθώς τα παιδιά μπορούν να ερμηνεύσουν τις εικόνες οι οποίες μεταδίδουν μια ποικιλία από μηνύματα όπως είναι γνώσεις, στερεότυπα, συμπεριφορές και συναισθήματα.

B Μέρος (Ερευνητικό)

Ενότητα 3^η

3.1 Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει πληθώρα παιδικών εικονογραφημένων βιβλίων που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και αποτελούν την πρώτη αναγνωστική τους εμπειρία (Τσιλιμένη.Τ, 2007) και την πρώτη επαφή τους μ' ένα σημαντικό είδος τέχνης (Driggs-Wolfenbarger & Sipe, 2007).

Σύμφωνα με τους Kress & Leeuwan (2010) το παιδικό βιβλίο αποτελεί ένα πολυτροπικό κείμενο βασισμένο σε μια ποικιλία κοινωνικών και πολιτισμικών μηνυμάτων, όπου μέσω οπτικών, λεκτικών και σχεδιαστικών κωδικών μεταφέρονται νοήματα και μηνύματα στον αναγνώστη. Ο Nodelman (1988) υποστηρίζει ότι στο παιδικό εικονογραφημένο βιβλίο, όπου οι λέξεις είναι περιορισμένες, ο αναγνώστης εκλαμβάνει πληροφορίες από την εικόνα.

Ο Genette (1997; 1988) πρώτος μίλησε για την σημασία του παρακειμένου. Η ανάλυση της λέξεως παρακείμενο, που μας οδηγεί στον σχηματισμό της από δυο συνθετικά το παρά και το κείμενο, σηματοδοτεί ακριβώς ότι υπάρχει παρά και πέρα του κειμένου. Ο Genette χώρισε το παρακείμενο σε δυο υποκατηγορίες το περικείμενο και το επικείμενο. Το περικείμενο, όπως μας πληροφορεί και η λέξη, ορίζει τα στοιχεία εκείνα που υπάρχουν «περί» του κειμένου, δηλαδή το εξώφυλλο, το οπισθόφυλλο, ο τίτλος, τ' όνομα του συγγραφέα και του εικονογράφου, τον εκδοτικό οίκο, το βιογραφικό σημείωμα του συγγραφέα. Το επικείμενο περιλαμβάνει επικοινωνίες εκτός του κειμένου δηλαδή ετικέτες και αυτοκόλλητα που προστέθηκαν κατά την καταλογράφηση ή ακόμα και κριτικές ή βραβεύσεις. Στο παιδικό εικονογραφημένο βιβλίο, περισσότερο από κάθε άλλο είδος λογοτεχνικού βιβλίου το παρακείμενο συνδέεται με την ιστορία και την υποστηρίζει (Martinez, Stier, & Falcon, 2016).

Ο όρος “threshold” που χρησιμοποιεί ο Genette (1997) στον τίτλο του βιβλίου του και που στα ελληνικά σημαίνει κατώφλι, μπορεί να ειπωθεί ότι ταιριάζει επιτυχημένα στο πιο σημαντικό μέρος του περικειμένου που είναι το εξώφυλλο του βιβλίου (Γιαννικοπούλου, 2008).

Το κατώφλι με το οποίο ο αναγνώστης εισέρχεται λοιπόν στον κόσμο του βιβλίου είναι το εξώφυλλο, το οποίο αποτελεί και την πρώτη επαφή του με το παρακείμενο. Ειδικότερα τα παιδιά, αρχίζουν να δημιουργούν νοήματα και συνδέσεις αμέσως μόλις «συναντήσουν» το βιβλίο. Αυτό ξεκινά με τις αρχικές αναλύσεις και τα συμπεράσματα που κάνουν όταν βλέπουν το εξώφυλλο του βιβλίου. Οι Kachorsky et al. (2017) μελέτησαν τα ειδικά χαρακτηριστικά των εξωφύλλων, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά κάνουν κρίσεις με βάση αυτό που βλέπουν στα εξώφυλλα κρίνοντας έτσι κυριολεκτικά το βιβλίο από το εξώφυλλό του. Το εξώφυλλο ενός βιβλίου μας δίνει πληροφορίες για τους ήρωες του βιβλίου, μας προϋδεάζει για το θέμα και μας προκαλεί να το εξερευνήσουμε και να το διαβάσουμε. Η Pantaleo (2003) αναφέρει ότι τα παιδιά περιγράφουν, εξηγούν και κάνουν προβλέψεις καθώς περιεργάζονται την εικονογράφηση του εξωφύλλου, ενώ μέσα από τα οπτικά μηνύματα των εικόνων ολοκληρώνουν τις νοηματοδοτήσεις τους. Ο Moebius (1986) υποστηρίζει ότι τα εξώφυλλα των βιβλίων περιέχουν ζωτικής σημασίας πληροφορίες που πλαισιώνουν το κείμενο και παρομοιάζει την παράλειψη του εξωφύλλου με την παράλειψη της εισαγωγής της όπερας. Χαρακτηριστικό είναι το σχόλιο παιδιού που μας παραθέτει η Pantaleo (2003) το οποίο υποστηρίζει ότι «το εξώφυλλο μας λέει λίγα πράγματα για την ιστορία του βιβλίου και έτσι εμείς μπορούμε ν' αποφασίσουμε αν θέλουμε να το δανειστούμε από την βιβλιοθήκη».

Στα εξώφυλλα της πλειονότητας των παιδικών βιβλίων συναντούμε τους βασικούς ήρωες της ιστορίας σε δραστηριότητες αποκαλυπτικές για το περιεχόμενό της. Σκοπός της παρουσίας αυτής είναι η γνωριμία με τους κεντρικούς χαρακτήρες της ιστορίας και η δημιουργία μιας πρώτης επαφής μαζί τους αλλά και με την πλοκή και το θέμα του βιβλίου (Γιαννικοπούλου, 2008).

Σύμφωνα με τ' αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας (Σδροούλια & Τσιλιμένη, 2017) που πραγματοποιήθηκε σε παιδιά νηπιαγωγείου, όπου πήραν μέρος 16 κορίτσια και 14 αγόρια φάνηκε ότι τα παιδιά νοηματοδοτούσαν το περιεχόμενο του βιβλίου από την εικονογράφηση του εξώφυλλου και από τον τίτλο του. Επίσης, φάνηκε η επιλογή του βιβλίου να στηρίζεται στον ήρωα και στον τρόπο με τον οποίο αυτός εμφανιζόταν στο εξώφυλλο.

Επιπλέον, ο βασικός ήρωας στο εξώφυλλο αλλά και άλλα σημειωτικά χαρακτηριστικά ενεργοποίησαν τις πρότερες γνώσεις των παιδιών οδηγώντας τα σ' επικοινωνιακές διασυνδέσεις του περιεχομένου του βιβλίου με βιβλία που είχαν διαβάσει στο παρελθόν και με καταστάσεις τις οποίες είχαν γνωρίσει (Τσιλιμένη & Σδροούλια, 2018).

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό από τα παραπάνω η μεγάλη σημασία που θα πρέπει ν' αποδίδεται στην εικονογράφηση των εξώφυλλων των παιδικών βιβλίων μιας και οι εικόνα του εξώφυλλου αποτελεί το κατώφλι εισαγωγής στο περιεχόμενο του βιβλίου, προϊδεάζει και προδιαθέτει το παιδί να εξερευνήσει και να διαβάσει το βιβλίο, νοηματοδοτεί το περιεχόμενο του βιβλίου, επεκτείνει την κριτική σκέψη των παιδιών και μας δίνει στοιχεία για τις πρότερες γνώσεις τις οποίες τα παιδιά κατέχουν.

Δεδομένου λοιπόν, της μεγάλης αξίας που έχει η εικονογράφηση του εξώφυλλου στα παιδικά βιβλία θελήσαμε να διερευνήσουμε πως οι σημειωτικοί τρόποι που εμπεριέχουν οι εικόνες των εξωφύλλων των παιδικών βιβλίων αλληλοεπιδρούν, ώστε να προωθηθούν ή να αμβλυνθούν έμφυλα στερεότυπα.

3.2 Μεθοδολογία της έρευνας

Προκειμένου να διερευνήσουμε, όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικά, την ύπαρξη ή όχι έμφυλων στερεοτύπων στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων με κεντρικούς χαρακτήρες ζώα, θα επιχειρήσουμε την κωδικοποίηση αρχείου και μελέτης του, η οποία θα περιλαμβάνει και την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων μας.

Για να μπορέσουμε να εργαστούμε προς αυτήν την κατεύθυνση, θα δημιουργήσουμε αρχικά ένα ερωτηματολόγιο βασισμένο στην ανάλυση και περιγραφή των εξώφυλλων, χρησιμοποιώντας και το μοντέλο των Kress & Leeuwun (2010), στο οποίο θα απαντήσουμε εξετάζοντας τα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων.

Η ανάλυση των δεδομένων θα είναι κυρίως περιγραφική στατιστική. Οι τιμές δηλαδή θα υποστούν μια στατιστική επεξεργασία και τ' αριθμητικά εξαγόμενα αφού κωδικοποιηθούν, αναλυθούν, και ερμηνευθούν με στατιστικά σχήματα, διαγράμματα και στατιστικούς δείκτες θα εξεταστούν συνολικά και συγκριτικά με σκοπό την εξαγωγή γενικότερων συμπερασμάτων.

3.3 Σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η σημειωτική, παιδαγωγική και περιγραφική ανάλυση των εικόνων που βρίσκονται στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων με κεντρικούς χαρακτήρες ζώα και η διερεύνηση της ύπαρξης ή όχι έμφυλων στερεότυπων σε αυτά. Παράλληλα, θα διευρύνουμε το πεδίο της έρευνάς μας και σε άλλα θέματα που αφορούν το φύλο προσπαθώντας να εξετάσουμε σφαιρικά το πως αποδίδονται οι χαρακτήρες των ζώων σε σχέση με το φύλο τους μέσα στον φανταστικό κόσμο του παιδικού βιβλίου.

Το αναγνωστικό κοινό που επιλέξαμε, είναι παιδιά προσχολικής ηλικίας και συγκεκριμένα παιδιά ηλικίας 3 έως 6 ετών και αυτό επειδή σε αυτήν την ηλικία τα παιδιά αρχίζουν να αποκτούν σταδιακά μια πιο εμπειριστατωμένη εικόνα του σώματός τους συνειδητοποιώντας την έμφυλη ταυτότητά τους.

3.4 Μέσο και συλλογή δεδομένων

Για την πραγματοποίηση της έρευνάς μας χρησιμοποιήσαμε ως υλικό διερεύνησης 49 παιδικά βιβλία. Επιλέξαμε τα βιβλία με την χρήση ενός έγκριτου ηλεκτρονικού περιοδικού που απευθύνεται σε παιδικές και νεανικές ηλικίες, με νέες κυκλοφορίες και εξαιρετες προτάσεις βιβλίων και ενός εκδοτικού οίκου που παρουσιάζεται να είναι ένας εκ των τριών με τις μεγαλύτερες πωλήσεις βιβλίων προσχολικής ηλικίας (Πατάκης). Τα κριτήρια που θέσαμε είναι τα βιβλία να είναι σύγχρονα (τελευταίας 15ετίας) και να απευθύνονται σε ηλικίες 3 - 6 ετών μιας και τα παιδιά από τριών ετών αρχίζουν να συνειδητοποιούν σταδιακά την ταυτότητα και το φύλο τους. Κάποια βιβλία παρουσιάζονταν σε σειρές, όπως ο βάτραχος των εκδόσεων Πατάκη, ο Έλμερ των εκδόσεων Πατάκη, ο Κούνελος και Αρκούδα των εκδόσεων Ίκαρος κ.α.. Σε αυτήν την περίπτωση και για να μην αλλοιωθεί το αποτέλεσμα της έρευνας χρησιμοποιήσαμε ένα ή δύο βιβλία της σειράς θέτοντας ως κριτήριο να περιλαμβάνονται και στις δυο ιστοσελίδες που ερευνήσαμε, να έχουν πιο πρόσφατα εκδοθεί και να έχουν διαφορετική θεματολογία, για παράδειγμα ο Έλμερ παρουσιάζεται στο ένα βιβλίο μόνος του ενώ στο άλλο με παρέα στο εξώφυλλο. Επίσης, δεν χρησιμοποιήσαμε βιβλία τα οποία αν και είχαν στο εξώφυλλό τους κάποιο ζώακι, στο εσωτερικό τους περιλάμβαναν διάφορες ιστορίες για καληνύχτα στις οποίες πρωταγωνιστούσαν πολλά και διάφορα ζώα και όχι το ζώο του εξωφύλλου.

Έπειτα δημιουργήσαμε ένα ερωτηματολόγιο κωδικοποίησης το οποίο απαντούσε στις παραμέτρους που θα θέλαμε να διερευνήσουμε και οι οποίες ήταν:

- το είδος του κεντρικού χαρακτήρα του ζώου που παρουσιάζεται στο εξώφυλλο,
- η ύπαρξη και άλλων χαρακτήρων στο εξώφυλλο πλην του κεντρικού ήρωα,

- η σχέση του κεντρικού ήρωα με τους άλλους χαρακτήρες που βρίσκονταν στο εξώφυλλο,
- το φύλο του κεντρικού ήρωα-ζώου,
- το χρώμα του κεντρικού χαρακτήρα,
- τα ρούχα που φοράει αν φοράει το ζώο και το χρώμα τους,
- το μέγεθος του ζώου, όπως παρουσιάζεται στο εξώφυλλο,
- το συναίσθημα που εκφράζει ο κύριος χαρακτήρας του ζώου,
- η θέση που έχει τοποθετηθεί το ζώο-ήρωας του βιβλίου στο εξώφυλλο,
- το επάγγελμα που ασκεί, αν ασκεί κάποιο επάγγελμα,
- η δράση στην οποία επιδίδεται το ζώο-ήρωας όπως μας παρουσιάζεται στην εικόνα,
- το χρώμα του εξώφυλλου.

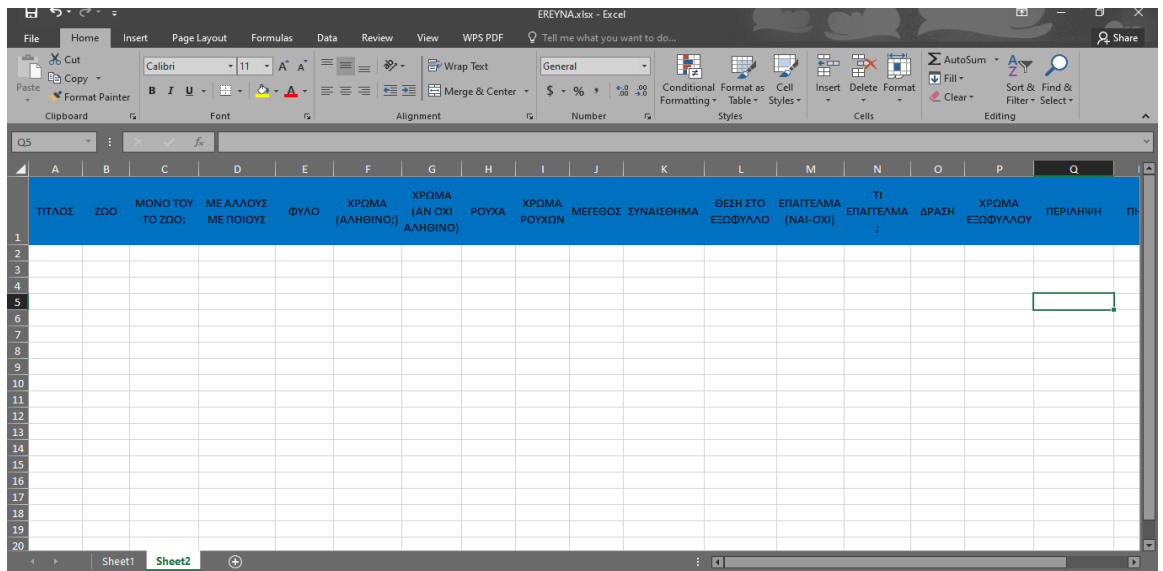
Στη συνέχεια, θέλοντας να διερευνήσουμε την ύπαρξη ή μη έμφυλων στερεοτύπων, θα συγκρίνουμε όλες τις παραπάνω παραμέτρους με την παράμετρο φύλο, ώστε να διαπιστώσουμε αν υπάρχει κάποια συσχέτιση του φύλου με τον τρόπο που παρουσιάζεται το ζώο, ως προς τις παραμέτρους της έρευνας που έχουμε θέσει. Θα προσπαθήσουμε λοιπόν, να διερευνήσουμε:

- την ύπαρξη έμφυλων στερεοτύπων σχετικών με την συχνότητα εμφάνισης ζώων αρσενικών, θηλυκών ή ουδέτερων/απροσδιόριστων στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων,
- την ύπαρξη έμφυλων στερεοτύπων σε ότι αφορά την συναναστροφή των χαρακτήρων των ζώων με άλλους χαρακτήρες,
- την ύπαρξη έμφυλων στερεοτύπων στο χρώμα με το οποίο μας παρουσιάζεται το ζώο,
- την ύπαρξη έμφυλων στερεοτύπων στα ρούχα με τα οποία μας παρουσιάζονται ενδεδυμένα τα ζώα,
- την ύπαρξη έμφυλων στερεοτύπων σχετικά με το μέγεθος του ζώου,
- την ύπαρξη έμφυλων στερεοτύπων σχετικά με τα συναισθήματα που φαίνεται να βιώνει το ζώο,
- την ύπαρξη έμφυλων στερεοτύπων σχετικά με την θέση στην οποία τοποθετείται το ζώο στην εικόνα,
- την ύπαρξη έμφυλων στερεοτύπων σχετικά με την άσκηση κάποιου επαγγέλματος,
- την ύπαρξη έμφυλων στερεοτύπων σχετικά με την δραστηριότητα στην οποία επιδίδεται το ζώο-ήρωας της εικόνας και τέλος,
- την ύπαρξη έμφυλων στερεοτύπων στο χρώμα με το οποίο μας παρουσιάζονται τα εξώφυλλα των παιδικών μας βιβλίων.

3.5 Αποτελέσματα της έρευνας

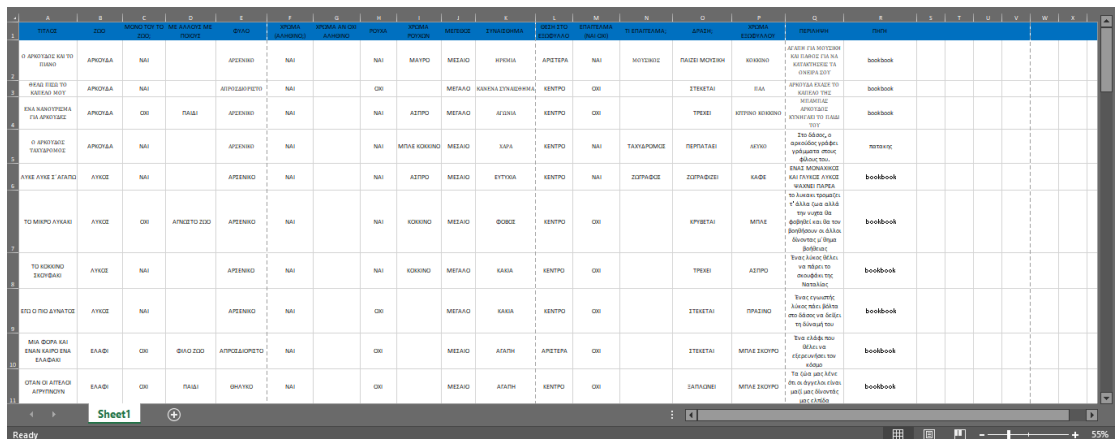
Στο σημείο αυτό θα παραθέσουμε το φύλλο του excel (βλ. Εικ. 1) με τα ερευνητικά θέματα που θα ερευνησουμε, όπως τα αποτυπώσαμε πριν ξεκινήσουμε την ανάλυση των δεδομένων μας.

Θα πρέπει εδώ ν' αναφέρουμε, ότι σε κάποιες περιπτώσεις χρησιμοποιήσαμε και την περίληψη του οπισθόφυλλου για να διαλευκάνουμε κάποια σημεία, όπως για παράδειγμα το όνομα του ζώου ή την δράση του όταν δεν φαινόταν ξεκάθαρα στην εικόνα. Γενικά, οι περιλήψεις μας βοήθησαν να εξακριβώσουμε κάποια πράγματα για τα οποία αμφιταλαντευόμασταν σε ότι αφορά την εικόνα.

Εικόνα 1. Φύλλο Excel με το ερωτηματολόγιό μας.

Έπειτα και μετά το πέρας της ερευνητικής διαδικασίας το ερωτηματολόγιο κωδικοποίησης συμπληρώθηκε λαμβάνοντας την παρακάτω μορφή στο excel (βλ. Εικ. 2, 3, 4, 5, 6).

Εικόνα 2. Ερωτηματολόγιο συμπληρωμένο στο φύλλο Excel

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X		
12	ΑΥΤΟ ΤΟ ΒΑΡΟΣ ΕΝΑΙ ΔΕΚΑ ΜΟΝΤΑ	ΕΛΛΗΝ	ΟΧΙ	ΦΙΛΟ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΙΚΡΟ	ΗΜΕΡΑ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΡΙΝΕ ΜΕΡΟ	ΦΙΝΙΚΟ ΤΥΠΟ	Εξίσου είναι ο Μαρτύρι?	bookbook											
13	ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΟ ΚΟΝΦΕΛΙ ΧΑΜΕΙ ΤΟΝ ΔΡΑΚΟΝΤΑ ΤΑ ΤΟΤΕ	ΚΟΝΦΕΛΙ	ΝΑΙ	ΑΠΟΔΕΔΟΡΕΤΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΕΓΑΛΟ	ΕΥΤΥΧΑ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΚΑΘΕΤΑΙ	ΦΙΝΙΚΟ ΤΥΠΟ	Εξίσου είναι ο Μαρτύρι?	bookbook												
14	ΚΟΝΦΕΛΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟ ΜΕΛΟΣ	ΚΟΝΦΕΛΙ	ΟΧΙ	ΦΙΛΟ ΣΣΟ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΙΚΡΟ		ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΚΑΘΕΤΑΙ	ΦΙΝΙΚΟ ΤΥΠΟ	ο κόνφελος είναι φάρμακο που βοηθάει στη διατροφή του σώματος	bookbook											
15	ΣΤΟ ΛΟΒΟ ΤΟΥ ΠΟΤΕΡΕΡΗ	ΚΟΝΦΕΛΙ	ΟΧΙ	ΑΠΟΤΕ ΣΣΟ	ΑΠΟΔΕΔΟΡΕΤΟ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΜΙΚΡΟ	ΑΠΟΛΑ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΣΤΕΒΕΤΑΙ	ΜΥΛΕ ΚΑΛΟΝ	κόνφελος που είναι αντισπασμωδικό	bookbook											
16	ΑΝΤΟ ΚΑΝΤΟΥΝΑΙ	ΚΟΝΦΕΛΙ	ΟΧΙ	ΦΙΛΟ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΕΣΑΙΟ	ΕΠΙΛΟΧΗ	ΚΕΝΤΡΟ	ΑΡΙΣΤΕΡΑ	ΟΧΙ	ΣΤΕΒΕΤΑΙ	ΛΕΥΟ	ο κόνφελος το κόνφελος είναι ένα φάρμακο που βοηθάει στη διατροφή του σώματος	bookbook										
17	Ο ΒΡΑΧΟΣ ΠΟΥ ΕΒΑΛΕ ΤΟΝ ΗΛΙΟ	ΒΡΑΧΟΣ	ΝΑΙ		ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΕΣΑΙΟ	ΘΥΜΑΣ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΤΡΟΧΙ	ΜΥΛΕ ΣΚΟΡΠΙΟ	Παράδειγμα βιβλίου για βιβλίο που είναι αντισπασμωδικό	παπαγκ											
18	ΤΑ ΤΥΜΠΟΔΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΜΕΡΟΥ ΔΡΑΧΟΥ	ΒΡΑΧΟΣ	ΟΧΙ	ΦΙΛΟ ΣΣΟ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΕΓΑΛΟ	ΘΥΜΑΣ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΚΑΘΕΤΑΙ	ΜΥΛΕ ΣΚΟΡΠΙΟ	Το κόνφελος που φέρει ο δόκτορας 2 είναι που είναι αντισπασμωδικό	παπαγκ											
19	ΜΙΑ ΟΡΓΑ ΚΑΙ ΕΝΑΣ ΒΡΑΧΟΣ	ΒΡΑΧΟΣ	ΟΧΙ	ΦΙΛΟ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	ΑΠΟΔΕΔΟΡΕΤΟ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΕΓΑΛΟ	ΣΥΣΤΟΛΗ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΣΑΤΑΝΟΝ	ΜΥΛΕ ΣΚΟΡΠΙΟ	Το κόνφελος που φέρει ο δόκτορας 2 είναι που είναι αντισπασμωδικό	παπαγκ										
20	ΤΟ ΚΑΤΗ ΤΟΥ ΔΡΑΧΟΥ	ΒΡΑΧΟΣ	ΝΑΙ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΟΧΙ	ΚΟΚΚΙΝΟ	ΟΧΙ	ΜΕΓΑΛΟ	ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΕΣ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΔΙΑΒΑΖΕΙ	ΓΑΛΑΖΙΟ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	bookbook											
21	Ο ΒΡΑΧΟΣ ΤΡΑΚΑΛΕΣ	ΒΡΑΧΟΣ	ΝΑΙ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΚΥΤΡΙΝΟ-ΠΡΑΣΙΝΟ	ΜΕΣΑΙΟ	ΧΑΡΑ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΚΟΥΡΤΟΧΑΙ	ΓΑΛ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	bookbook											

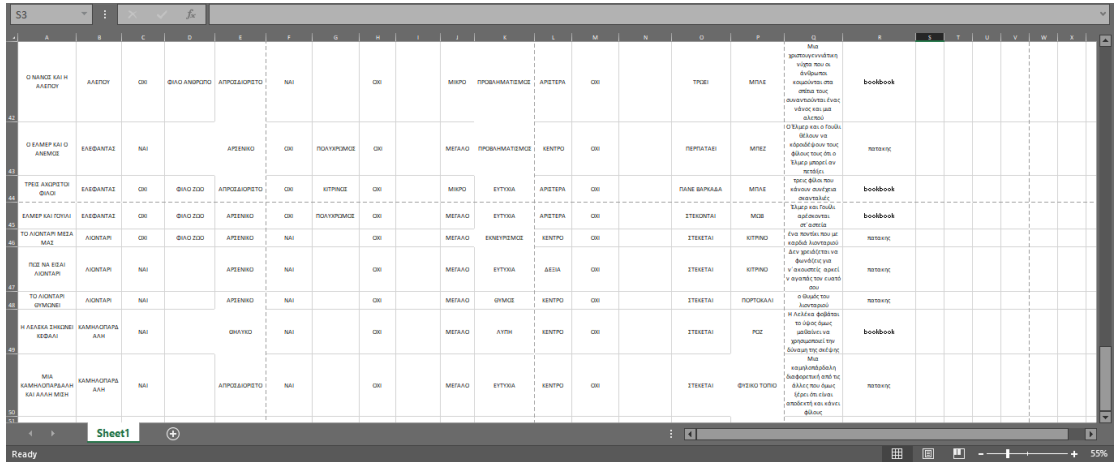
Εικόνα 3. Συνέχεια του ερωτηματολογίου όπως συμπληρώθηκε στο Excel

22	Ο ΕΡΕΜΙΤΕΣ ΒΡΑΧΟΣ	ΒΡΑΧΟΣ	ΝΑΙ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΡΟΖ	ΜΕΣΑΙΟ	ΧΑΡΑ	ΚΕΝΤΡΟ	ΝΑΙ	ΜΟΥΣΙΚΕ	ΡΑΙΖΕ ΜΟΥΣΙΚΗ	ΦΙΝΙΚΟ ΤΥΠΟ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	bookbook-παπαγκ									
23	Ο ΒΡΑΧΟΣ ΕΝΑΙ ΒΡΑΧΟΣ	ΒΡΑΧΟΣ	ΝΑΙ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΚΟΚΚΙΝΟ-ΑΣΠΡΟ	ΜΕΣΑΙΟ	ΧΑΡΑ	ΚΕΝΤΡΟ	ΝΑΙ	ΠΛΟΥΣΙΟ ΣΑΤΑΣ	ΣΤΕΒΕΤΑΙ	ΛΕΥΟ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	bookbook-παπαγκ									
24	ΕΡΕΜΙΤΕΣ ΒΡΑΧΟΣ ΚΑΙ ΜΙΑ ΦΙΛΙΑ	ΒΡΑΧΟΣ	ΝΑΙ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΜΙΚΡΟ	ΑΙΩΝΗ	ΚΕΝΤΡΟ	ΝΑΙ	ΒΙΒΛΙΑΣ	ΚΑΘΕΤΑΙ	ΡΟΖ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	bookbook									
25	ΜΥΝΟ ΕΣΕΝΑ ΑΝΑΛΟ ΤΟΣΟ ΠΟΥ	ΛΑΤΣΕ	ΟΧΙ	ΠΛΩΕ	ΦΑΝΥΚΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΕΣΑΙΟ	ΑΙΩΝΗ	ΑΡΙΣΤΕΡΑ	ΟΧΙ	ΠΕΡΙΠΛΑΙ	ΜΥΛΕ	Ο κόνφελος είναι φάρμακο που βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	bookbook										
26	ΑΚΟΥΣ ΑΝΤΕ 1' ΑΥΤΑ ΜΟΥ	ΛΑΤΣΕ	ΟΧΙ	ΦΙΛΟ ΣΣΟ	ΑΠΟΔΕΔΟΡΕΤΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΙΚΡΟ	ΧΑΡΑ	ΑΡΙΣΤΕΡΑ	ΟΧΙ	ΚΟΡΕΤΕΙ	ΜΥΛΕ	Το κόνφελος είναι φάρμακο που βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	bookbook										
27	ΤΟ ΚΑΤΗ ΤΟΥ ΔΡΑΧΟΥ	ΛΑΤΣΕ	ΝΑΙ	ΦΑΝΥΚΟ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΚΥΤΡΙΝΟ	ΜΕΣΑΙΟ	ΕΥΤΥΧΑ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΚΟΜΑΤΑΙ	ΛΕΥΟ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	παπαγκ										
28	Ο ΒΡΑΧΟΣ ΒΡΑΧΟΣ	ΛΑΤΣΕ	ΝΑΙ	ΕΠΙΧΩΡΟ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΕΣΑΙΟ	ΘΥΜΑΣ	ΔΕΞΙΑ	ΟΧΙ	ΣΤΕΒΕΤΑΙ	ΛΕΥΟ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	bookbook										
29	ΑΝΤΑΤΙ ΝΑ ΕΒΑΙ ΓΑΤΑ	ΓΑΤΑ	ΟΧΙ	ΦΙΛΟ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΚΟΚΚΙΝΟ	ΜΕΣΑΙΟ	ΧΑΡΑ	ΑΡΙΣΤΕΡΑ	ΟΧΙ	ΣΤΕΒΕΤΑΙ	ΚΥΤΡΙΝΟ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	bookbook									
30	Η ΓΑΤΑ ΜΟΥ Η ΤΟΥΣΙΑ	ΓΑΤΑ	ΟΧΙ	ΦΙΛΟ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	ΦΑΝΥΚΟ	ΟΧΙ	ΓΑΛΑΖΙΟ	ΟΧΙ	ΜΙΚΡΟ	ΕΥΤΥΧΑ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΣΑΤΑΝΟΝ	ΠΟΛΥΛΟΓΟΜΟ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	bookbook									

Εικόνα 4. Συνέχεια του συμπληρωμένου ερωτηματολογίου μας

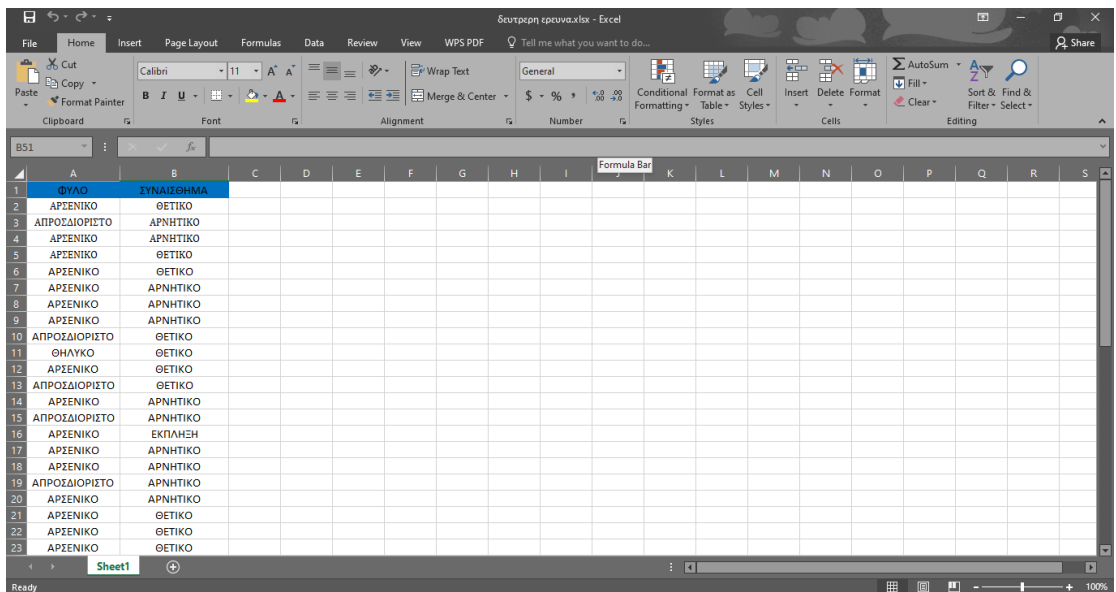
31	ΤΟ ΚΑΜΟΤΕΛΟ ΤΗΣ ΣΕΙΣ	ΓΑΤΑ	ΟΧΙ	ΦΙΛΟ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	ΑΠΟΔΕΔΟΡΕΤΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΕΣΑΙΟ	ΘΥΜΑΣ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΠΩΛΕΙ	ΛΕΥΟ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	παπαγκ										
32	ΤΟ ΦΑΝΙ ΚΑΙ Η ΕΣΦΑΛΜΗ ΤΩΝ ΠΟΤΕΡΕΡΗ	ΓΑΤΑ	ΟΧΙ	ΑΠΟΤΕ ΣΣΟ	ΑΠΟΔΕΔΟΡΕΤΟ	ΟΧΙ	ΓΑΛΑΖΙΟ	ΟΧΙ	ΜΕΣΑΙΟ	ΑΥΤΗ	ΚΕΝΤΡΟ	ΝΑΙ	ΕΣΦΕΡΜΑΤΗ ΝΤΕΚΤΙΣ	ΠΕΡΙΠΛΑΙ	ΜΟΒ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	παπαγκ								
33	Η ΤΟΥΣΙΑ ΜΑΙ Η ΜΑΡ	ΓΑΤΑ	ΟΧΙ	ΑΠΟΤΕ ΣΣΟ	ΦΑΝΥΚΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΕΣΑΙΟ	ΧΑΡΑ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΠΕΡΙΠΛΑΙ	ΜΥΛΕ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	παπαγκ										
34	Η ΦΙΛΙΑ ΚΑΙ Ο ΑΣΕΡΟΠΟΣ ΣΥΝΑΙΣ	ΣΥΝΑΙΣ	ΟΧΙ	ΦΙΛΟ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	ΑΠΟΔΕΔΟΡΕΤΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΕΣΑΙΟ	ΕΥΤΥΧΑ	ΔΕΞΙΑ	ΟΧΙ	ΣΤΕΒΕΤΑΙ	ΠΟΡΤΟΚΑΛΙ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	bookbook										
35	Ο ΚΑΛΑΧΟΣ ΠΑΙ ΕΚΔΡΩΝ	ΣΥΝΑΙΣ	ΟΧΙ	ΦΙΛΟ ΣΣΟ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΕΣΑΙΟ	ΕΥΤΥΧΑ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΣΤΕΒΕΤΑΙ	ΛΕΥΟ	Ο κόνφελος είναι φάρμακο που βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	παπαγκ										
36	Ο ΚΑΛΑΧΟΣ ΜΑΙ Ο ΡΟΦ	ΣΥΝΑΙΣ	ΝΑΙ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΕΣΑΙΟ	ΧΑΡΑ	ΑΡΙΣΤΕΡΑ	ΟΧΙ	ΡΑΙΖΕ	ΕΡΧΑΣΟ	ΕΡΧΑΣΟ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	παπαγκ										
37	Ο ΚΑΛΑΧΟΣ ΠΟΥ ΕΒΑΛΕ ΝΑ ΒΟΡΕΙ	ΣΥΝΑΙΣ	ΟΧΙ	ΦΙΛΟ ΣΣΟ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΕΣΑΙΟ	ΕΥΤΥΧΑ	ΑΡΙΣΤΕΡΑ	ΟΧΙ	ΚΑΝΕ ΚΟΝΦΑ	ΦΙΝΙΚΟ ΤΥΠΟ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	bookbook										
38	ΜΙΑ ΒΡΟΧΗ ΜΕΡΑ	ΣΥΝΑΙΣ	ΝΑΙ	ΑΠΟΔΕΔΟΡΕΤΟ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΚΥΤΡΙΝΟ	ΜΕΣΑΙΟ	ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΕΣ	ΑΡΙΣΤΕΡΑ	ΟΧΙ	ΠΕΡΙΠΛΑΙ	ΦΙΝΙΚΟ ΤΥΠΟ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	bookbook										
39	Ο ΚΑΛΑΧΟΣ ΤΟΥ ΑΣΕΡΟΠΟΥ	ΑΚΕΡΟΠ	ΟΧΙ	ΦΙΛΟ ΣΣΟ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΝΑΙ	ΚΥΤΡΙΝΟ-ΜΥΛΕ	ΜΕΣΑΙΟ	ΕΠΙΛΟΧΗ	ΑΡΙΣΤΕΡΑ	ΟΧΙ	ΠΕΡΙΠΛΑΙ	ΛΕΥΟ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	παπαγκ									
40	Η ΜΕΡΑ ΠΟΥ Η ΑΣΕΡΟΠΟΣ ΕΚΔΡΩΝ	ΑΚΕΡΟΠ	ΝΑΙ	ΦΑΝΥΚΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΟΧΙ	ΜΕΣΑΙΟ	ΠΩΡΦΗΡΑ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΣΤΕΒΕΤΑΙ	ΓΡΟ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	παπαγκ										
41	Ο ΚΑΛΑΧΟΣ ΚΑΙ Η ΣΕΙΣ	ΑΚΕΡΟΠ	ΟΧΙ	ΠΛΩΕ	ΦΑΝΥΚΟ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΜΕΣΑΙΟ	ΕΥΤΥΧΑ	ΚΕΝΤΡΟ	ΟΧΙ	ΑΠΟΛΑΣΜΕΝΟ	ΜΥΛΕ	Ενας φάρμακ που του φέρει να βοηθάει στην κούραση αλλά πολύ γρήγορα	παπαγκ										

Εικόνα 5. Συνέχεια του συμπληρωμένου ερωτηματολογίου μας

Εικόνα 6. Τελικό μέρος του συμπληρωμένου ερωτηματολογίου

Στην πορεία θεωρήσαμε σωστό, λόγω του μεγάλου κατακερματισμού των συναισθημάτων που παρουσίαζαν τα ζωάκια μας, να κάνουμε μια πρόσθετη ομαδοποίηση των συναισθημάτων χωρίζοντας τα σε αρνητικά και θετικά. Έτσι, θεωρήσαμε ως αρνητικά τα συναισθήματα εκείνα που εξέφραζαν πονηριά, θυμό, εκνευρισμό, κακία, φόβο, λύπη, συστολή, αγωνία και προβληματισμό και ως θετικά την ευτυχία, την χαρά, την αγάπη και την ηρεμία. Δημιουργήθηκε λοιπόν, ένα επιπλέον αρχείο excel (βλ. Εικ. 7), το οποίο αφού κωδικοποιήθηκε πέρασε σε νέο φύλο του spss. Η έκπληξη είναι το μοναδικό συναίσθημα που μπορεί να θεωρηθεί και αρνητικό και θετικό οπότε δημιουργήσαμε γι' αυτήν ξεχωριστή κατηγορία.

Εικόνα 7. Διαχωρίζοντας τα συναισθήματα σε αρνητικά και θετικά σε φύλο του excel

Επιπλέον, παρατηρήσαμε ότι στην ερώτηση για το χρώμα των ρούχων, που φορούσαν όσα ζώακια φέρονταν με ενδυμασία, ο πολυποίκλος χρωματισμός δεν ήταν εφικτό να κωδικοποιηθεί, ώστε να εισαχθούν τα στοιχεία στο spss και να μας δώσει σωστά στατιστικά αποτελέσματα, μιας και υπήρχαν ζώα που φορούσαν ριγέ ρούχα που περιλάμβαναν δύο χρωματισμούς ή ρούχα που περιλάμβαναν τρία και τέσσερα διαφορετικά χρώματα. Έτσι, αποφασίσαμε να τροποποιήσουμε το αρχικό μας ερωτηματολόγιο (βλ. Εικ. 2), αντικαθιστώντας την ερώτηση που αφορούσε το χρώμα των ρούχων με την ερώτηση για το είδος των ρούχων, κατατάσσοντας τα ρούχα σε ανδρικά, γυναικεία και ουδέτερα σύμφωνα με τις κοινωνικές αντιλήψεις που ισχύουν σήμερα στην κοινωνία μας (βλ. Εικ. 8).

	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΑΝΔΡΙΚΟ
2	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΑΝΔΡΙΚΟ
3	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ	ΟΧΙ	
4	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΑΝΔΡΙΚΟ
5	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΑΝΔΡΙΚΟ
6	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ
7	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ
8	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ
9	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΟΧΙ	
10	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ	ΟΧΙ	
11	ΘΗΛΥΚΟ	ΟΧΙ	
12	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΟΧΙ	
13	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ	ΟΧΙ	
14	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΟΧΙ	
15	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ	ΟΧΙ	
16	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΟΧΙ	
17	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΟΧΙ	
18	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΟΧΙ	
19	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ	ΟΧΙ	
20	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΟΧΙ	
21	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ
22	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ
23	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΝΑΙ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ

Εικόνα 8. Νέο φύλο Excel διορθωμένο σχετικά με την έρευνα ως προς φύλο και το είδος πλέον των ρούχων

Κατόπιν προχωρήσαμε στην στατιστική ανάλυση όλων των παραπάνω δεδομένων μας με κωδικοποίησή και εισαγωγή τους στο spss. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνάς μας παρατίθεται παρακάτω:

- **χαρακτήρας ζώων που υπάρχουν στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων και έμφυλα στερεότυπα,**

Από τα 49 βιβλία που μελετήσαμε προσπαθήσαμε να καταγράψουμε όσο των δυνατών περισσότερα εξώφυλλα με βιβλία με κοινά ζώακια. Τα προβλήματα που αρχικά αντιμετωπίσαμε είχαν να κάνουν με την περιορισμένη πλέον έκδοση βιβλίων ώστε να μας είναι δύσκολο να εντοπίσουμε κοινούς χαρακτήρες για να τους συγκρίνουμε. Ωστόσο, πιστεύουμε ότι καταφέραμε να συγκεντρώσουμε ένα ικανό δείγμα έρευνας με κοινούς σχετικά χαρακτήρες, ώστε να πραγματοποιήσουμε μια εμπειριστατωμένη σύγκριση και να βγάλουμε ένα σωστό ερευνητικό αποτέλεσμα.

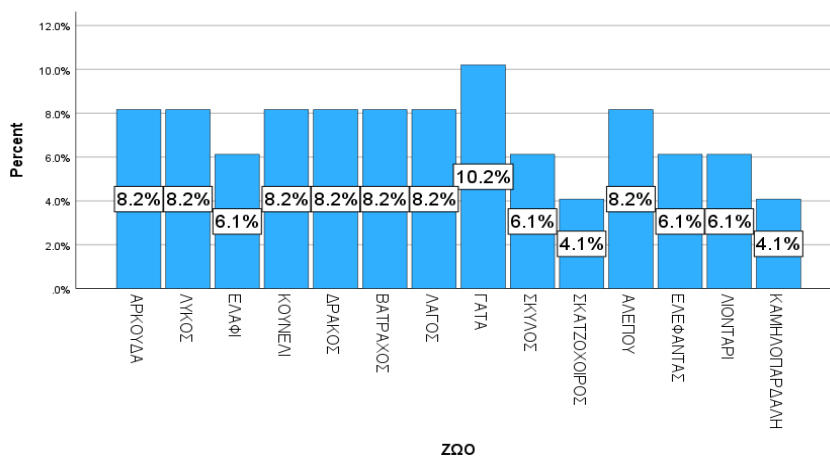
Ερευνήσαμε συνολικά 14 είδη ζώων όπως αυτά εμφανίζονται στα εξώφυλλα, τα οποία συμπεριελάμβαναν αρκούδες, λύκους, ελάφια, κουνέλια, δράκους, βατράχους, λαγούς, γάτες, σκύλους, σκαντζόχοιρους, αλεπούδες, ελέφαντες, λιοντάρια και καμηλοπαρδάλεις. Χρησιμοποιήσαμε σχεδόν όλα τ' αποτελέσματα που μας έδιναν ο Πατάκης και το bookbook όσον αφορά αυτά τα ζώα με βάση την ημερομηνία έκδοσής τους (τελευταία 15ετία) και την αναγνωστική ηλικία που είχαμε θέσει ως σκοπό της έρευνάς μας (3 - 6 ετών).

Αρχικά ερευνήσαμε την συχνότητα εμφάνισης των διαφορετικών ειδών των ζώων (βλ. Εικ. 9) στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων, με σκοπό να δούμε ποιο είδος ζώου εμφανίζεται πιο συχνά στα υπό μελέτη βιβλία μας.

ζωο		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΑΡΚΟΥΔΑ	4	8.2	8.2	8.2
	ΛΥΚΟΣ	4	8.2	8.2	16.3
	ΕΛΑΦΙ	3	6.1	6.1	22.4
	ΚΟΥΝΕΛΙ	4	8.2	8.2	30.6
	ΔΡΑΚΟΣ	4	8.2	8.2	38.8
	ΒΑΤΡΑΧΟΣ	4	8.2	8.2	46.9
	ΛΑΓΟΣ	4	8.2	8.2	55.1
	ΓΑΤΑ	5	10.2	10.2	65.3
	ΣΚΥΛΟΣ	3	6.1	6.1	71.4
	ΣΚΑΤΖΟΧΟΙΡΟΣ	2	4.1	4.1	75.5
	ΑΛΕΠΟΥ	4	8.2	8.2	83.7
	ΕΛΕΦΑΝΤΑΣ	3	6.1	6.1	89.8
	ΛΙΟΝΤΑΡΙ	3	6.1	6.1	95.9
	ΚΑΜΗΛΟΠΑΡ-	2	4.1	4.1	100.0
ΔΑΛΗ					
Total	49	100.	100.0		

Εικόνα 9. Πίνακας χαρακτήρων ζώων που μετείχαν στην έρευνα

Για μια οπτική αναπαράσταση του αποτελέσματος που θα μας επέτρεπε γρήγορα και εύκολα να εντοπίσουμε το πιο συχνά εμφανιζόμενο είδος ζώου και το λιγότερο δημοφιλές σε συχνότητα εμφάνισης χρησιμοποιήσαμε το ιστόγραμμα (βλ. Γραφ.1) που παρατίθεται παρακάτω.

Γράφημα 1. Χαρακτήρες ζώων ως κεντρικών ηρώων παιδικών βιβλίων που μετείχαν στην έρευνα

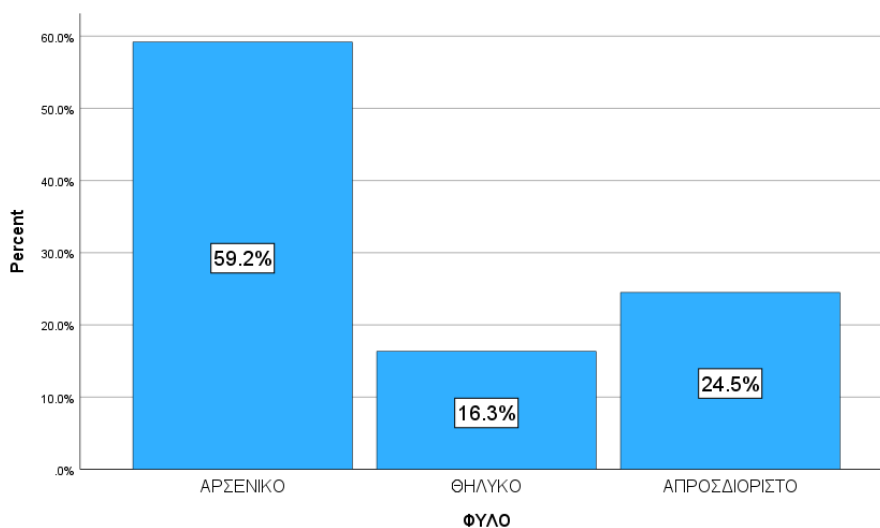
Παρατηρούμε ότι το ζώακι που εμφανίζεται τακτικότερα στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων που απευθύνονται σε παιδιά 3 - 6 ετών είναι η γάτα και ακολουθούν αμέσως μετά η αρκούδα, ο λύκος, το κουνέλι, ο δράκος, ο βάτραχος, ο λαγός και η αλεπού με τα υπόλοιπα ζώακια να έπονται. Αυτό ίσως να μπορούμε να το δικαιολογήσουμε από την άποψη, ότι η γάτα είναι ένα ζώο που όλα τα παιδιά γνωρίζουν και έχουν συναντήσει είτε ζουν σε πόλη είτε στην επαρχία. Είναι ένα ζώο φιλικό που δεν προκαλεί φόβο στα παιδιά, αντίθετα τα προσελκύει, καθώς αγαπά τον άνθρωπο και επιζητεί την παρέα του. Βλέπουμε λοιπόν, να πρωταγωνιστεί ένα ζώακι οικείο και φιλικό ως προς τον άνθρωπο και ιδιαίτερα ως προς τα παιδιά.

Προχωρώντας την ανάλυσή μας, προσπαθήσαμε να συσχετίσουμε τους χαρακτήρες των ζώων που εμφανίζονται στα βιβλία μας με το φύλο με το οποίο εμφανίζονται να έχουν, ώστε να δούμε κατά πόσο υπάρχει ισότητα στις εμφανίσεις των ζώων ως αρσενικοί και ως θηλυκοί χαρακτήρες αλλά και ως απροσδιορίστου φύλου. Εκτός λοιπόν, από τα δύο βιολογικά φύλα το αρσενικό και το θηλυκό, όπως διαχωρίζονταν ως τώρα εισαγάγαμε και ένα τρίτο είδος το οποίο ονομάσαμε απροσδιόριστο/ουδέτερο. Με τον όρο απροσδιόριστο εννοούμε ότι δεν είναι αντιληπτό από την εικόνα ή από τον τίτλο έστω και από την περιλήψη σε ποιο φύλο ανήκει το ζώακι μας. Με αυτόν τον τρόπο επιχειρούμε να πάρουμε μια πρώτη γεύση των έμφυλων στερεοτύπων όπως αυτές εμφανίζονται από το φύλο που αποδίδεται στα ζώα-πρωταγωνιστές των βιβλίων αλλά και να δούμε κατά πόσο χρησιμοποιείται και πως παρουσιάζεται το απροσδιόριστο/ουδέτερο φύλο.

Τα αποτελέσματα της έρευνάς μας είναι ξεκάθαρα και παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα (βλ. Εικ.10) και στο ιστόγραμμα (βλ. Γραφ. 2).

ΦΥΛΟ					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	29	59.2	59.2	59.2
	ΘΗΛΥΚΟ	8	16.3	16.3	75.5
	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ	12	24.5	24.5	100.0
Total		49	100.0	100.0	

Εικόνα 10. Πίνακας συχνότητας φύλου ζώων ως κεντρικών ηρώων που εμφανίζονται στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων

Γράφημα 2. Ιστόγραμμα συχνότητας εμφάνισης φύλου ζώων ως κεντρικών ηρώων στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων

Τ' αποτελέσματα δεν χωρούν πλέον καμία αμφισβήτηση, μιας και η διαφορά εμφάνισης του αρσενικού φύλου έναντι των άλλων δύο είναι ξεκάθαρη και η επικράτησή του πασιφανής.

Παρατηρούμε ότι από τα 49 βιβλία με χαρακτήρες ζώων τα 29 ζώα εμφανίζονται ν' ανήκουν στο αρσενικό φύλο (ποσοστό 59,2%). Είναι επίσης ενδεικτικό, ότι το απροσδιόριστο/ουδέτερο φύλο ακολουθεί το αρσενικό φύλο στις εμφανίσεις, αφού 12 ζώα εμφανίζονται να μην ανήκουν σε κάποιο βιολογικό ή κοινωνικό φύλο ποσοστό δηλαδή της τάξεως του 24,5 %. Τελευταία ακολουθούν τα ζωάκια που εμφανώς ανήκουν στο γυναικείο φύλο, σε ποσοστό 16,3% και σε μόνο 8 βιβλία από τα συνολικά 49.

Τέλος, θελήσαμε να εξετάσουμε σε ποια είδη ζώων εμφανίζονται συχνότερα ζωάκια που ανήκουν στο θηλυκό ή στο ουδέτερο/απροσδιόριστο φύλο (βλ. Εικ. 11).

ΖΩΟ * ΦΥΛΟ Crosstabulation

Count

		ΦΥΛΟ			Total
		ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΘΗΛΥΚΟ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ	
ΖΩΟ	ΑΡΚΟΥΔΑ	3	0	1	4
	ΛΥΚΟΣ	4	0	0	4
	ΕΛΑΦΙ	1	1	1	3
	ΚΟΥΝΕΛΙ	3	0	1	4
	ΔΡΑΚΟΣ	3	0	1	4
	ΒΑΤΡΑΧΟΣ	4	0	0	4
	ΛΑΓΟΣ	1	2	1	4
	ΓΑΤΑ	1	2	2	5
	ΣΚΥΛΟΣ	2	0	1	3
	ΣΚΑΤΖΟΧΟΙΡΟΣ	1	0	1	2
	ΑΛΕΠΟΥ	1	2	1	4
	ΕΛΕΦΑΝΤΑ	2	0	1	3
	ΛΙΟΝΤΑΡΙ	3	0	0	3
	ΚΑΜΗΛΟΠΑΡΔΑ	0	1	1	2
	ΛΗ				
Total	29	8	12	49	

Εικόνα 11. Συσχέτιση αποτελεσμάτων είδους χαρακτήρων ζώων και φύλου στο οποίο ανήκουν.

Βλέπουμε λοιπόν, οι θηλυκοί χαρακτήρες των ζώων να αποτυπώνονται σε συγκεκριμένα είδη ζώων, κυρίως δηλαδή αποδίδονται στην γάτα και στην αλεπού αλλά και στον λαγό, ενώ ακολουθούν η καμηλοπάρδαλη και το ελάφι. Παρατηρούμε ότι και η γάτα και η αλεπού, ο λαγός, το ελάφι αλλά και η καμηλοπάρδαλη θεωρούνται ζώα χαμηλού προφίλ, ζώα δηλαδή που δεν είναι επιθετικά, ιδιαίτερα δυναμικά ή επικίνδυνα. Αντίθετα, η γάτα θεωρείται ναζιάρα και χαδιάρα, η αλεπού πονηρή, το ελάφι γλυκό και τρυφερό και η καμηλοπάρδαλη γλυκούλα και καλούλα, χαρακτηριστικά που είναι όλα συνυφασμένα με τα έμφυλα στερεότυπα που χαρακτηρίζουν το γυναικείο φύλο. Στα αρσενικού φύλου ζώα συναντούμε κυρίως λύκους, βατράχους, λιοντάρια, αρκούδες, δράκους και κουνέλια, σαφέστατα δηλαδή ζώα δυναμικά, ενεργητικά και δραστήρια ενώ στα ουδέτερου φύλου ζώα ο πιο συχνός χαρακτήρας εμφάνισης είναι η γάτα.

- **κοινωνικότητα των χαρακτήρων των ζώων που εμφανίζονται στα παιδικά βιβλία και έμφυλα στερεότυπα,**

Συνεχίζοντας την έρευνά μας θελήσαμε να συγκρίνουμε κατά πόσο τα ζωάκια μας εμφανίζονται μόνα τους ή με παρέα στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων (βλ. Εικ. 12), με σκοπό να δούμε τις κοινωνικές τους συναναστροφές, αν υπάρχουν και πως αποδίδονται στις εικόνες των εξώφυλλων.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
valid	NAI	23	46.9	46.9	46.9
	OXI	26	53.1	53.1	100.0
	Total	49	100.0	100.0	

Εικόνα 12. Αποτελέσματα έρευνας για την συχνότητα εμφάνισης του ζώου μόνο του ή όχι

Βλέπουμε, ότι τα περισσότερα ζώακια εμφανίζονται με παρέα στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων σε ποσοστό 53,06%, ενώ εμφανίζονται μόνα τους σε ποσοστό 46,9%.

Προχωρώντας την ανάλυσή μας, θελήσαμε να επεκτείνουμε την έρευνά μας ως προς τους χαρακτήρες που εμφανίζονται να πλαισιώνουν τον κεντρικό ήρωα στα βιβλία που ο κεντρικός ήρωας δεν εμφανίζεται μόνος του στο εξώφυλλο. Μας απασχόλησε τι χαρακτήρες ήταν αυτοί που πλαισίωναν τον «πρωταγωνιστή», πως αποδίδονται και ποια ήταν η σχέση ανάμεσα στο κεντρικό χαρακτήρα και στους χαρακτήρες αυτούς.

Αρχικά, ερευνήσαμε ποιοι ήταν οι χαρακτήρες που πλαισίωναν τον κεντρικό χαρακτήρα, αν ανήκαν δηλαδή σε ζώα ή σε ανθρώπους, αν είχαν φιλική ή εχθρική σχέση με το «κεντρικό» χαρακτήρα ή αν ήταν πρόσωπα του στενού οικογενειακού του κύκλου (π.χ. παιδιά ή γονείς του). Προσπαθήσαμε δηλαδή να ερευνήσουμε τόσο τη σχέση που είχαν με τον κεντρικό χαρακτήρα, αν δηλαδή ήταν γνωστοί, άγνωστοι ή ανήκαν στον οικογενειακό του κύκλο, όσο και το είδος της σχέσης δηλαδή την διάθεση που είχαν ως προς τον ήρωα, φιλική ή εχθρική. Τ' αποτελέσματα φαίνονται στον πίνακα (βλ. Εικ. 13) που ακολουθεί στην παρακάτω σελίδα.

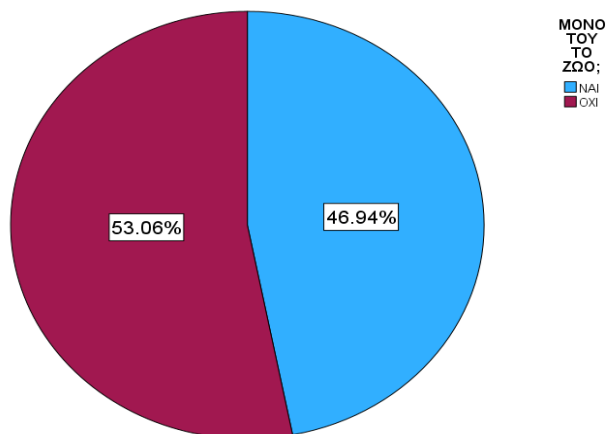
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΠΑΙΔΙ	4	8.2	14.8	14.8
	ΆΓΝΩΣΤΟ ΖΩΟ	4	8.2	14.8	29.6
	ΦΙΛΟΣ ΖΩΟ	10	20.4	37.0	66.7
	ΦΙΛΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	8	16.3	29.6	96.3
	ΕΧΘΡΙΚΟ ΖΩΟ	1	2.0	3.7	100.0
	Total	27	55.1	100.0	
missing	System	22	44.9		
Total		49	100.0		

Εικόνα 13. Αποτελέσματα έρευνας ως προς το είδος και τη σχέση που φαίνεται το ζώο-ήρωας του εξώφυλλου να έχει με αυτούς που το πλαισιώνουν.

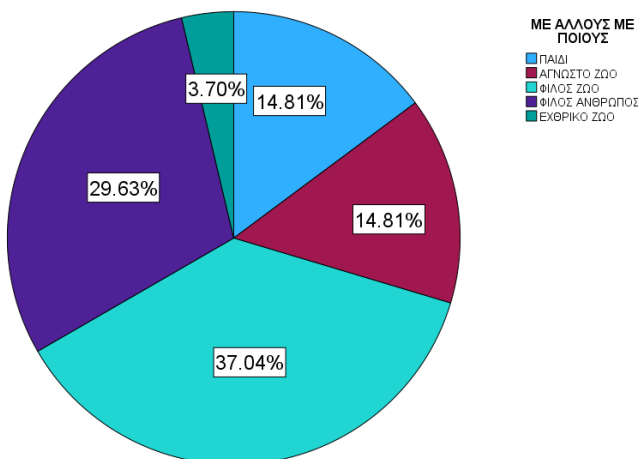
Με μια πρώτη ματιά μπορούμε να δούμε, ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ζώων, που εμφανίζονται με άλλους στα εξώφυλλα, εμφανίζεται πλαισιωμένο με ζωάκια με τα οποία έχει μια φιλική σχέση σε ποσοστό 37%. Ακολουθεί με 29,6% η πλαισίωση του με ανθρώπους με τους οποίους έχει φιλική σχέση. Σε κάποια λίγα βιβλία το βλέπουμε πλαισιωμένο από άγνωστα ζώα ή από μέλη της οικογένειάς του, που πάντα είναι τα παιδιά του, σε ποσοστό 14,8% και στην μειοψηφία των βιβλίων, με ένα ποσοστό 3,7%, που τυπικά αντιστοιχεί σε μόνο 1 βιβλίο από τα 27 που ερευνήσαμε εμφανίζεται στην εικόνα πλαισιωμένο από ζώο που στέκεται εχθρικά απέναντί του.

Τα παραπάνω αποτελέσματα μας δίνουν μια ξεκάθαρη εικόνα της προτίμησης και της προώθησης φιλικών αισθημάτων των ζώων τόσο με τ' άλλα ζώα, όσο και με τους ανθρώπους.

Ακολουθούν δύο διαγράμματα πίτας (βλ. Γραφ. 3, 4) με σκοπό ν' αποσαφηνίσουν οπτικά γρηγορότερα τα παραπάνω αποτελέσματα.

Γράφημα 3. Το ζώο-ήρωας του εξώφυλλου εμφανίζεται μόνο του ή όχι .

Γράφημα 4. Μαζί με ποιους εμφανίζεται το ζώο - ήρωας στο εξώφυλλο των παιδικών βιβλίων

Στη συνέχεια, προσπαθήσαμε να συσχετίσουμε την κοινωνικότητα των ζώων με το φύλο τους (βλ. Εικ. 14). Επιχειρήσαμε δηλαδή, να ερευνήσουμε κατά πόσο το αν εμφανιζόταν μόνο του το ζώο στο εξώφυλλο ή με παρέα ήταν σχετικό με το φύλο με το οποίο εμφανιζόταν να έχει.

ME ΑΛΛΟΥΣ ΜΕ ΠΟΙΟΥΣ * ΦΥΛΟ Crosstabulation

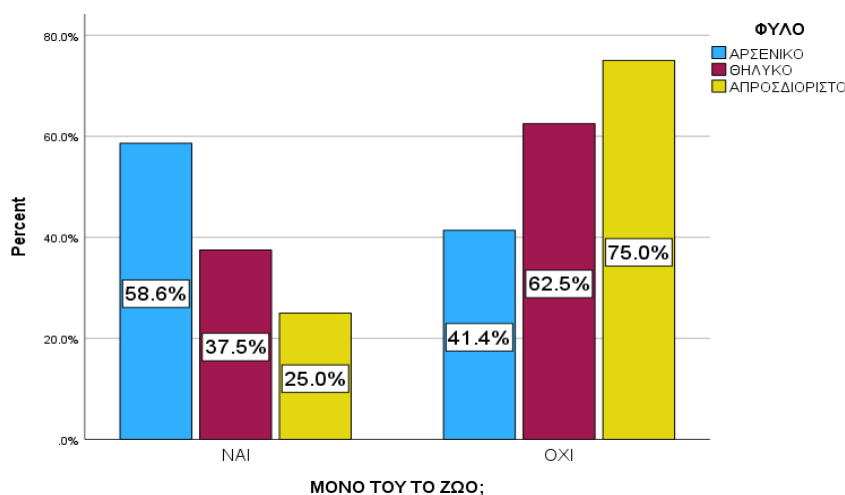
Count

		ΦΥΛΟ			Total
		ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΘΗΛΥΚΟ	ΟΥΔΕΤΡΟ	
ME ΑΛΛΟΥΣ ΜΕ ΠΟΙΟΥΣ	ΠΑΙΔΙ	1	3	0	4
	ΆΓΝΩΣΤΟ ΖΩΟ	1	1	2	4
	ΦΙΛΟΣ ΖΩΟ	7	0	3	10
	ΦΙΛΟΣ	3	1	4	8
ΑΝΘΡΩΠΟΣ	ΕΧΘΡΙΚΟ ΖΩΟ	1	0	0	1
	Total	13	5	9	27

Εικόνα 14. Συσχέτιση αποτελεσμάτων φύλου και εμφάνισης με παρέα ή όχι των ζώων - ηρώων του εξώφυλλου

Παρατηρούμε, ότι η πλειοψηφία των κεντρικών χαρακτήρων των ζώων που εμφανίζονται ν' ανήκουν στο ανδρικό φύλο παρουσιάζονται μόνο τους στα εξώφυλλα (17 μόνα τους έναντι 12 πλαισιωμένων με παρέα), ενώ στα κορίτσια βλέπουμε η πλειοψηφία να εμφανίζεται με παρέα στο εξώφυλλο (3 μόνα και 5 παρέα με άλλους χαρακτήρες). Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η ανάλυση στα απροσδιόριστου φύλου ζώα, όπου η ψαλίδα ανοίγει ακόμη περισσότερο, καθώς από τα 12 βιβλία μόνο στα 3 εμφανίζονται τα ζωάκια ουδέτερου ή απροσδιόριστου φύλου να βρίσκονται μόνο τους, ενώ στα περισσότερα (9) βρίσκονται περιτριγυρισμένα από άλλους χαρακτήρες.

Για μια καλύτερη οπτική ανάλυση των αποτελεσμάτων θα παραθέσουμε και το παρακάτω ιστόγραμμα (βλ. Γραφ. 5), το οποίο θα μας βοηθήσει να αντιληφθούμε καλύτερα την απόσταση μεταξύ των αποτελεσμάτων μας.

Γράφημα 5. Ιστόγραμμα συσχέτισης μοναξιάς ή όχι του ζώου - ήρωα στο εξώφυλλο και του φύλου του.

Βλέπουμε λοιπόν, ότι οι θηλυκοί χαρακτήρες των ζώων στην μεγάλη τους πλειοψηφία (3/5) εμφανίζονται μαζί με τα παιδιά τους, ενώ αντίθετα οι αρσενικοί χαρακτήρες εμφανίζονται στην πλειοψηφία τους (7/13) παρέα με φιλικά τους ζώα. Ενώ λοιπόν οι γυναίκες τοποθετούνται στον στερεοτυπικό ρόλο της μητέρας συναναστρεφόμενες κυρίως τα παιδιά τους, οι άνδρες εμφανίζονται να συναναστρέφονται κυρίως φίλους και να κάνουν μεγάλες παρέες. Ενδιαφέρον είναι και το αποτέλεσμα για το ουδέτερο/απροσδιόριστο φύλο, όπου εμφανίζεται στην πλειοψηφία του συναναστρεφόμενο με ανθρώπους και όχι άλλα ζώα, (4/9) ενώ σε ποσοστωση εμφανίζεται περισσότερο από το ανδρικό και το γυναικείο φύλο να βρίσκεται πλαισιωμένο από άγνωστα ζώα αδιάφορα προς αυτό.

▪ **χρώμα των ζώων που εμφανίζονται στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων και έμφυλα στερεότυπα,**

Προχωρώντας την ανάλυση των δεδομένων της έρευνάς μας, συναντούμε το χρώμα με το οποίο εμφανίζονται οι κεντρικοί χαρακτήρες των ζώων στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων. Αρχικά, ερευνήσαμε κατά πόσο τα ζώα παρουσιάζονται με το φυσικό τους χρώμα στα εξώφυλλα (βλ. Εικ. 15). Έπειτα, στην περίπτωση που παρουσιάζονται με διαφορετικό χρώμα από το φυσικό τους, αναρωτηθήκαμε με τι χρώματα και με τι συχνότητα παρουσιάζεται το κάθε χρώμα (βλ. Εικ. 16).

ΧΡΩΜΑ (ΑΛΗΘΙΝΟ;)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	NAI	40	81.6	81.6	81.6
	OXI	9	18.4	18.4	100.0
Total		49	100.	100.0	

Εικόνα 15. Αποτελέσματα συχνότητα εμφάνισης αληθινού/πραγματικού χρώματος των ζώων - ηρώων στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων.

ΧΡΩΜΑ ΑΝ ΟΧΙ ΑΛΗΘΙΝΟ

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	V	ΓΚΡΙ	1	2.0	14.3
		ΚΟΚΚΙΝ	1	2.0	14.3
	O	ΓΑΛΑΖΙ	2	4.1	28.6
	O	ΠΟΛΥΧ	2	4.1	28.6
		ΡΩΜΟ			
		ΚΙΤΡΙΝΟ	1	2.0	14.3
					100.0

Εικόνα 16. Αποτελέσματα συχνότητας εμφάνισης διαφορετικού από το πραγματικό/αληθινό χρώμα στα ζώα - ήρωες των παιδικών βιβλίων*

Παρατηρώντας τους πίνακες βλέπουμε ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ζώων εμφανίζεται με το φυσικό τους χρώμα. Συγκεκριμένα το 81,6% των ζώων εμφανίζονται να φέρουν το χρώμα που αντιστοιχεί στην πραγματική τους εμφάνιση, ενώ μόνο το 18,4% παρουσιάζεται με μη πραγματικά χρώματα. Τα χρώματα που παρατηρούμε (βλ. Εικ. 16) να χρησιμοποιούνται στα ζώακια που δεν φέρουν το πραγματικά φυσικό τους χρώμα, είναι το γαλάζιο και το πολύχρωμο σε ποσοστό 28,6%, ενώ ακολουθούν το κόκκινο, το γκρι και το κίτρινο σε ένα ποσοστό 14,3% έκαστο.

Έπειτα, θελήσαμε να ερευνήσουμε (βλ. Εικ. 17) σε ποιο φύλο ανήκει, επί τω πλείστων, το ποσοστό των ζώων που παρουσιάζεται με χρώμα διαφορετικό από το πραγματικό, διασταυρώνοντας τα δεδομένα φύλου και χρώματος που δεν ήταν το πραγματικό.

ΧΡΩΜΑ ΑΝ ΟΧΙ ΑΛΗΘΙΝΟ * ΦΥΛΟ Crosstabulation

Count		ΦΥΛΟ			Total
		ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΘΗΛΥΚΟ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ/ΑΠΡΟΣΔ.	
ΧΡΩΜΑ ΑΝ ΟΧΙ ΑΛΗΘΙΝΟ	ΓΚΡΙ	0	0	1	1
	ΚΟΚΚΙΝΟ	1	0	0	1
	ΓΑΛΑΖΙΟ	0	1	1	2
	ΠΟΛΥΧΡΩΜΟ	2	0	0	2
	ΚΙΤΡΙΝΟ	0	0	1	1
Total		3	1	3	7

Εικόνα 17. Συσχέτιση φύλου ζώων-ηρώων στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων και χρώματος με το οποίο παρουσιάζονται εκτός του φυσικού τους.

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό, ότι όσα ακριβώς αρσενικά ζώακια εμφανίζονται με διαφορετικό χρώμα από το φυσικό τους, τόσα εμφανίζονται και με το ουδέτερο/απροσδιόριστο φύλο. Αντίθετα, τα θηλυκά ζώα έπονται και σε αυτό το σημείο καθώς μόνο 1 ζώακι εμφανίζεται με διαφο-

ρετικό χρώμα. Βέβαια αν αναλογιστούμε ότι το σύνολο των αρσενικών ζώων που ερευνήσαμε είναι 29 ενώ τα απροσδιορίστου / ουδέτερου φύλου είναι 12 αντιλαμβανόμαστε ότι παρουσιάζεται η εξής αναλογία: 3/29 αρσενικά ζώα εμφανίζονται με διαφορετικό χρώμα και 3/12 στα ουδέτερα. Έτσι, γίνεται αντιληπτό, ότι η συχνότητα εμφάνισης αναλογικά στα ζώακια ουδέτερου φύλου, μη φυσικού χρωματισμού, είναι μεγαλύτερη απ' ότι η συχνότητα εμφάνισης στα αρσενικού χαρακτήρα ζώα. Επίσης, παρατηρούμε ότι το ένα θηλυκό ζώακι που παρουσιάζεται με φανταστικό χρώμα μας παρουσιάζεται με γαλάζιο χρώμα, ένα χρώμα που συμβολίζει την ηρεμία και την γαλήνη ενώ τ' αρσενικά πιο πολύ εμφανίζονται πολύχρωμα ή με κόκκινο χρώμα που συμβολίζει την ένταση και την δράση.

Στα ουδέτερου φύλου ζώακια όμως, βλέπουμε τον μεγαλύτερο διαμοιρασμό στα χρώματα με τα οποία μας παρουσιάζονται καθώς άλλο παρουσιάζεται ως γκρι άλλο ως γαλάζιο και άλλο ως κίτρινο.

▪ **ρούχα των κυρίων χαρακτήρων των ζώων που εμφανίζονται στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων και έμφυλα στερεότυπα,**

Στην πορεία, μελετήσαμε κατά πόσο τα ζώακια μας παρουσιάζονταν στις εικόνες των εξώφυλλων των παιδικών βιβλίων φορώντας κάποια ρούχα. Η έρευνά μας έδειξε (βλ. Εικ. 18), ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ζώων φαίνεται χωρίς κάποιου είδους ενδυμασίας, έχοντας το φυσικό τους σώμα όπως άλλωστε συμβαίνει και στην πραγματικότητα. Συγκεκριμένα, το 73,5% των ζώων έχουν την φυσική τους παρουσία ενώ μόλις το 26,5% δηλαδή περίπου το 1/5 εμφανίζεται να φοράει κάποιο ρούχο.

		ΡΟΥΧΑ			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	NAI	13	26.5	26.5	26.5
	OXI	36	73.5	73.5	100.0
	Total	49	100.0	100.0	

Εικόνα 18. Αποτελέσματα της έρευνας στο ερώτημα αν τα ζώα - ήρωες φορούν ρούχα.

Στην συνέχεια, μελετώντας τα ζώα που φορούσαν κάποιο ρούχο προσπαθήσαμε να διαπιστώσουμε αν τα ρούχα αυτά ήταν γυναικεία, αντρικά ή ουδέτερα από την αίσθηση που μας άφηνε ο χρωματισμός και το είδος τους (βλ. Εικ. 19). Έτσι, ως αποκλειστικά αντρικά θεωρήσαμε

ρούχα που φοριούνται μόνο από άνδρες, σύμφωνα πάντα με τις αντιλήψεις της κοινωνίας μας και ως προς το είδος αλλά και ως προς το χρώμα (π.χ. μαύρο Φράνκο, μαύρο κουστούμι, ανδρικό καπέλο με μπαστούνι κτλ.). Ως κοριτσίστικα θεωρήσαμε ρούχα που φοριούνται σχεδόν αποκλειστικά από γυναίκες (φορέματα, φούστες κ.τ.λ.) και ως ουδέτερα ρούχα που συνηθίζεται να φοράνε και τα δυο φύλα (σορτσάκια, μπλουζάκια, παντελόνια κ.τ.λ.).

		ΕΙΔΟΣ ΡΟΥΧΩΝ				
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
Valid	V	ΑΝΔΡΙΚΟ	5	10.2	38.5	38.5
		ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ	1	2.0	7.7	46.2
		ΟΥΔΕΤΕΡΟ	7	14.3	53.8	100.0
		Total	13	26.5	100.0	
Missing	M	System	3	6.0		
	Total		4	8.0		
			9	18.0		

Εικόνα 19. Αποτελέσματα είδους ρούχων που φαίνεται να φοράνε όσα ζώα - ήρωες εμφανίζονται στα εξώφυλλα με ενδυμασία.

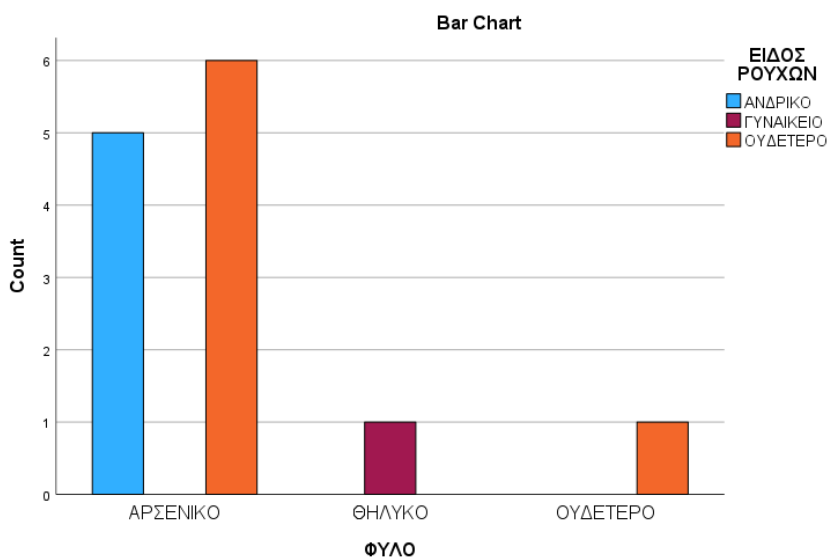
Φαίνεται λοιπόν, ότι από τα 13 ζώα που φόραγαν ρούχα το 38,5% φόραγε αντρικά, το 7,7% γυναικεία και το μεγαλύτερο ποσοστό εμφανίζεται να φορούν ουδέτερα ως προς το φύλο ρούχα με 53,8%. Γίνεται λοιπόν, αντιληπτό ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ζώων φαίνεται να φοράει ουδέτερα ρούχα. Μάλιστα το ποσοστό είναι τόσο μεγάλο που περνάει το 50%. Επομένως, πάνω από τα μισά ζώα φοράνε ουδέτερα ρούχα. Είναι επίσης, αξιοσημείωτο ότι το ποσοστό αυτό αφορά ανδρικούς χαρακτήρες ζώων μιας και από τα 8 θηλυκά ζώα των βιβλίων μας μόνο 1 φοράει ρούχα και αυτό φοράει φουστάνι, δηλαδή παρουσιάζεται με θηλυκή ενδυμασία ενώ και από τα ουδέτερα μόνο 1 φοράει ρούχα και αυτό φοράει ουδέτερα ρούχα. Προχωρήσαμε λοιπόν (βλ. Εικ.20), στην στατιστική συσχέτιση των δεδομένων φύλου και είδους ρούχων που φοράν τα ζώα-ήρωες που εμφανίζονται στα εξώφυλλα με κάποια ενδυμασία.

ΦΥΛΟ * ΕΙΔΟΣ ΡΟΥΧΩΝ Crosstabulation

Count		ΕΙΔΟΣ ΡΟΥΧΩΝ			Total
		ΑΝΔΡΙΚΟ	ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ	
ΦΥΛΟ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	5	0	6	11
	ΘΗΛΥΚΟ	0	1	0	1
	ΟΥΔΕΤΕΡ	0	0	1	1
0					
Total		5	1	7	13

Εικόνα 20. Συσχέτιση αποτελεσμάτων είδος ρούχων και φύλου των ζώων που τα φορούσαν

Τ' αποτελέσματα είναι αρκετά ενδιαφέροντα, καθώς όπως φαίνεται (βλ. Εικ. 20) ένα κορίτσι φοράει ρούχα και αυτό φοράει κοριτσίστικα (φουστάνι) ενώ μόνο ένα ζώακι απροσδιόριστου / ουδέτερου φύλου παρουσιάζονται στα βιβλία μας ντυμένο με ρούχα τα οποία συμφωνούν με το φύλο του. Αντίθετα, τα αρσενικού γένους ζώα που εμφανίζονται να φορούν κάποιο ρούχο στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων είναι στο σύνολό τους 11. Από αυτά τα 5 φοράνε ρούχα ανδρικά, δηλαδή ανάλογα του φύλου τους, ενώ τα περισσότερα, τα 6 δηλαδή, φοράνε ρούχα ουδέτερου φύλου. Βέβαια, η διαφορά είναι σχεδόν στην μέση, δηλαδή σχεδόν τα μισά ζώα ανδρικού φύλου, φαίνεται να είναι ουδέτερα ντυμένα και τα άλλα μισά να είναι ντυμένα με ρούχα όπως λέμε «ανδρικά», ωστόσο η πλάστιγγα φαίνεται να γέρνει προς τα ουδέτερα. Θα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρον ακριβώς λόγω των παραπάνω διαπιστώσεων να αποτυπώσουμε οπτικά (βλ. Γραφ. 6) τ' αποτελέσματα της έρευνάς μας από την συσχέτιση φύλου και είδους ρούχων.

Γράφημα 6. Συσχέτιση του φύλου και του είδους των ρούχων

▪ **μέγεθος των ζώων και έμφυλα στερεότυπα,**

Στην πορεία, διερευνήσαμε το μέγεθος των ζώων-ηρώων, όπως αυτό αποτυπώνεται στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων. Σύμφωνα με την στατιστική μας ανάλυση (βλ. Εικ. 21), η μεγαλύτερη πλειοψηφία των ζώων, ποσοστό 51%, εμφανίζονται να κατέχουν μεσαίο μέγεθος στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων. Ωστόσο, ένα μεγάλο ποσοστό της τάξης του 32,7% φαίνεται να καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος στην εικόνα, ενώ η μειοψηφία, μόλις το 16,3%, εμφανίζονται με μικρό μέγεθος.

		ΜΕΓΕΘΟΣ			
		Fre quency	Perc ent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΜΕΓΑΛΟ	16	32.7	32.7	32.7
	ΜΕΣΑΙΟ	25	51.0	51.0	83.7
	ΜΙΚΡΟ	8	16.3	16.3	100.0
	Total	49	100. 0	100.0	

Εικόνα 21. Αποτελέσματα της έρευνας για το μέγεθος των ζώων όπως αυτό αποτυπώνεται στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων

Στη συνέχεια θελήσαμε να διερευνήσουμε (βλ. Εικ. 22) αν υπάρχει κάποια σχέση του μεγέθους με το οποίο εμφανίζονται τα ζώα-ήρωες στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων και του φύλου τους, διασταυρώνοντας τα αποτελέσματα που είχαμε από τα δύο αυτά δεδομένα.

		ΜΕΓΕΘΟΣ * ΦΥΛΟ Crosstabulation				
Count		ΦΥΛΟ			Tot al	
		ΑΡΣΕ ΝΙΚΟ	ΘΗ ΛΥΚΟ	ΑΠΡΟΣΔΙΟ ΡΙΣΤΟ		
ΜΕΓ ΕΘΟΣ	ΜΙΚΡΟ	3	1	4	8	
	ΕΣΑΙΟ	15	5	5	25	
	ΜΕΓΑΛΟ	11	2	3	16	
	Total	29	8	12	49	

Εικόνα 22. Συσχέτιση μεγέθους και φύλου των ζώων-ηρώων των εξωφύλλων

Βλέπουμε λοιπόν, ότι τα ζώα που ανήκουν στο αρσενικό φύλο παρουσιάζονται σε μεγάλο ποσοστό 11/29 με μεγάλο μέγεθος, ενώ τα θηλυκά ζώα μεγάλου μεγέθους είναι μόνο 2/8 ή απλοποιώντας 1/4. Πάλι δηλαδή η αναλογική πλάστιγγα γέρνει υπέρ του αρσενικού φύλου ως προς την μεγάλου μεγέθους απεικόνιση. Ενδιαφέρον επίσης αποτελεί, ότι τα ουδέτερου / απροσδιόριστου φύλου ζωάκια έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό εμφάνισης με μικρό μέγεθος, 4/12 ή αλλιώς 1/3 εμφανίζονται με μικρό μέγεθος. Εξετάζοντας τις αναλογίες, βλέπουμε ότι με μικρό μέγεθος εμφανίζονται 3/29 ζώα αρσενικού φύλου ποσοστό ελάχιστο δηλαδή, ενώ στα θηλυκά έχουμε μόλις 1/8. Συνοπτικά θα μπορούσαμε να πούμε, ότι τα περισσότερα αρσενικά και θηλυκά ζώα εμφανίζονται μεσαίου μεγέθους, ενώ τα περισσότερα ουδέτερα εμφανίζονται μικρού μεγέθους. Τέλος, το μεγαλύτερο ποσοστό ζώων που εμφανίζονται μεγάλου μεγέθους είναι αρσενικά, σε αντίθεση με τα ζώα ουδέτερου/απροσδιόριστου φύλου που η μειοψηφία τους, μόλις 3/12 εμφανίζονται με μεγάλο μέγεθος.

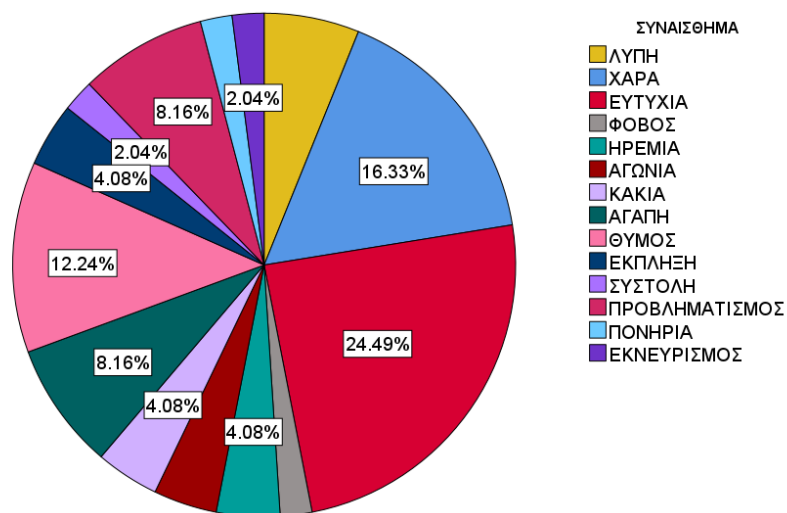
- **χαρακτήρες ζώων και συναίσθημα με το οποίο εμφανίζονται στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων. Συσχέτιση του συναισθήματος των ζώων με έμφυλα στερεότυπα,**

Ερευνώντας τα συναισθήματα τα οποία φέρονται να βιώνουν τα ζωάκια-ήρωες των παιδικών βιβλίων στις εικόνες των εξώφυλλων παρατηρούμε (βλ. Εικ. 23), ότι τα συναισθήματα που φέρονται να βιώνουν είναι χαρά, ευτυχία, λύπη, φόβος, ηρεμία, αγωνία, κακία, αγάπη, θυμός, έκπληξη, συστολή, προβληματισμός, πονηριά και εκνευρισμός.

Τα πιο συνήθη συναισθήματα που φέρονται να νιώθουν τα ζώα μας είναι η ευτυχία σε ποσοστό 24,5%, ακολουθεί η χαρά σε ποσοστό 16,3%, ο θυμός με 12,2% και ο προβληματισμός και η αγάπη με ποσοστό 8,2% αμφότερα. Τα λιγότερο «δημοφιλή» συναισθήματα της έρευνάς μας είναι ο φόβος, η συστολή, η πονηριά και ο εκνευρισμός (ενόχληση). Επειδή ακριβώς, τα συναισθήματα είναι πολλά, δομήσαμε ένα διάγραμμα πίτας που θα μας βοηθήσει ν' αντιληφθούμε καλύτερα τις αναλογίες εμφάνισης του κάθε συναισθήματος (βλ. Γραφ.7).

		ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ			
		Freq	Per	Valid	Cumulative
		uency	cent	Percent	Percent
valid	ΛΥΠΗ	3	6.1	6.1	6.1
	ΧΑΡΑ	8	16.3	16.3	22.4
	ΕΥΤΥΧΙΑ	12	24.5	24.5	46.9
	ΦΟΒΟΣ	1	2.0	2.0	49.0
	ΗΡΕΜΙΑ	2	4.1	4.1	53.1
	ΑΓΩΝΙΑ	2	4.1	4.1	57.1
	ΚΑΚΙΑ	2	4.1	4.1	61.2
	ΑΓΑΠΗ	4	8.2	8.2	69.4
	ΘΥΜΟΣ	6	12.2	12.2	81.6
			2		

Εικόνα 23. Συναισθήματα που φέρονται να βιώνουν τα ζώα - ήρωες στα εξώφυλλα μας.

Γράφημα 7. Συναισθήματα που φέρονται να βιώνουν τα ζώα - ήρωες στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων

Ο μεγάλος καταμερισμός των συναισθημάτων, μας οδήγησε να τ' απλοποιήσουμε χωρίζοντας τα σε αρνητικά και θετικά (βλ. Εικ.24). Όπου ως αρνητικά θεωρήσαμε την πονηριά, τον θυμό, τον εκνευρισμό, την κακία, τον φόβο, την λύπη, την συστολή, την αγωνία και τον προβληματισμό και ως θετικά την ευτυχία, την χαρά, την αγάπη και την ηρεμία. Η έκπληξη είναι το μοναδικό συναίσθημα που μπορεί να θεωρηθεί και αρνητικό και θετικό οπότε δημιουργήσαμε γι' αυτήν ξεχωριστή κατηγορία. Σύμφωνα λοιπόν με τον πίνακά μας η πλειοψηφία, δηλαδή το 53,1% των ζώων φαίνεται να βιώνουν θετικά συναισθήματα και ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό της τάξεως του 42,9% φαίνεται να βιώνουν συναισθήματα αρνητικά.

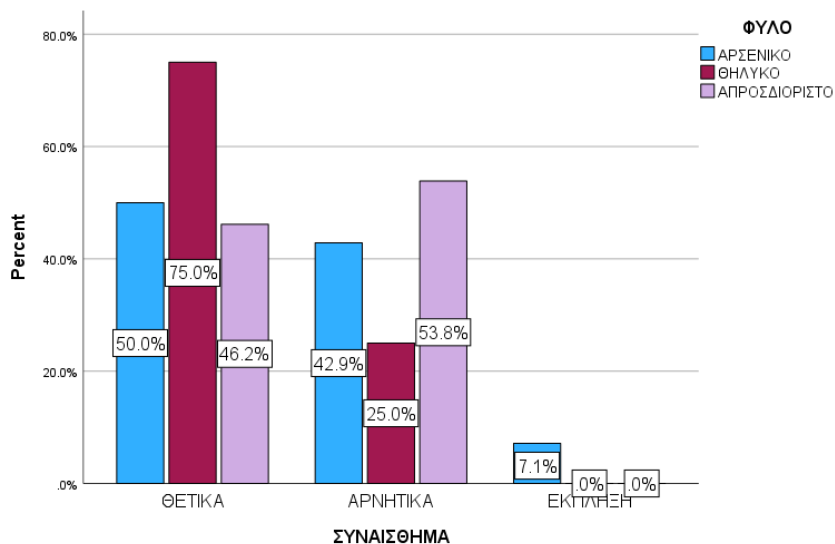
		ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΘΕΤΙΚΑ	26	53.1	53.1	53.1
	ΑΡΝΗΤΙΚΑ	21	42.9	42.9	95.9
	ΕΚΠΛΗΞΗ	2	4.1	4.1	100.0
	Total	49	100.0	100.0	

Εικόνα 24. Αρνητικά και θετικά συναισθήματα που φέρονται να βιώνουν τα ζώα στα εξώφυλλα των παιδικών μας βιβλίων.

Στη συνέχεια προχωρήσαμε θέλοντας να ερευνήσουμε κατά πόσο το συναίσθημα, αρνητικό ή θετικό, που βίωναν τα ζώα είχε κάποια σχέση με το φύλο τους (βλ. Εικ. 25 & Γραφ.8). Είναι εμφανές ότι μεγάλο ποσοστό των αγοριών και των κοριτσιών βιώνουν θετικά συναισθήματα. Συγκεκριμένα 14/28 αρσενικά ζώα δηλαδή 1/2, τα μισά δηλαδή, εμφανίζονται με θετικά συναισθήματα. Στα θηλυκά πάλι η μεγάλη πλειοψηφία εμφανίζεται με θετικού τύπου συναισθήματα, συγκεκριμένα 6/8, το οποίο απλοποιώντας μας δίνει το κλάσμα $\frac{3}{4}$, δηλαδή παραπάνω από τα μισά θηλυκά ζώα εμφανίζονται με θετικά συναισθήματα. Ενώ μόνο στα αρσενικά ζώα εμφανίζεται το συναίσθημα της έκπληξης. Εντύπωση προκαλεί πως τα απροσδιόριστου τύπου ζώα εμφανίζονται στην πλειοψηφία τους να φέρουν αρνητικά συναισθήματα και μάλιστα 7/13 δηλαδή σχεδόν τα μισά ζώα του φύλου αυτού.

		ΦΥΛΟ * ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ Crosstabulation				
		ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ			Total	
		ΘΕΤΙΚΑ	ΑΡΝΗΤΙΚΑ	ΕΚΠΛΗΞΗ		
ΦΥΛΟ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	Count	14	12	2	28
		Expected	14.	12.0	1.1	28.
		Count	9			0
	ΘΗΛΥΚΟ	Count	6	2	0	8
		Expected	4.2	3.4	.3	8.0
		Count				
	ΟΥΔΕΤΕΡΟ	Count	6	7	0	13
		Expected	6.9	5.6	.5	13.
		Count				0
Total	Count	26	21	2	49	
	Expected	26.	21.0	2.0	49.	
	Count	0			0	

Εικόνα 25. Συσχέτιση του φύλου των ζώων – ηρώων στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων και των συναισθημάτων, αρνητικών ή θετικών ή εκπλήξεως που βιώνουν.

Γράφημα 8. Φύλο και Συναίσθημα των ζώων-ηρώων στα εξώφυλλα.

Τέλος, θέλοντας να εξειδικεύσουμε την έρευνά μας λάβαμε υπ' όψη μας και τα ακριβή συναισθήματα ως προς το φύλο, ώστε να δούμε ποια αρνητικά και ποια θετικά συναισθήματα βιώνουν τα ζώα ως προς το φύλο και καταλήξαμε στον παρακάτω πίνακα. Βλέπουμε λοιπόν, τ' αρσενικά ζωάκια να βιώνουν περισσότερο την χαρά και την ευτυχία από τα θετικά συναισθήματα και τον θυμό από τ' αρνητικά. Τα θηλυκά ζώα εκφράζουν ευτυχία και αγάπη κυρίως από τα θετικά συναισθήματα ενώ στα αρνητικά επικρατεί η πονηριά και η λύπη. Τέλος από τα ζωάκια που ανήκουν στο ουδέτερο/απροσδιόριστο φύλο η ευτυχία επικρατεί ως προς τα θετικά συναισθήματα ενώ στα αρνητικά συναντάμε κυρίαρχη την λύπη και τον προβληματισμό (βλ. Εικ. 26).

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ * ΦΥΛΟ Crosstabulation

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ		ΦΥΛΟ			Total	
		ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΘΗΛΥΚΟ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ		
ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ	ΛΥΠΗ	0	1	2	3	
	ΧΑΡΑ	6	1	1	8	
	ΕΥΤΥΧΙΑ	6	3	3	12	
	ΦΟΒΟΣ	1	0	0	1	
	ΗΡΕΜΙΑ	2	0	0	2	
	ΑΓΩΝΙΑ	1	0	1	2	
	ΚΑΚΙΑ	2	0	0	2	
	ΑΓΑΠΗ	1	2	1	4	
	ΘΥΜΟΣ	4	0	1	5	
	ΕΚΠΛΗΞΗ	2	0	0	2	
	ΣΥΣΤΟΛΗ	0	0	1	1	
	ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜ	2	0	2	4	
	ΟΣ	ΠΟΝΗΡΙΑ	0	1	0	1
		ΕΚΝΕΥΡΙΣΜΟΣ	1	0	0	1
Total		28	8	12	48	

Εικόνα 26. Συσχέτιση συναισθήματος και φύλου των ζώων.

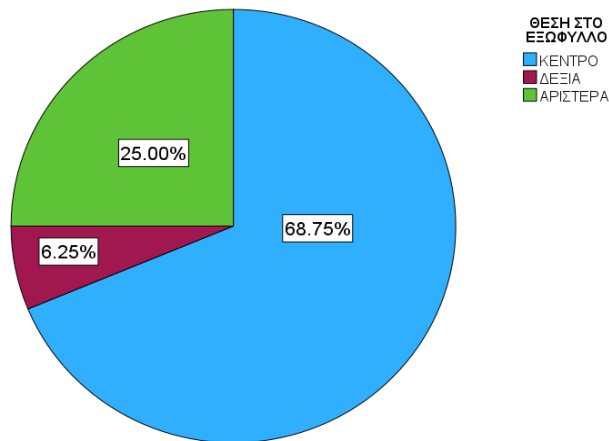
- **χαρακτήρες ζώων και θέση στην οποία τοποθετούνται στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων.**
Σχέση θέσης στην οποία τοποθετούνται και έμφυλων στερεοτύπων,

Στη συνέχεια παρατηρούμε (βλ. Εικ. 27) πως τοποθετούνται οι χαρακτήρες των ζώων στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων. Οι χαρακτήρες των ζώων εμφανίζονται κεντρικά, δεξιά ή αριστερά του εξωφύλλου.

Στο μεγαλύτερο ποσοστό των βιβλίων 68,8% οι χαρακτήρες των ζώων εμφανίζονται στο κέντρο του εξωφύλλου. Ενώ σε πολύ μικρό ποσοστό 6.3% οι χαρακτήρες παρουσιάζονται δεξιά. Στο υπόλοιπο ποσοστό που μένει, της τάξεως του 25,0% οι χαρακτήρες τοποθετούνται αριστερά απ' αυτό. Ακολουθεί το διάγραμμα πίτας (βλ. Γράφ.9) που θα μας βοηθήσει να αντιληφθούμε καλύτερα ότι υπερισχύει το ποσοστό που το ζώο εμφανίζεται κεντρικά.

ΘΕΣ Η ΣΤΟ ΕΞΩ ΦΥΛ ΛΟ		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	KENTR O	33	67.3	68.8	68.8
	ΔΕΞΙΑ	3	6.1	6.3	75.0
	ΑΡΙΣΤΕ ΡΑ	12	24.5	25.0	100.0
	Total	48	98.0	100.0	
Missing	System	1	2.0		
Total		49	100.0		

Εικόνα 27: Θέση που έχουν οι κεντρικοί χαρακτήρες των ζώων στο εξώφυλλο του παιδικού βιβλίου

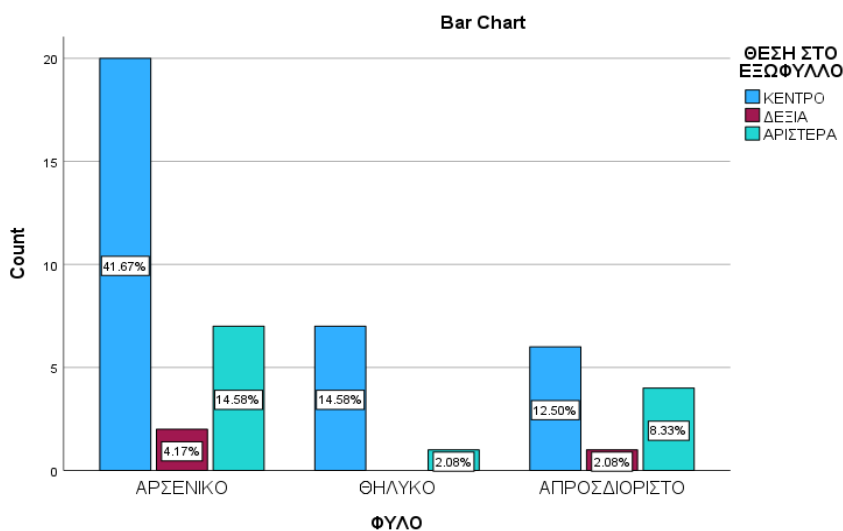

Γράφημα 9: Θέση χαρακτήρα-ζώου στο εξώφυλλο.

Η ερευνά μας συνεχίστηκε όμως και ως προς το φύλο. Θέλαμε να διαπιστώσουμε εάν υπήρχε κάποια σχέση μεταξύ του φύλου και του σημείου όπου τοποθετούνται οι χαρακτήρες των ζώων στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων. Βλέπουμε λοιπόν (βλ. Εικ. 28) πως το μεγαλύτερο αναλογικά ποσοστό των ζώων που βρίσκεται τοποθετημένο κεντρικά ανήκει στο θηλυκό φύλλο καθώς τ' αρσενικά βρίσκονται κεντρικά σε 20/29 βιβλία, το θηλυκό σε 7/8 και τα ουδέτερο σε 6/11. Για να γίνουν πιο άμεσα κατανοητά τα παραπάνω χρησιμοποιήσαμε ένα γράφημα (βλ. Γραφ.10). Παρατηρούμε λοιπόν, ότι η μεγάλη πλειοψηφία των αρσενικών ζώων (41,67%) βρίσκονται τοποθετημένα στο κέντρο όπως και των θηλυκών (14,58%) και των ουδέτερων (12,50%). Επίσης παρατηρούμε ότι κανένα θηλυκό ζωάκι δεν είναι τοποθετημένο στα δεξιά. Επίσης, τόσο στα αρσενικά όσο και στα ουδέτερα ζωάκια η μεγάλη μειοψηφία βρίσκεται τοποθετημένη στα δεξιά της εικόνας. Θα θέλαμε σ' αυτό το σημείο να αναφέρουμε πως ο αριθμός των βιβλίων είναι 48 και όχι 49 διότι σε ένα από αυτά οι χαρακτήρες-ζώα κάλυπταν την δεξιά αλλά και την αριστερή πλευρά χωρίς να διαφαίνεται ποιος ήταν ο κεντρικός χαρακτήρας μιας και εμφανίζονταν ως σκιές.

Count		ΘΕΣΗ ΣΤΟ ΕΞΩΦΥΛΛΟ			Total
		ΚΕΝΤΡΟ	ΔΕΞΙΑ	ΑΡΙΣΤΕΡΑ	
ΦΥΛΟ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	20	2	7	29
	ΘΗΛΥΚΟ	7	0	1	8
	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ	6	1	4	11
Total		33	3	12	48

Εικόνα 28. Σχέση φύλου με θέση χαρακτήρων ζώων στο εξώφυλλο.

Γράφημα 10. Συσχέτιση φύλου ζώων και θέσης στο εξώφυλλο.

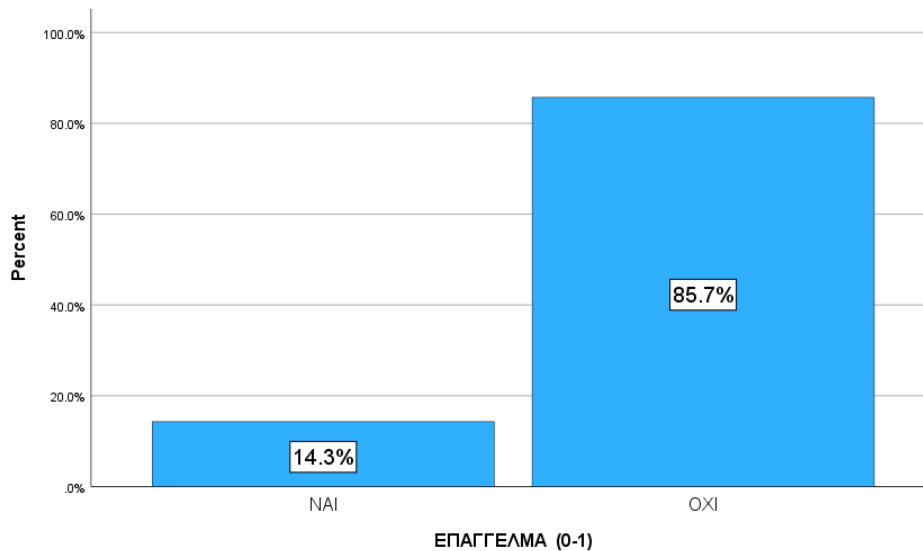
- το επάγγελμα που ασκούν (εάν ασκούν) οι χαρακτήρες των ζώων. Σχέση φύλου με τα επαγγέλματα και έμφυλα στερεότυπα,

Παρατηρώντας τα εξώφυλλά μας θελήσαμε να μελετήσουμε το επάγγελμα, που ασκούσαν οι χαρακτήρες - ζώα που εμφανίζονταν στις εικόνες των εξωφύλλων, με σκοπό να διαπιστώσουμε εάν υπάρχουν έμφυλα στερεότυπα. Αρχικά διαπιστώσαμε ότι από τα 49 βιβλία μόνο στα 7 συναντήσαμε ζωάκια που φέρονταν ν' ασκούν κάποιο επάγγελμα (βλ. Εικ. 29) δηλαδή μόνο το 14,3% δραστηριοποιούνται επαγγελματικά (βλ. Γραφ.11).

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ (0-1)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	NAI	7	14.3	14.3	14.3
	OXI	42	85.7	85.7	100.0
	Total	49	100.0	100.0	

Εικόνα 29. Πόσα ζώα ασκούν κάποιο επάγγελμα

Γράφημα 11. Το ποσοστό σε γράφημα. Πόσα ασκούν κάποιο επάγγελμα και πόσα όχι.

Στη συνέχεια θέλαμε να δούμε ποια είναι αυτά τα επαγγέλματα και πόσες φορές εμφανίζονται. Διαπιστώσαμε (βλ. Εικ. 30), ότι στην πλειοψηφία τους τα ζώα μας ασκούν το επάγγελμα του μουσικού (28,6%) και ακολουθούν επαγγέλματα όπως ζωγράφος, ταχυδρόμος, πιλότος σαΐτας, βασιλιάς και ντετέκτιβ-ερευνητής με ποσοστό 14,3% έκαστο.

		ΤΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ;		Valid Percent	Cumulative Percent
		Frequency	Percent		
Valid	ΜΟΥΣΙΚΟΣ	2	4.1	28.6	28.6
	ΖΩΓΡΑΦΟΣ	1	2.0	14.3	42.9
	ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ	1	2.0	14.3	57.1
	ΠΙΛΟΤΟΣ ΣΑΪΤΑΣ	1	2.0	14.3	71.4
	ΒΑΣΙΛΙΑΣ	1	2.0	14.3	85.7
	ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ-ΝΤΕΤΕΚΤΙΒ	1	2.0	14.3	100.0
	Total	7	14.3	100.0	
Missing	System	42	85.7		
Total		49	100.0		

Εικόνα 30. Τι επάγγελμα ασκούν τα ζώα μας

Ερευνώντας τώρα την σχέση του επαγγέλματος που φέρονται να ασκούν τα ζώα μας με το φύλο τους (βλ. Εικ.31) διαπιστώνουμε ότι κανένα θηλυκό ζώο δεν εμφανίζεται να ασκεί κάποιο επάγγελμα.

Επίσης, βλέπουμε ότι μόνο 1 ζώακι ουδέτερου φύλου εμφανίζεται ν' ασκεί κάποιο επάγγελμα. Τα ζώακια αρσενικού φύλου είναι εκείνα που επιδίδονται σε επαγγέλματα κυρίως καλλιτεχνικής φύσεως (μουσικός, ζωγράφος).

ΦΥΛΟ * ΤΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ; Crosstabulation

Count		ΤΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ;						Total
		ΜΟΥΣΙΚΟΣ	ΖΩΓΡΑΦΟΣ	ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ	ΠΙΛΟΤΟΣ ΣΑΙΤΑΣ	ΒΑΣΙΛΙΑΣ	ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ-ΝΤΕΤΕΚΤΙΒ	
ΦΥΛΟ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	2	1	1	1	1	0	6
	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ	0	0	0	0	0	1	1
Total		2	1	1	1	1	1	7

Εικόνα 31. Σχέση φύλου και επαγγέλματος

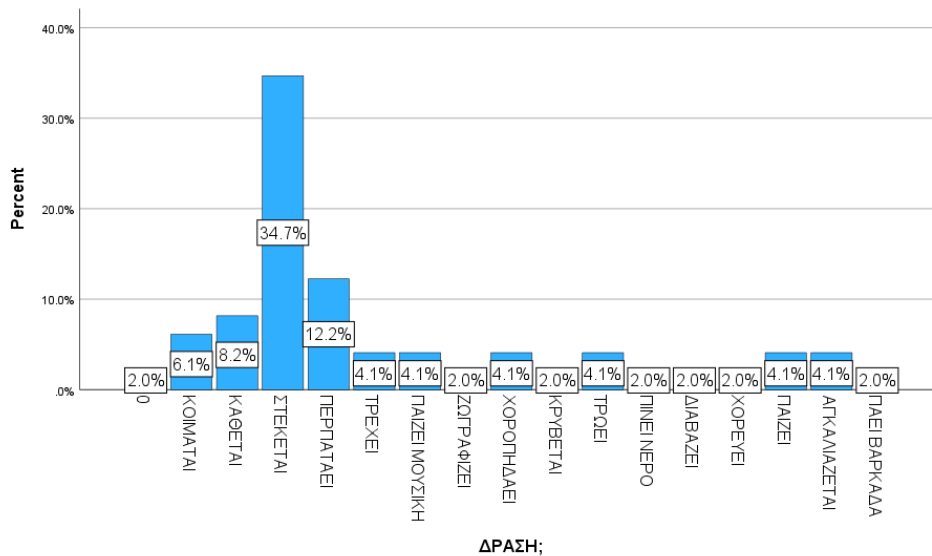
- **δράση στην οποία επιδίδεται ο χαρακτήρας του ζώου όπως μας παρουσιάζεται στο εξώφυλλο. Σχέση δράσης με έμφυλα στερεότυπα,**

Συγχρόνως, παρατηρήσαμε ότι οι χαρακτήρες - ζώα επιδίδονταν σε κάποια δράση. Οι δράσεις αυτές καταγράφηκαν και αξιολογήθηκαν ως προς την συχνότητα τους στο δείγμα μας. Έτσι λοιπόν, παρατηρούμε (βλ. Εικ. 32), ότι το μεγαλύτερο ποσοστό ζώων 34,7% στέκονται ή περπατάνε 12,2%. Ακολουθούν ζωάκια που φαίνονται να κάθονται με ποσοστό 8,2% και να κοιμούνται σε ποσοστό 6,1%. Έπονται δράσεις όπως το τρέξιμο, η μουσική, το φαγητό και το παιχνίδι, η αγκαλιά με ποσοστό 4,1%, ενώ όλες οι υπόλοιπες δράσεις έπονται. Παρακάτω παρατίθεται και το γράφημα (βλ. Γραφ. 12), ώστε να γίνει πιο εύκολα αντιληπτό το αποτέλεσμα.

ΔΡΑΣΗ;

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	0	1	2.0	2.0	2.0
	ΚΟΙΜΑΤΑΙ	3	6.1	6.1	8.2
	ΚΑΘΕΤΑΙ	4	8.2	8.2	16.3
	ΣΤΕΚΕΤΑΙ	17	34.7	34.7	51.0
	ΠΕΡΠΑΤΑΕΙ	6	12.2	12.2	63.3
	ΤΡΕΧΕΙ	2	4.1	4.1	67.3
	ΠΑΙΖΕΙ ΜΟΥΣΙΚΗ	2	4.1	4.1	71.4
	ΖΩΓΡΑΦΙΖΕΙ	1	2.0	2.0	73.5
	ΧΟΡΟΠΗΔΑΕΙ	2	4.1	4.1	77.6
	ΚΡΥΒΕΤΑΙ	1	2.0	2.0	79.6
	ΤΡΩΕΙ	2	4.1	4.1	83.7
	ΠΙΝΕΙ ΝΕΡΟ	1	2.0	2.0	85.7
	ΔΙΑΒΑΖΕΙ	1	2.0	2.0	87.8
	ΧΟΡΕΥΕΙ	1	2.0	2.0	89.8
	ΠΑΙΖΕΙ	2	4.1	4.1	93.9
	ΑΓΚΑΛΙΑΖΕΤΑΙ	2	4.1	4.1	98.0
	ΠΑΕΙ ΒΑΡΚΑΔΑ	1	2.0	2.0	100.0
	Total	49	100.0	100.0	

Εικόνα 32. Δραστηριότητες των ζώων

Γράφημα 12. Δραστηριότητα στην οποία επιδίδονται τα ζώακια

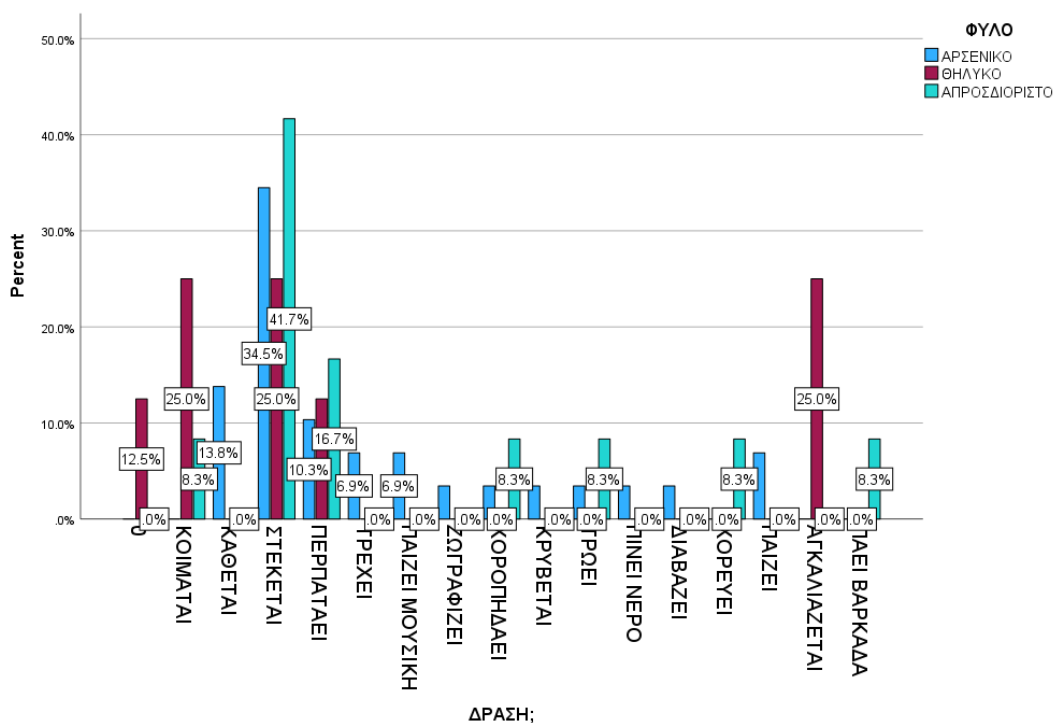
Για να διαπιστώσουμε εάν υπάρχουν έμφυλα στερεότυπα στις δράσεις που επιδίδονται οι χαρακτήρες - ζώα των εικόνων που παρουσιάζονται στα εξώφυλλα των βιβλίων μας, συσχέτισαμε τις δράσεις με το φύλο των ζώων όπως αυτές εμφανίζονται στα εξώφυλλα (βλ. Εικ. 33). Παρατηρούμε ότι η μεγάλη πλειοψηφία των αρσενικών ζώων εμφανίζονται να στέκονται στην εικόνα 10/29, ενώ αμέσως μετά 4/29 εμφανίζονται να κάθονται. Στην ουσία δηλαδή δεν εμφανίζουν κάποια έντονη δράση. Τα υπόλοιπα αρσενικά ζώακια εμφανίζονται να περπατούν, να χοροπηδούν, να παίζουν, να παίζουν μουσική, να τρέχουν, να ζωγραφίζουν κ.α. Από την άλλη τα θηλυκά ζώακια στην πλειοψηφία τους εμφανίζονται είτε να κοιμούνται 2/8, είτε ν' αγκαλιάζονται 2/8 είτε να στέκονται 2/8, είτε να περπατάνε 1/8. Τέλος τα ουδέτερου φύλου ζώακια εμφανίζονται και αυτά στην πλειοψηφία τους να στέκονται 5/11 ή να περπατούν 2/11.

Παρατηρώντας ωστόσο, το γράφημα (βλ. Γραφ. 13) μπορούμε εύκολα και γρήγορα να κατανοήσουμε τις διαφορές ανάμεσα στη δράση και στο φύλο των ζώων παρόλο που τα περισσότερα εμφανίζονται να στέκονται στην εικονογράφηση του εξωφύλλου χωρίς να κάνουν κάτι ιδιαίτερο. Έτσι, βλέπουμε ότι μόνο τα θηλυκά ζώακια σε ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό τους (25%) εμφανίζονται να αγκαλιάζονται πράγμα που δεν κάνουν ούτε τα αρσενικά αλλά ούτε και τα ουδέτερα. Συγκεκριμένα εμφανίζονται ν' αγκαλιάζουν τα παιδιά τους. Επίσης παρατηρούμε ότι κανένα θηλυκό ζώακι σε αντίθεση με τα αρσενικά και τα ουδέτερα δεν εμφανίζεται να μετέχει σε μια «έντονη» δράση, δηλαδή να παίζει, να χορεύει, να χοροπηδάει, να πηγαίνει βαρκάδα ή να παίζει μουσική ή έστω να ζωγραφίζει. Βλέπουμε στις «έντονες» δράσεις κυρίως αγόρια με τα ουδέτερα ν' ακολουθούν. Συγκεκριμένα, 15/29 ζώακια αρσενικού φύλου, περισσότερα επομένως από τα μισά, εμφανίζονται να δραστηριοποιούνται σε κάποια κινητική δράση. Αντίθετα, μόνο 1/8 θηλυκά

εμφανίζεται να έχει μια ήπια κινητική δράση δηλαδή να περπατάει. Τέλος, 6/11 ζωάκια ουδέτερου φύλου παρουσιάζονται να μετέχουν σε κάποια κινητική δράση ποσοστό δηλαδή πάνω από 50%.

Count	ΦΥΛΟ			Total
	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	ΘΗΛΥΚΟ	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ	
ΔΡΑΣΗ; 0	0	1	0	1
ΚΟΙΜΑΤΑΙ	0	2	1	3
ΚΑΘΕΤΑΙ	4	0	0	4
ΣΤΕΚΕΤΑΙ	10	2	5	17
ΠΕΡΠΑΤΑΕΙ	3	1	2	6
ΤΡΕΧΕΙ	2	0	0	2
ΠΑΙΖΕΙ ΜΟΥΣΙΚΗ	2	0	0	2
ΖΩΓΡΑΦΙΖΕΙ	1	0	0	1
ΧΟΡΟΠΗΔΑΕΙ	1	0	1	2
ΚΡΥΒΕΤΑΙ	1	0	0	1
ΤΡΩΕΙ	1	0	1	2
ΠΙΝΕΙ ΝΕΡΟ	1	0	0	1
ΔΙΑΒΑΖΕΙ	1	0	0	1
ΧΟΡΕΥΕΙ	0	0	1	1
ΠΑΙΖΕΙ	2	0	0	2
ΑΓΚΑΛΙΑΖΕΤΑΙ	0	2	0	2
ΠΑΕΙ ΒΑΡΚΑΔΑ	0	0	1	1
Total	29	8	12	49

Εικόνα 33. Σχέση δραστηριότητας των ζώων και του φύλου στο οποίο ανήκουν

Γράφημα 13. Σχέση φύλου και δράσης

- **χρώμα εξωφύλλου και η σχέση του με τα έμφυλα στερεότυπα.**

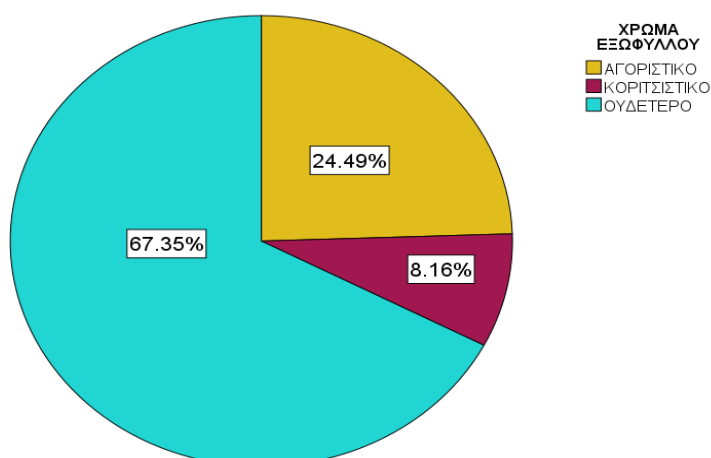
Φτάνοντας προς το τέλος θελήσαμε να μελετήσουμε το χρώμα των εξωφύλλων που χρησιμοποιήσαμε για την ερευνά μας. Επειδή ο κύριος σκοπός μας είναι να δούμε εάν ενυπάρχουν έμφυλα στερεότυπα διαχωρίσαμε τα χρώματά τους σε αγορίστικα (μπλε, πράσινο), σε κοριτσίστικα (ροζ, μωβ) και σε ουδέτερα (κόκκινο, κίτρινο, πορτοκαλί).

Αρχικά θέλαμε να δούμε το ποσοστό ως προς το χρώμα τους (βλ. Εικ. 34). Σε ποσοστό 24,5% το χρώμα των εξωφύλλων του δείγματός μας ήταν αγορίστικο, το 8,2% κοριτσίστικο και 67,3% ουδέτερο χρώμα. Είναι ολοφάνερο ότι το ουδέτερο χρώμα κυριαρχεί (βλ. Γράφ. 14).

Υ

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΑΓΟΡΙΣΤΙΚΟ	12	24.5	24.5	24.5
	ΚΟΡΙΤΣΙΣΤΙΚΟ	4	8.2	8.2	32.7
	ΟΥΔΕΤΕΡΟ	33	67.3	67.3	100.0
	Total	49	100.0	100.0	

Εικόνα 34. Το χρώμα στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων

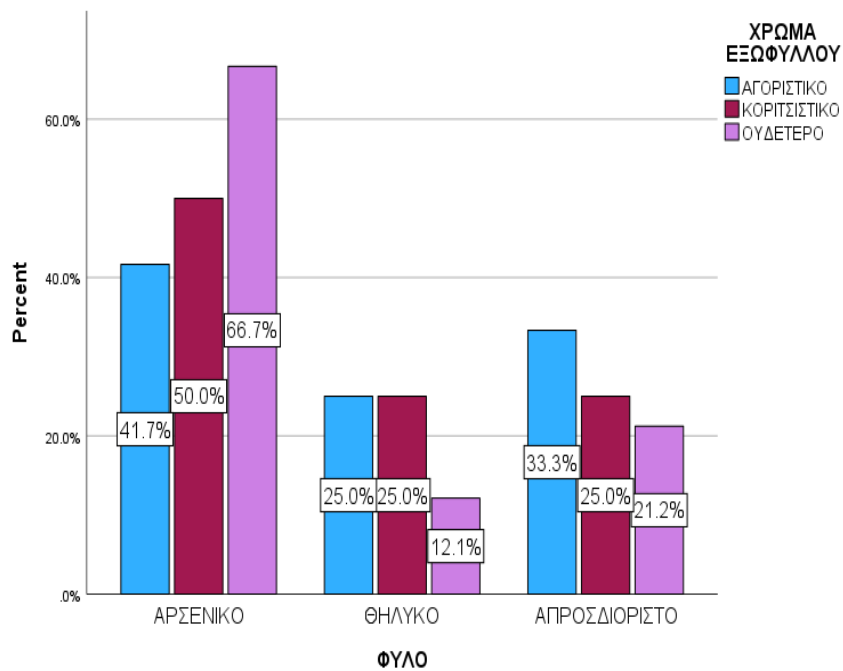

Γράφημα 14. Χρώμα εξώφυλλου

Τέλος θα συσχετίσουμε το χρώμα του εξώφυλλου με το φύλο των ζώων στο δείγμα μας. Στα 29 βιβλία που ο χαρακτήρας-ζώο είναι αρσενικό, το χρώμα του εξώφυλλου παρουσιάζεται σε 5 από αυτά με αγορίστικο χρώμα, σε 2 με κοριτσίστικο χρώμα και σε 22 με ουδέτερο χρώμα. Στα 8 βιβλία που ο χαρακτήρας-ζώο είναι θηλυκό, το χρώμα του εξώφυλλου παρουσιάζεται σε 3 από αυτά με αγορίστικο χρώμα, στο 1 με κοριτσίστικο χρώμα και 4 εμφανίζονται με ουδέτερο χρώμα. Από τα 12 βιβλία που ο χαρακτήρας-ζώου είναι απροσδιόριστου φύλου τα 4 από αυτά έχουν αγορίστικο χρώμα, το 1 κοριτσίστικο χρώμα και τα 7 ουδέτερο χρώμα (βλ. Εικ. 35). Ακολουθεί το ραβδόγραμμα (βλ. Γράφ. 15).

ΦΥΛΟ	ΧΡΩΜΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ	ΧΡΩΜΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ			Total
		ΑΓΟΡΙΣΤΙΚΟ	ΚΟΡΙΤΣΙΣΤΙΚΟ	ΟΥΔΕΤΕΡΟ	
ΦΥΛΟ	ΑΡΣΕΝΙΚΟ	5	2	22	29
	ΘΗΛΥΚΟ	3	1	4	8
ΦΥΛΟ	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ	4	1	7	12
	Total	12	4	33	49

Εικόνα 35. Σχέση του χρώματος του εξωφύλλου και του φύλου στο οποίο ανήκουν τα ζώα

Γράφημα 15. Χρώμα εξωφύλλου και φύλο

Ενότητα 4^η

Αποτελέσματα- Συμπεράσματα

Η εικονογράφηση των παιδικών βιβλίων είναι μεγάλης σημασίας μιας και τα παιδιά μικρής ηλικίας μην έχοντας ακόμη κατακτήσει την ικανότητα της ανάγνωσης συνηθίζουν να περιεργάζονται αρκετά τις εικόνες αντλώντας από αυτές πληροφορίες και προσπαθώντας να τις ερμηνεύσουν και ν' αποκωδικοποιήσουν τα μηνύματά τους.

Ωστόσο, η εικόνα του εξωφύλλου ενός βιβλίου είναι η «πόρτα», το κατώφλι όπως έχουμε προαναφέρει, που θα σε εισάγει σε αυτό. Είναι η πρώτη επαφή του επίδοξου αναγνώστη με το βιβλίο και παίζει σημαντικό ρόλο στο να προσελκύσει το ενδιαφέρον του ή να τον αποτρέψει από το να εισέλθει στον μαγικό κόσμο του βιβλίου.

Δεδομένου λοιπόν της σημαντικότητας της εικόνας του εξωφύλλου, ειδικά στα βιβλία της παιδικής λογοτεχνίας που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, όπου η εικόνα είναι αυτή που δίνει τις πληροφορίες μιας και η αναγνωστική ικανότητα απουσιάζει, επιλέξαμε να ερευνήσουμε την δηλωτική και υποδηλωτική διάσταση των εικόνων που κοσμούν τα εξώφυλλα 49 παιδικών βιβλίων ως προς την ύπαρξη έμφυλων στερεοτύπων.

Σύμφωνα λοιπόν, με τα αποτελέσματα της έρευνάς μας που παρατέθηκαν παραπάνω βλέπουμε ότι στην μεγάλη πλειοψηφία των βιβλίων μας (59,2%), επικρατούν οι αρσενικοί χαρακτήρες στα ζώα που αποτελούν ήρωες της ιστορίας. Αυτό αποτελεί μια κυρίαρχη αντίληψη της ξεκάθαρης υπεροχής του αρσενικού προς το γυναικείο φύλο. Μάλιστα, βλέπουμε ότι ακόμη και οι ουδέτεροι χαρακτήρες είναι περισσότεροι των γυναικείων στους κεντρικούς χαρακτήρες των ζώων πράγμα το οποίο αντανακλά το στερεότυπο της μικρής σημασίας και αξίας που αποδίδεται στο γυναικείο φύλο μέσα στην κοινωνία.

Βλέπουμε επίσης, τα περισσότερα ζώα που φέρουν το αρσενικό φύλο να είναι δράκοι, λιοντάρια, λύκοι, αρκούδες, βάτραχοι και κουνέλια ζώα δηλαδή στην πλειοψηφία τους ενεργητικά, δυναμικά και ισχυρά σε αντίθεση με τα ζώα που εμφανίζονται με γυναικείο φύλο τα οποία περισσότερο αποτυπώνονται στην γάτα, την αλεπού, τον λαγό, το ελάφι και την καμηλοπάρδαλη, ζώα στα οποία αποδίδονται συγκεκριμένα γυναικεία «ελαττώματα», όπως η πονηριά (πονηρή αλεπού), το νάζι (χαδιάρα γάτα), η γλυκύτητα (καμηλοπάρδαλη γλυκούλα). Παρατηρούμε επίσης, πως κανένα από τα ζώα που αποδίδονται με γυναικείο φύλο δεν είναι δυναμικά και έντονα δραστήρια ενώ επίσης παρατηρούμε ότι στα ουδέτερου φύλου ζώα κυριαρχεί η γάτα σε συχνότητα.

Σε ότι αφορά τις κοινωνικές επαφές των κεντρικών χαρακτήρων των ζώων παρατηρούμε ότι κατά πλειοψηφία οι ανδρικοί χαρακτήρες των ζώων εμφανίζονται μόνοι τους στο εξώφυλλο ενώ οι γυναικείοι και ουδέτεροι χαρακτήρες μαζί με άλλους. Ακόμα ένα έμφυλο στερεότυπο που

θέλει τον άνδρα δυνατό και ισχυρό, να σηκώνει πάνω του όλα τα «φώτα» μονοπωλώντας το εξώφυλλο, ενώ την γυναίκα και τα ζώα ουδέτερου φύλου να μοιράζονται την δυναμική της παρουσίας τους στο εξώφυλλο με άλλους. Είναι ενδιαφέρον, ότι οι χαρακτήρες που πλαισιώνουν συνήθως τα ζώα γυναικείου φύλου είναι τα παιδιά τους, δείχνοντας την γυναίκα στο έμφυλο στερεότυπο της μάνας, ενώ οι ουδέτεροι χαρακτήρες πλαισιώνονται από ζώα ή ανθρώπους που είτε είναι άγνωστα με αυτούς είτε αδιάφορα προς αυτούς. Εδώ ίσως παρατηρούμε μια διάθεση των εικονογράφων στην πλειοψηφία τους να δείξουν ότι το ουδέτερο φύλο δεν τραβάει την προσοχή «περνάει» θα λέγαμε αδιάφορο, απαρατήρητο.

Τα περισσότερα ζώα εμφανίζονται κατά συντριπτική πλειοψηφία (81,6%) να φέρουν το φυσιολογικό τους χρώμα και αυτό έρχεται σε πλήρη συμφωνία με όσα υποστηρίζουν όπως είδαμε οι ερευνητές, ότι δηλαδή θα πρέπει οι χαρακτήρες των ηρώων των βιβλίων να μοιάζουν με τους πραγματικούς. Ωστόσο, ερευνήσαμε τα ζώα που εμφανίζονται με διαφορετικό από το φυσικό τους χρώμα καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η συχνότητα εμφάνισης αναλογικά στα ζώα ουδέτερου φύλου είναι μεγαλύτερη απ' ότι στα ζώα θηλυκού και αρσενικού φύλου. Ίσως και αυτό να θέλει να περάσει κάποιο μήνυμα της απόκλισης εκ του φυσιολογικού των απροσδιορίστου φύλου ζώων. Στην κατηγορία αυτή παρατηρήσαμε τα θηλυκά ζώα να παρουσιάζονται κατά πλειοψηφία με γαλάζιο χρώμα που αποπνέει ηρεμία και γαλήνη ενώ τα αρσενικά ζώα κυρίως με κόκκινο ή πολύχρωμο χρώμα που εμφανίζει μια τάση για ένταση και ζωηρότητα.

Θέλοντας να προχωρήσουμε στην διερεύνηση του ρουχισμού των ζώων παρατηρούμε ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ζώων (73,5%) δεν φορούν ρούχα αλλά εμφανίζονται με την φυσική τους παρουσία. Στα κορίτσια και στα ουδέτερου φύλου ζώα παρατηρούμε να επαληθεύονται τα έμφυλα στερεότυπα κατά 100% μιας και ένα κορίτσι μόνο εμφανίζεται ντυμένο και αυτό φέρεται να φοράει κοριτσίστικα ρούχα. Ωστόσο, ίσως το δείγμα μας να είναι μικρό εδώ για να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα. Στην περίπτωση των ζώων που ανήκουν στο ανδρικό φύλο διαπιστώνουμε ότι τα περισσότερα ζώα φορούν ρούχα ουδέτερου φύλου ωστόσο η διαφορά είναι πολύ μικρή. Συγκεκριμένα, 6/11 ζώα ανδρικού φύλου φορούν ρούχα ουδέτερα και 5/11 φορούν ρούχα συνυφασμένα με το αντρικό φύλο. Αν δηλαδή, και δεν επικρατούν στα αρσενικού φύλου ζώα τα έμφυλα στερεότυπα, ωστόσο καλά κρατούν ακόμη στον ρουχισμό.

Κατά την διερεύνηση του μεγέθους με το οποίο παρουσιάζονται τα ζώα στα εξώφυλλα παρατηρούμε ότι η μεγαλύτερη πλειοψηφία των ζώων, ποσοστό 51% εμφανίζονται μεσαίου μεγέθους. Ωστόσο, ένα μεγάλο ποσοστό της τάξης του 32,7% φαίνεται να καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος στην εικόνα, ενώ η μειοψηφία, μόλις το 16,3%, εμφανίζονται με μικρό. Τα περισσότερα από τα ζώα που καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος στην εικόνα ανήκουν στο ανδρικό φύλο μιας και 11/29 εμφανίζονται μεγάλου μεγέθους αντίθετα στα κορίτσια μόνο 1/4 εμφανίζεται με μεγάλο μέγεθος.

Ακόμη λοιπόν ένα έμφυλο στερεότυπο φαίνεται να επαληθεύεται στα εξώφυλλα καθώς τα περισσότερα ζώα που εμφανίζονται με μεγάλο μέγεθος στα εξώφυλλα δίνοντας την αίσθηση της δυναμικότητας, της ισχύος και της μεγάλης κοινωνικής θέσεως, είναι αγόρια. Αξιοσημείωτο είναι ότι τα ουδέτερου φύλου ζώα έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό εμφάνισης με μικρό μέγεθος μιας και 1/3 απεικονίζεται μικρούλη στο εξώφυλλο. Ακόμη ίσως ένας υπαινιγμός ότι οι ουδέτερου φύλου χαρακτήρες είναι ασήμαντοι και περνούν απαρατήρητοι χωρίς να έχουμε κάποια δυναμική ή οποιαδήποτε ισχύ στην κοινωνία.

Σε ότι αφορά τώρα τα συναισθήματα που φέρονται να βιώνουν τα ζωάκια μας που αποτελούν τους ήρωες των βιβλίων στα εξώφυλλα, η πλειοψηφία, δηλαδή το 53,1% των ζώων φαίνεται να βιώνουν θετικά συναισθήματα και ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό της τάξεως του 42,9% φαίνεται να βιώνουν συναισθήματα αρνητικά. Τα περισσότερα θηλυκά ζωάκια (3/4) φαίνονται να έχουν θετικά συναισθήματα επαληθεύοντας το στερεότυπο της γλυκύτητας και της ζεστασιάς, της χαράς και της αγάπης, που ταυτίζεται με το γυναικείο φύλο. Τα μισά από τα αρσενικού φύλου ζώα έχουν θετικά συναισθήματα και τα άλλα μισά αρνητικά. Είναι αξιοσημείωτο ότι από τα αρνητικά συναισθήματα τα ζώα ανδρικού φύλου αισθάνονται κυρίως θυμό. Ακόμη ένα στερεότυπο που θέλει τους άνδρες ευέξαπτους και νευρικούς και που τους δικαιολογεί ανάλογες συμπεριφορές μιας και θα πρέπει να είναι μαχητές και δυναμικοί ως άνδρες. Επίσης αξιο προσοχής είναι ότι τα περισσότερα ζώα που ανήκουν στο ουδέτερο φύλο βιώνουν αρνητικά συναισθήματα, με κυρίαρχο συναίσθημα την λύπη και τον προβληματισμό.

Σύμφωνα με την βιβλιογραφική μας ανασκόπηση η θέση που λαμβάνει ο χαρακτήρας-ζώο στο εξώφυλλο των εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων παίζει σημαντικό ρόλο. Στο δείγμα μας συμπεραίνουμε πως στο μεγαλύτερο ποσοστό (68,8%) οι ήρωες τοποθετούνται στο κέντρο του εξώφυλλου με σκοπό να τραβήξουν την προσοχή των αναγνωστών. Σε ένα μικρό ποσοστό τοποθετούνται στα δεξιά (6,3%) και δείχνει την ηρεμία ενώ το υπόλοιπο ποσοστό (25%) οι χαρακτήρες-ζώα τοποθετούνται στα αριστερά και προδιαθέτουν τον αναγνώστη για δράση και ένταση. Συνεχίζοντας ως προς τα έμφυλα στερεότυπα, παρατηρούμε ότι τα ποσοστά των ηρώων που εικονίζονται στο κέντρο σε σχέση με το φύλο τους και αναλογικά με το δείγμα μας έχουν μικρές αποκλίσεις. Καθώς τα 20/29 ανήκουν στο αρσενικό φύλο, τα 7/8 στο θηλυκό και τα 6/11 στο απροσδιόριστο. Αντίθετα παρατηρούμε πως τα ποσοστά των ζώων που τοποθετούνται στα αριστερά του εξωφύλλου, σε σχέση πάντα με το φύλο τους, διαφοροποιείται και δίνει ένα προβάδισμα στο αρσενικό 7/29 και στο απροσδιόριστο φύλο με ποσοστό 4/11, σε αντίθεση με το θηλυκό (1/8). Εδώ μπορούμε να πούμε ότι ίσως υπάρχει ένας έμφυλος διαχωρισμός που θέλει τα αρσενικά και τα απροσδιόριστου φύλου ζωάκια μας να είναι έτοιμα για δράση και ένταση σε αντίθεση με τα θηλυκά.

Διερευνώντας τα έμφυλα στερεότυπα ως προς το επάγγελμα που κάνουν κάποια από τα ζώακια μας, παρατηρήσαμε ότι δεν υπήρχε ούτε μια καταγραφή που το ζώακι να ανήκε στο θηλυκό φύλο. Από τα 49 βιβλία του δείγματός μας βρήκαμε ότι 7 βιβλία παρουσιάζουν τον κεντρικό ήρωα να κάνει κάποιο επάγγελμα. Τα 6 ανήκουν στο αρσενικό φύλο και το 1 στο απροσδιόριστο. Αυτή η παρατήρηση μας επιβεβαιώνει την αντίληψη ότι ο άντρας είναι ικανός και δυνατός, με επαγγελματικές επιδιώξεις, δίνοντας μεγάλη σημασία στην καριέρα του και στην κοινωνική του εικόνα, σε αντίθεση με την γυναίκα που πρέπει να μένει στο σπίτι για την φροντίδα των παιδιών, του σπιτιού και όλης της οικογένειας. Προβληματισμό προκαλεί και το γεγονός ότι ούτε τα ζώακια που ανήκουν στο ουδέτερο/απροσδιόριστο φύλο εμφανίζονται ν' ασκούν κάποιο επάγγελμα, καθώς βλέπουμε μόνο ένα να είναι ενεργό επαγγελματικά.

Συνεχίζοντας την ερευνά μας, προσπαθήσαμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα από την συσχέτιση που κάναμε ανάμεσα στο φύλο και την δράση που επιδίδονται οι χαρακτήρες-ζώα. Παρατηρήσαμε ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ζώων εμφανίζονται στα εξώφυλλα στατικά. Οι κύριοι χαρακτήρες-ζώα παρουσιάζονται στις περισσότερες περιπτώσεις να στέκονται, να κοιμούνται ή να κάθονται. Ωστόσο, παρατηρούμε ότι τα αρσενικά και απροσδιορίστου φύλου ζώα, στην έστω οριακή πλειοψηφία τους, επιδίδονται σε μια μορφή δράσης όπως είναι να χορεύουν, να χοροπηδούν, να τρέχουν, να παίζουν, να ζωγραφίζουν κ.α. Αντίθετα, τα θηλυκά ζώακια φαίνεται να προτιμούν τον ύπνο, τις αγκαλιές και το καθιστό, καθώς μόνο 1/8 εμφανίζεται έστω να περπατάει, επιβεβαιώνοντας το έμφυλο στερεότυπο που θέλει τον άνδρα ενεργητικό, δραστήριο, κοινωνικό και την γυναίκα μαλακή, τρυφερή, γαλήνια και ήρεμη. Επιπλέον, ενώ τα αρσενικά και τα απροσδιορίστου φύλου ζώακια επιδίδονται σε κάποια δράση φαίνεται πως κανένα δεν αγκαλιάζει κάποιον άλλο, κάτι που παρατηρείται να συμβαίνει μόνο στα θηλυκά ζώακια. Επιβεβαιώνοντας ακόμη μία φορά το στερεότυπο που υποστηρίζει ότι η έκφραση της τρυφερότητας και της αγάπης είναι στοιχεία της γυναικείας φύσης και η γυναίκα δε χρειάζεται να δραστηριοποιείται, παρά μόνο να αγαπάει και να φροντίζει. Κάτι που επίσης μας έκανε εντύπωση, είναι πως στην κατηγορία «κοιμάται» το αρσενικό φύλο απουσιάζει εντελώς, καθώς κανένα αρσενικό ζώακι δεν εμφανίζεται να κοιμάται παρόλο το μεγάλο αριθμό βιβλίων με αρσενικά ζώα στο εξώφυλλο. Αυτό ίσως να θέλει να δείξει όπως προ είπαμε, ότι οι γυναίκες είναι πιο υποτονικές σε σχέση με τους άνδρες

Τέλος παρατηρήσαμε το χρώμα των εικονογραφημένων εξωφύλλων θέλοντας να διαπιστώσουμε εάν το χρώμα τους σχετίζεται με τα έμφυλα στερεότυπα. Προς έκπληξή μας είδαμε πως με ποσοστό 67,3% τα ουδέτερα χρώματα κυριαρχούν στα βιβλία του δείγματός μας. Ακολουθούν τα αγορίστικα χρώματα με ποσοστό 24,5% και τα θηλυκά με 8,2%. Ως προς το φύλο των χαρακτήρων-ζώων παρατηρούμε ότι το ουδέτερο χρώμα προτιμάται σε σχέση με τα υπόλοιπα χρώματα. Συγκεκριμένα από τα 29 βιβλία με ζώακια που ανήκουν στο αρσενικό φύλο, τα 22 βιβλία έχουν ουδέτερο χρώμα, τα 5 αγορίστικο χρώμα και 2 κοριτσίστικο. Από τα 8 βιβλία που τα ζώακια μας

είναι θηλυκού φύλου, τα 4 έχουν ουδέτερο χρώμα, τα 3 αγορίστικο χρώμα και 1 κοριτσίστικο. Από τα 12 βιβλία που ο ήρωας παρουσιάζεται με απροσδιόριστο φύλο, τα 7 έχουν ουδέτερο χρώμα, τα 4 αγορίστικο και 1 κοριτσίστικο. Συμπεραίνουμε λοιπόν, πως τα ουδέτερα χρώματα υπερισχύουν από τα αγορίστικα και τα κοριτσίστικα. Η διαπίστωση αυτή είναι πολύ σημαντική καθώς το χρώμα του βιβλίου είναι η πρώτη-πρώτη εικόνα, η πρώτη αισθητική αντίληψη που παίρνει ο αναγνώστης. Για παράδειγμα ένα εξώφυλλο παιδικού βιβλίου που θα κυριαρχούσε το ροζ χρώμα, ανεξάρτητα από το θέμα του, θα αποκλείονταν από την επιλογή ενός αγοριού. Το αντίστοιχο θα συνέβαινε και από την πλευρά των κοριτσιών. Αυτό, όπως έχουμε αναφέρει και πιο πάνω, συμβαίνει ακριβώς επειδή τα παιδιά προσχολικής ηλικίας προσπαθώντας να κατανοήσουν σε ποιο φύλο ανήκουν θέτουν κάποιους αυστηρούς κανόνες. Ίσως αυτός είναι και ο λόγος που οι εικονογράφοι προτιμούν το ουδέτερο χρώμα στα εξώφυλλα τους. Επομένως, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι σε ό,τι αφορά στο χρώμα των εξωφύλλων των παιδικών βιβλίων δεν διαπιστώσαμε ύπαρξη έμφυλων στερεοτύπων.

Συνοπτικά θα λέγαμε ότι τα έμφυλα στερεότυπα αν και αρχίζουν να ελαττώνονται και να καταρρίπτονται ακόμα κρατούν μια δυνατή θέση στις εικονογραφήσεις των παιδικών εικονογραφημένων βιβλίων.

Έτσι, εντοπίζουμε μέσα από την έρευνά μας να επαληθεύονται τα έμφυλα στερεότυπα:

- της κυριαρχίας και της υπεροχής του ανδρικού φύλου έναντι του γυναικείου μιας και από τα 49 βιβλία μόνο τα 8 έχουν ως κεντρικό ήρωα γυναίκες,
- της δυναμικότητας, της επιθετικότητας και της αγριότητας του ανδρικού φύλου σε αντίθεση με τα κύρια χαρακτηριστικά του γυναικείου που είναι το νάζι, η πονηριά και η γλυκύτητα, από το είδος των ζώων που υποδύονται αντρικούς και γυναικείους χαρακτήρες,
- της ικανότητας των ανδρών να «στέκονται» μόνοι τους, να τα καταφέρνουν δηλαδή μια χαρά και μόνοι τους ως πιο δυναμικοί και ισχυροί, σε αντίθεση με τις γυναίκες που έχουν ανάγκη συνύπαρξης και είναι εξαρτημένες για να επιβιώσουν, μιας και οι ανδρικοί χαρακτήρες επικρατούν μόνοι στο εξώφυλλο ενώ οι γυναικείοι βρίσκονται παρέα με άλλους,
- στερεότυπα της κοινωνικής ζωής, της παρέας και της συναναστροφής των ανδρών με άλλους σε χώρους εκτός σπιτιού ενώ επιβεβαιώνεται ο στερεοτυπικός ρόλος της γυναίκας ως μάνας και νοικοκυράς,
- της ηρεμίας και της γαλήνης που πρέπει να χαρακτηρίζει το γυναικείο φύλο και της έντασης, της δράσης και της ζωηράδας που θα πρέπει να χαρακτηρίζει το ανδρικό,
- η υπεροχή της αίσθησης ισχύος στην κοινωνία που κατέχουν οι άνδρες έναντι των γυναικών,
- η γλυκύτητα, η τρυφερότητα και η ζεστασιά αλλά και η ραθυμία που χαρακτηρίζουν το γυναικείο φύλο σε αντίθεση με το ανδρικό,

- η έλλειψη επαγγελματικής δράσης στην γυναίκα που την θέλει μόνο παρούσα στον ρόλο της νοικοκυράς και της μάνας,
- ο θυμός, τα νεύρα, η οργή ως συναισθήματα που χαρακτηρίζουν μεγάλο μέρος του ανδρικού πληθυσμού και αποτελούν χαρακτηριστικά του.

Συνεχίζοντας, θα αναφερθούμε συνοπτικά στον τρόπο με τον οποίο οι εικονογράφοι των σύγχρονων παιδικών βιβλίων παρουσιάζουν ζωάκια με χαρακτηριστικά ουδέτερα. Βλέπουμε λοιπόν, ότι τα ζωάκια αυτά εμφανίζονται κυρίως σε γάτες, ένα ζώο που ναι μεν είναι ναζιάρικο, αλλά παρουσιάζει πολλούς και διαφορετικούς χαρακτήρες. Παρουσιάζονται επίσης να βρίσκονται μεν περιτριγυρισμένα με άλλους στις εικόνες των εξωφύλλων, ωστόσο να περνούν απαρατήρητα και αδιάφορα από τους άλλους. Έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό απόκλισης από το φυσιολογικό χρώμα και εμφανίζονται με πολλά και διαφορετικά χρώματα άλλοτε με γκρι που συμβολίζει το αδιάφορο, το μονότονο και άλλοτε με κίτρινο που συμβολίζει το λαμπερό ή με κόκκινο που συμβολίζει την ένταση. Καταλαμβάνουν μικρό μέγεθος συνήθως στα εξώφυλλα γεγονός που δείχνει ότι η κοινωνία δεν τους δίνει και ιδιαίτερη σημασία ενώ είναι εκείνα που εμφανίζουν κατά πλειοψηφία αρνητικά συναισθήματα κυρίως λύπης και προβληματισμού.

Τέλος, εμφανίζονται κατά συντριπτική πλειοψηφία να μην εργάζονται, να είναι τοποθετημένα σε ουδέτερου χρώματος εξώφυλλα και να φορούν ουδέτερα ρούχα. Πραγματικά αυτές οι διαπιστώσεις είναι πολύ ενδιαφέρουσες και ίσως ανοίγουν τον δρόμο για μια περαιτέρω έρευνα πάνω στους ουδέτερα έμφυλους χαρακτήρες των παιδικών βιβλίων και το πως παρουσιάζονται μέσα από τις εικονογραφήσεις ή και τα κείμενα των παιδικών βιβλίων.

Επίλογος

Η έρευνά μας ως μια ποσοτική έρευνα σε ότι αφορά την ύπαρξη έμφυλων στερεοτύπων στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων με κεντρικούς ήρωες ζώα, δεν ήταν εξαντλητική μιας και δεν περιείχε πολύ μεγάλο όγκο βιβλίων, ωστόσο ήταν αρκετά ενδεικτική μιας και ο αριθμός των βιβλίων που μελετήθηκαν ήταν θεωρούμε αρκετός ώστε να βγουν ενδεικτικά συμπεράσματα που αποτυπώνουν τις έμφυλες αναπαραστάσεις σε νεοεκδοθέντα βιβλία.

Επίσης, μπορεί να αποτελέσει έναυσμα για εκκίνηση νέων μελετών με την εμπλοκή και των παιδιών, ώστε δεδομένης της σημαντικότητας της εικόνας του εξωφύλλου να διερευνηθεί τόσο ερασιτεχνικά (από γονείς και παιδαγωγούς στην καθημερινή πράξη) όσο και πιο επιστημονικά (από ερευνητές, μελετητές ή και φοιτητές), από τη μια η σημασία των εικόνων των εξωφύλλων στην προώθηση κοινωνικοπολιτισμικών μηνυμάτων, όπως τα έμφυλα στερεότυπα, αλλά και η αντίληψη αισθητική και συναισθηματική που οι εικόνες των εξωφύλλων αφήνουν στους αναγνώστες προσχολικής ηλικίας.

Τέλος, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι μια προσέγγιση μόνο με ποσοτικά στοιχεία δεν μπορεί να καλύψει ολοκληρωμένα την έρευνα επί του θέματος, καθώς απαιτείται πραγματοποίηση και ποιοτικής έρευνας για μια πιο σφαιρική εικόνα ως προς την ύπαρξη έμφυλων στερεοτύπων στα εξώφυλλα των παιδικών βιβλίων με ήρωες ζώα.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Al_Hinai, S. (2010). "What is the Importance and Impact of Illustrations in Children's Books?" An investigation into children's responses to illustrations. *Arab Journal for Scientific Publishing(AJSP)*.
- Alexander, K. L., & Entwisle, D. R. (1988). Achievement in the first two years of school :Patterns and processes. *Monograph of the Society of Research in Child Development*, 53 (2,entire issue).
- Amsden, R. (1966). Children's Preference in Picture Story Book Variables. *Journal of Educational Research* 53.
- Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in realworld settings:A meta-analytic review. *Review of General Psychology*, 291–322. doi:10.1037/1089-2680.8.4.291
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. London,UK: Prentice Hall.
- Barthes, R. (1977). *Image, Music, Text*. Fontana Press.
- Barthes, R. (2007). *EIKONA - ΜΟΥΣΙΚΗ - ΚΕΙΜΕΝΟ*. (Σ. Γιώργος, Trans.) Αθήνα: Πλέθρον.
- Bettelheim, B. (1989). *The Uses of Enchantment: The Meaning And Importance of Fairy Tales*. New York: Vintage Books.
- Bloomer, R. H. (1960). Children's Preference and Resposnes as Realated to Styles and Themes of Illustrations. *Elementary School Journal* 60, 40-334.
- Browne, A. (1996). *Developing Language and Literacy 3-8* . London: Paul Chapman Publishing Ltd.
- Browne, N. (1999). *Young Children's Literacy Development and the Role of Televisual Texts*. New York: Routledge Inc.
- Burton, L., Henninger, D., & Cofer, J. (2009). Aggression, gender- typical childhood play, and a prenatal hormonal index. *Social Behavior and Personality*, pp. 37, 105-116.
- Butler, j. (1999). *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of identities*.
- Calvert, S. L., Kotler, J. A., Zehnder, S., & Shockey, E. (2003). Gender stereotyping in children's reports about educational and informational television programs . *Media Psychology*, pp. 139-162.
- Campbell, A., Shirley, L., & Candy, J. (2004). *A longitudinal study of gender - related - cognition and behavior*. Developmental Science.
- Carlson, N. R., & Heth, C. D. (2009). *Sensation, Phychology: the science of bahavior (4th)*. Toronto, Canada: Pearson.
- Cathy, O. (2017). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*. Chicago: Crown Random House.
- Connell, R. G. (2006). *Το κοινωνικό φύλο*. Αθήνα: Επίκεντρο.

- Driggs-Wolfenbarger, C., & Sipe, L. R. (2007). A Unique Visual and Literary Art Form: Recent Research on Picturebooks. *Language Arts*, 273-280.
- Eagly, A. H., Wood, W., & Diekmann, A. B. (2000). Social role theory of sex differences and similarities: A current appraisal. *The developmental social psychology of gender*, 123–174.
- Eccles, J. S., & Jacobs, J. E. (1986). Social forces shape math attitudes and performance. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 367-380.
- Eccles-Parsons, J., Adler, T., & Kaczala, C. (1982). Socialization of achievement attitudes and beliefs: Parental influences. *Child development*, 53,310-321.
- Egan, K. (1999). *Children's Minds: Talking Rabbits & Clockwork Oranges*. New York: Teachers College Press.
- Egoff, S. A. (1987). Inside and out: A Canadian view of trends in contemporary Childrens literature. *A track to unknown water: Second Pacific Rim Conference on Childrens Literature* (p. 355). New Jersey: Scarecrow Press.
- Eisend, M. (2010). A meta-analysis of gender roles in advertising. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 418-440.
- EuropeCouncil. (2015). *Gender Equality Strategy*. Strasbourg: Council of Europe.
- Finsterwald, M., & Ziegler, A. (2007). Geschlechterstereotype in Schulbuchabbildungen der Grundschule. *Erwartungen in himmelblau und rosarot.Effekte, Determinanten und Konsequenzen von Geschlechterdifferenzen in der Schule*, 117-142.
- Finsterwald, M., Schober, B., Jöst, G., & Spiel, C. (2013). Reflexive Koedukation. In M. A. Wirtz, *Dorsch – Lexikon der Psychologie* (p. 837). Bern: Hogrefe.
- Frawley, T. (2008). Gender schema and prejudicial recall: How children misremember, fabricate, and distort gendered picture book information. *Journal of Research in Childhood Education*, pp. 22, 291-303.
- Galda, L., & Pellegrini, A. D. (1993). Ten years after: A re-examination of symbolic play and literacy research. *Reading Research*, 163-175.
- Genette, G. (1988). Structure and Functions of the Title in Literature. *Critical Inquiry*, 692-720.
- Genette, G. (1997). *Paratexts: thresholds of interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goleman, D. (1998). *Η συναισθηματική νοημοσύνη*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Gottman, J. (2000). *Η συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών. Πως να μεγαλώσουμε τα παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Gouvas, D., & Alexopoulos, C. (2018). Sexist stereotypes in the language textbooks of the Greek primary school: a multidimensional approach. *Gender and Education*, 642-662.

- Guanglun, M. M., Yang, H., & Yan, W. (2017, October). Building resilience of students with disabilities in China: The role of inclusive education teachers. *Teacher and Teaching Education*, pp. 125-134.
- Halim, M., Ruble, D. N., & Tamis-LeMonda, C. S. (2013). Four-year-olds' beliefs about how other regard males and females . *British Journal of Developmental Psychology*, pp. 31, 128-135.
- Harvey Darton, F. J. (2011). *Children's Books in England: Five Centuries of Social Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haviland, V. (1973). *Children and literature: Views and reviews*. London: Bodley Head.
- Heller, K. A., Finsterwald, M., & Ziegler, A. (2010). Implicit theories of mathematics and physics teachers on gender-specific giftedness and motivation. *Munich studies of giftedness*, 239-252.
- Herdt, G. (1994). *Third Sex, Third Gender: Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*. New York: Zone Books.
- Hixson, C. (2003). *Analyzing the Subject of a Picture : Guidelines*. Retrieved from Digital Commons University of South Florida: <https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1236&context=former-pub>
- Hughes, M., & Kroehler, C. (2014). In Κριτική, Κοινωνιολογία: Οι βασικές έννοιες.
- Hust, S., Brown, J., & L'Engle, R. (2008, Ιούνιος 20). Gender, media use, and effects. . *The handbook of children, media and development*, pp. 98-120.
- Jacobs, J. (1996). Gender Inequality and Higher Education. *Annual Review of Sociology*, 153-185.
- Jacobs, J. E., & Eccles, J. (1990). *The influence of parent stereotypes on parent and child ability* . University of Michigan, Institute for Social Research: Unpublished manuscript.
- Jacobs, J. E., & Eccles, J. S. (1992). The impact of mother's gender-role stereotypic beliefs on mother's and children's ability perceptions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 932-944.
- Kachorsky, D., Serafini, F., Moses, L., & Hoelting, M. (2017). "Meaning Making with Picturebooks: Young Children's Use of Semiotic Resources. *Literacy Research and Instruction* 56, 231-49. doi:10.1080/19388071.2012.695856
- Karniol, R. (2009). Israeli kindergarden children's gender constancy for others' counter-stereotypic toy play and appearance: The role of sibling gender and relative age. *Infant and Child Development*, pp. 18, 73-94.
- Klugman, K. (1999). A bad hair day for G. I. Joe. In B. L. Clark & M. R. Higonnet (Eds.). *Girls, boys, books, toys*, 169–182.
- Knickmeyer, R., & Baron-Cohen, S. (2006). Fetal testosterone and sex differences. *Early Human Development*, pp. 82,755-760.

- Kochanska, G., Barry, R. A., Stellern, S. A., & O'Bleness, J. J. (2009). Early attachment organization moderates the parent–child mutually coercive pathway to children's antisocial conduct. *Child Development*, 1288-1300. doi:10.1111/j.1467-8624.2009.01332.x
- Kohlberg, L. (1966). A congruity-developmental analysis of children's sex-role concepts and attitudes. In E.E. Maccoby (Ed). *The development of sex differences*.
- Kress, G., & Leeuwan, T. (2010). *Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ: Η Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Kress, G., & Leeuwan, T. (2010). *Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ: Η Γραμματική του οπτικού Σχεδιασμού*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Kuczynski, L. (1984). Socialization goals and mother–child interaction: Strategies for long-term and short-term compliance. *Developmental Psychology*, 1061-1073. doi:doi:10.1037/0012-1649.20.6.1061
- Leaper, C. (2015). *Willey on line Library*. Retrieved from Willey: <https://doi.org/10.1002/9781118963418.childpsy219>
- Leonard, & Adkins. (1996). *Sex in Question*. London: Taylor & Francis.
- Lesnik-Oberstein, K. (1996). Defining Childrens Literature and Childhood. In P. Hunt, *International Companion Encyclopedia of Children's Literature* (p. 18). London: Routledge.
- LeVine, R. A. (1988). Parental behavior in diverse societies . *Human parental care: Universal goals, cultural strategies, individual behavior.*, 3-12.
- Lytton, H., & Romney, D. M. (1991). Parents' differential socialization of boys and girls. A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 109, 267–296. doi:10.1037/0033-2909.109.2.267
- Maccoby, E. (1998). *Τα δυο φύλλα: Μεγαλώνοντας χωριστά, έρχονται μαζί*. Harvard : University Press.
- Marjanovi Umek, L., Fekonja, U., Kranjc, S., & Lešnik Musek, P. (2003). The impact of reading children's literature on language development in the preschool child. *European Early Childhood Education Research Journal*, 125-135. doi:10.1080/13502930385209111
- Marshall, M. R. (1988). *An introduction to the world of children's books*. London: Gower.
- Martin, C. L., & Ruble, D. (2004). Children's search for gender cues: Cognitive perspectives on gender development. *Current Directions in Psychological Science*, pp. 13,67-70.
- Martinez, M., Stier, C., & Falcon, L. (2016). “Judging a Book by Its Cover:An Investigation of Peritextual Features in Caldecott Award Books. *Children's Literature in Education* 47, 41-225. doi:10.1007/s10583-016-9272-8.
- Mathews, G., Fane, B., Conway, G., Brook, C., & Hines, M. (2009). Personality and congenital adrenal hyperplasia: Possible effects of prenatal androgen exposure. *Harmones and Behavior*, pp. 55,285-291.

- McAuliffe, Σ. (1994). Toward understanding one another: second graders use of gendered language and story styles. *The Reading Teachers*, 303-310.
- McDowell, M. (1976). Fiction for children and adults: Some essential differences. In G. F. al., *Writers, Critics and Children* (pp. 141-142). New York: Agathon Press.
- McFadyen-Ketchum, S. A., Bates, S. E., Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (1996). Patterns of change in early childhood aggressive-disruptive behavior: Gender differences in predictions from early coercive and affectionate mother-child interactions. *Child Development*, 67, 2417–2433. doi:10.1111/j.1467-8624.1996.tb01865.x
- Mello, R. (2001). The power of storytelling: How oral narrative influences children's relationships in classrooms. *International Journal of Education & Arts*, 2, 1.
- Misailidi, P., & Banoti, F. (2008). Emotion in children's art: do youngchildren understand the emotions expressed in their children's drawing? *Journal of Early Childhood Research*, pp. 6,189-200.
- Moebius, W. (1986). Introduction to picturebook codes. *Word and Image*, 141-158.
- Morrissey, J. (2018, August 2). *The New York Times*. Retrieved from How to Write a Good College Application Essay: <https://www.nytimes.com/2018/08/02/education/learning/writing-college-application-essay.html?rref=collection%2Fsectioncollection%2Feducation&action=click&contentCollection=education®ion=rank&module=package&version=highlights&contentPlacement=2&pgtype=s>
- Moyles, J. R. (1989). *Just Playing ? The Role and Status of Play in Early Childhood Education*. Open University Press.
- Nassif, A., & Gunter, B. (2008). Gender representation in television advertisements in Britain and Saudi Arabia. *Sex Roles*.
- Nikolajeva, M. (2013). Picturebooks and Emotional Literacy. *The reading teacher*, 67, 249 -254.
- Nodelman, P. (1988). *Λέξεις για εικόνες. Η αφηγηματική τέχνη του παιδικού εικονογραφημένου βιβλίου*. (Π. Πανάου, Trans.) Αθήνα: Πατάκης.
- Nodelman, P. (1992). *The Pleasures of Children's Literature*. New York: Longman.
- Nordbladh, & Yates. (1990). Archaeology After Structuralism. *Post- Structuralism and the practice of Archeology*. Routledge.
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*.
- Palley, V. G. (1990). *The Boy Who Would Be a Helicopter*. Harvard University Press.
- Pantaleo, S. (2003). “Godzilla lives in New York”: Grade 1 students and the peritextual features of picture books. *Journal of Children’s Literature*, 29, 66-77.

- Papalia, D. E., Wendkos Olds, S., & Duskin Feldman, R. (2001). *Human Development*. New York: McGraw Hill.
- Passeron, J. C., & Grumbach, M. (1985). *L'oeil à la page : Enquête sur les images et les bibliothèques*. Paris: B.P.I. Centre Pompidou.
- Patton Walsh, J. (1977). The Rainbow Surface. In M. Meek, G. Barton, & A. Warlow, *The Cool Web: Pattern of Children's Reading* (pp. 192-193). London: Bodley Head.
- Pellegrini, A. D. (1980). The relationship between kindergartners' play and achievement in prereading, language, and writing. *Psychology in the School*, 530-535.
- Prima, E. (2017). Pengembangan Kecerdasan Emosional Anak Melalui Game Dota (Defence of the Ancients). *KOMUNIKA: Jurnal Dakwayh dan komunikas*, pp. 11, 149-165.
- Raag, T. (2003). Archives of sexual behavior. In P. Connolly, *Racism, Gender identities and young childfren* (pp. 32, 392-393).
- Rubin, G. (1975). The Traffic in Women: Notes on the "Political Economy" of sex. *Toward an Anthropology of Women*, p. 30.
- Ruble et al. (2004). *The Development of the social self*.
- Ruble, D. N. (1994). Advances in experimental social psychology. *A phase model of transitions: Cognitive and motivational consequences in M. Zonna (Ed.)*, pp. 163-214.
- Ruble, D. N., Tamis-LeMonda, C. S., Zosuls, K. M., Lurye, L. E., Greulich, F. K., & Halim, L. (2014). Pink frilly dresses and the avoidance of all things "girly". Children's appearance rigidity and cognitive theories of gender development. *Development Phychology*, pp. 50, 1091-1101.
- Ruble, D. N., Taylor, L. J., Cyphers, L., Greulich, F. K., Lurye, L. E., & Shrout, P. E. (2007). The role of gender constancy in early gender development . *Child Development*, pp. 78, 1121-1136.
- Rust, J., Golombok, S., Hines, M., Johnston, K., & Golding, J. (2000). The role of brothers and sisters in the gender development of preschool children. *Journal of Experimental Child Psychology*, pp. 77,292-303.
- Rust, J., Golombok, S., Hines, M., Johnston, K., Golding, J., & Team, A. S. (2000). The role of brothers and sisternin the gender development of preschool children. *Journal of Experiment Child Psychology*, pp. 77,292-303.
- Scharrer, E., Kim, D., Lin, K., & Liu, Z. (2006). Working hard or hardly working? Gender, humor and the performance of domestic chores in television commercials. *Mass Communication and Society*, pp. 9, 215-238.
- Schwarcz, J. (1982). *Ways of the illustrator*. Chicago: American Library Association.
- Scott, J. (1988). Primary school children's attitudes to physical education: gender differences. *European Journal of Physical Education*, 23-38.

- Sidiropoulou, M. (2024). Places and spaces of/ for reading in children's literature: From mysterious dusty libraries to cities made of books. In Z. Flegar, & J. Miskec (Eds.), *Children's Literature in Place: Surveying the Landscapes of Children's Culture*. New York: Routledge. doi:doi.org/10.4324/9781003355502
- Signorella, M., & Frieze, I. (2008). Interrelations of gender schemas in children and adolescents: Attitudes, preferences, and self-perceptions. *Social Behavior and Personality*, pp. 36,941-954.
- Sorensen, M. (2000). *Gender Archaeology*. Cambridge: Polity Press.
- Stafford, T. (2011). *Διδασκαλία του οπτικού γραμματισμού*. Routledge.
- Stewig, J. (1972, December). *Children's preference in picture book illustration*. Retrieved March 5, 2024, from Association for Supervision and Curriculum Development: http://www.ascd.org/ASCD/pdf/journals/ed_lead/el_197212_stewig.pdf
- Tajfel, I., & Turner, J. (1986). The social Identity Theory of Intergroup Behavior. *Psychology of Intergroup Relation*.
- Thoits, P., & Virshup, L. (1997). Forms and Fictions of social identities. *Me's and We's*.
- Tiedemann, J. (2000). Parents' gender stereotypes and teachers beliefs as predictors of children's concept of their mathematical ability in elementary school. *Journal of Educational Psychology*, 144-151.
- Torgimson, B. N., & Minson, C. T. (2005). Sex and gender: what is the difference? *Journal of Applied Physiology*, 785-787.
- Waymack, E., & Hendrickson, G. (1932). Children's Reaction asa Basis for Teaching Picture Appreciation. *Elementary School Journal* 33, 78-268.
- Westerhausen, R., Kreuder, F., Sequira Sdos, S., Walter, C., Woerner, W., Wittling, R. A., . . . Wittling, W. (2004). Effects of handedness and gender on macro- and microstructure of the corpus callosum and its subregions: A combined high- resolution and diffusion-tensor MRI Study. *Brain Research and Cognitive Brain Research*, pp. 21,418-426.
- Whipple, G. (1953). Appraisal of the interest appeal of Illustrations. *Elementary school journal* 53, 69-262.
- Whiting, B., & Edwards, C. P. (1973). A cross-cultural analysis of sex differences in the behavior of children aged three to 11. *The Journal of Social Psychology*, 171–188. doi:10.1080/00224545.1973.9923040
- Wigfield, A. (1994). Expectancy-value theory of achievement motivation. A developmental perspective. *Educational Psychology Review*, 6, 49-78.

- Γιαννικοπούλου, Α. (2008). *Στη χώρα των χρωμάτων. Το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β., & Σακκάς, Δ. (2007). *Από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή, μελέτες για της ταυτότητες φύλου στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα*. Αθήνα: Gutenberg.
- Δελώνης, Α. (1991). *Βασικές γνώσεις για το παιδικό και νεανικό βιβλίο*. Αθήνα: Σύγχρονο Σχολείο.
- Ζιώγου-Καραστεργίου, Σ. (2006). Γυναίκες εκπαιδευτικοί στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Παρουσία και ρόλος στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα - Αριθμοί και δεδομένα ερευνών. *Διερευνώντας το Φύλο. Ιστορική Διάσταση και Σύγχρονος Προβληματισμός στη Γενική, Επαγγελματική και Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση*, 387-404.
- Θεοδωράκη, Α., & Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (2007). Κορίτσια και θετικές επιστήμες: οι αντιλήψεις των δασκάλων του Δημοτικού Σχολείου για τα μαθήματα και τα επαγγέλματα των θετικών επιστημών με την οπτική του φύλου. *5ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο: Παιδεία, Έρευνα, Τεχνολογία. Από το Χθες στο Αύριο* (pp. 27-30). Μέτσοβο: Ε.Μ.Π και ΜΕ.Κ.Δ.Ε του Ε.Μ.Π. Retrieved from http://www.ntua.gr/MIRC/5th_conference/ergasies
- Κακαβούλης, Α. (1997). Στερεότυπα των φύλων και σχολική αγωγή. *Φύλο και Σχολική Πράξη. Συλλογή Εισηγήσεων*, 512-534.
- Καλλέργης, Η. (2008). *Για το Φως Της Ψυχής του Παιδιού*. Αθήνα: ΓΡΗΓΟΡΗ.
- Κογκίδου, Δ. (2015). *Πέρα από το ροζ και το γαλάζιο. Όλα τα παιχνίδια για όλα τα παιδιά*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Κορδάκη, Μ., & Τσαγαλά, Ε. (2007). Ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου στις επιλογές μαθητών διαφορετικού φύλου σχετικά με τις επιστήμες των Η/Υ, στο Ντρενογιάννη, Ε., Σέρογλου, Φ. & Τρέσσου, Ε. *Φύλο και Εκπαίδευση: Μαθηματικά, Φυσικές Επιστήμες, Νέες Τεχνολογίες*, 253-274.
- Κουράκη, Χ., Κουρμούση, Ν., & Σαλαγιάννη, Μ. (2016). *Η Κοινωνική- Συναισθηματική Μάθηση μέσα από την Παιδική Λογοτεχνία και το πρόγραμμα «Βήματα για τη ζωή»*. Αθήνα: Ο.Μ.Ε.Ρ.
- Κουρμούση, Ν. (2013). *Βήματα για την ζωή*. Αθήνα: Σοκόλη-Κουλεδάκη.
- Λαμπρινέα, Ν. Κ. (2009). *Ο κήπος των συναισθημάτων*. Αθήνα : Δίπτυχο.
- Λαμπροπούλου, Β., & Γεωργουλέα, Μ. (1992). *Οι ρόλοι των φύλων μέσα από την εκπαίδευση*. Αθήνα: Σύγχρονη Εκπαίδευση.
- Μαραγκουδάκη, Ε. (1993). Εκπαίδευση και Διάκριση Των Φύλων: Παιδικά Αναγνώσματα Στο Νηπιαγωγείο. In *Εκπαίδευση και Διάκριση Των Φύλων: Παιδικά Αναγνώσματα Στο Νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Οδυσσεάς.
- Μαραγκουδάκη, Ε. (1995). Τα στερεότυπα για τα φύλα σε παιδικά βιβλία προσχολικής ηλικίας. *Εκπαίδευση και Ισότητα των φύλων*, 240-250.

- Μενδρινού, Α. (1988). Η σημασία της εικονογράφησης και ο ρόλος του εικονογράφου στο παιδικό βιβλίο, στη παιδική λογοτεχνία και το μικρό παιδί. In ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ, *Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΜΙΚΡΟ ΠΑΙΔΙ* (pp. 145-149). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Μισέλ, Α. (1981). *Κοινωνιολογία της οικογένειας και του γάμου. Βασικά στοιχεία για την ελληνική οικογένεια*. Αθήνα: Gutenberg.
- Οικονομίδου, Α. (2006). *Η ενηλικίωση του βλέμματος: Το παιδί αναγνώστης μεταξύ εικόνας και κειμένου*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (2011). *Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείο*.
- Παπαδάτος, Γ. (2016). *Το Παιδικό Βιβλίο στην Εκπαίδευση και στην Κοινωνία*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Παπανικολάου, Ρ., & Τσιλιμένη, Τ. (1998). *Η παιδική Λογοτεχνία στο νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Παπαταξιάρχης, Ε. (n.d.). Αθήνα: Μνήμων.
- Παπαταξιάρχης, Ε. (1992). *Εισαγωγή: Από την σκοπιά του φύλου: Ανθρωπολογικές θεωρήσεις της σύγχρονης Ελλάδας στο Ε. Παπαταξιάρχης και Θ. Παραδέλλης. (επιμ) Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα : Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Παππά, Β. (2013). *Η λογική των συναισθημάτων-Συναισθηματική ανάπτυξη και συναισθηματική νοημοσύνη*. Αθήνα: Οκτώ.
- Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (1990). *Η παιδική λογοτεχνία στην εποχή μας*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Σακελλαρίου, Χ. (2008). *Ιστορία της Παιδικής Λογοτεχνίας ελληνική και παγκόσμια*. Αθήνα: Νόηση.
- Σδρούλια, Ε., & Τσιλιμένη, Τ. (2017). Ο ρόλος των περικειμενικών στοιχείων του εξώφυλλου στη διαμόρφωση άποψης από παιδιά προσχολικής ηλικίας ως προς την επιλογή ενός εικονογραφημένου παιδικού βιβλίου. *ΚΕΙΜΕΝΑ για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*. doi:doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2017.623
- Σιδηροπούλου, Μ., Σιδηροπούλου, Φ., & Βέλιου, Φ. (2008). Έμφυλες ταυτότητες παιδιών προσχολικής ηλικίας: Διερεύνηση των οπτικών του φύλου στο πλαίσιο του ψυχοπαιδαγωγικού προγράμματος ενός τμήματος νηπιαγωγείου. In Δ. Κακανά, & Γ. Σιμούλη (Eds.), *Η προσχολική εκπαίδευση στον 21ο αιώνα -Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές πρακτικές*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Σταυρίδου, Ε., Σολομωνίδου, Χ., & Σαχινίδου, Ν. (1999). Συγκλίσεις και αποκλίσεις στις απόψεις αντρών και γυναικών εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία και μάθηση των Φυσικών Επιστημών στο Δημοτικό Σχολείο. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 169-190.

- Τσαούσης, Δ. (1985). *Η κοινωνιολογία του ανθρώπου:Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσιλιμένη, Τ., & Σδρούλια, Ε. (2018). Η νοηματοδότηση του περιεχομένου εικονογραφημένων παιδικών βιβλίων από παιδιά προσχολικής ηλικίας μέσω των περικειμένων του εξωφύλλου. In Β. Αποστολίδου, Δ. Κόκορης, Μ. Μπακογιάννης, & Ε. Χοντολίδου, *Λογοτεχνική Ανάλυση Στο Σχολείο & Στην Κοινωνία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσιλιμένη.Τ. (2007). *Εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο. Όψεις και απόψεις*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Ψαράκη, Β. (1995). Σχέση εικόνας και κειμένου. Η γλώσσα της εικόνας. . In Κατσίκη, & Γκίβαλου, *Παιδική Λογοτεχνία. Θεωρία και πράξη* (pp. 129-234). Αθήνα: Καστανιώτη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

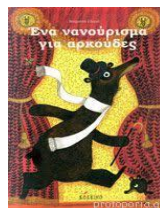
Παράθεμα βιβλίων που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα και πινάκων SPSS

Λεζάντα 1: Ο αρκούδος και το πιάνο

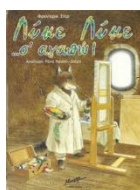
Λεζάντα 2: Θέλω πίσω το καπέλο μου

Λεζάντα 3: Ένα νανούρισμα για αρκούδες

Λεζάντα 4: Ο αρκούδος ταχυδρόμος

Λεζάντα 5: Λύκε, λύκε σ' αγαπώ

Λεζάντα 6: Το κόκκινο σκουφάκι

Λεζάντα 7: Το μικρό λυκάκι και ο κακός λύκος

Λεζάντα 8: Εγώ, ο πιο δυνατός!

Λεζάντα 9: Μια φορά και έναν καιρό ένα ελαφάκι

Λεζάντα 10: Όταν οι άγγελοι αγρυπνούν

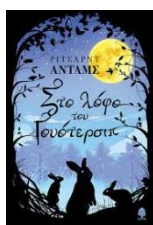
Λεζάντα 11: Αυτό το ελάφι είναι δικό μου

Λεζάντα 12: Άνοιξη και το κουνελάκι χάνει τον δρόμο

Λεζάντα 13: Κούνελος και αρκούδα, φασαρίες στο δάσος

Λεζάντα 14: Στο λόφο του Γουότερσιτ

Λεζάντα 15: Αντίο Καλτσούλη

Λεζάντα 16 : Ο Δράκος που έφαγε τον ήλιο

Λεζάντα 17: Τα συναίσθημα του μικρού δράκου

Λεζάντα 18: Μια φορά και ένας δράκος

Λεζάντα 19: Το χατίρι του δράκου

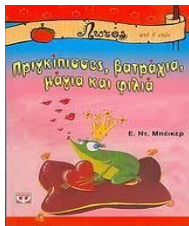
Λεζάντα 20: Βάτραχος Τρίκλωπας

Λεζάντα 21: Ο ερωτευμένος βάτραχος

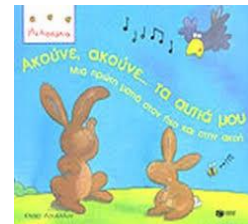
Λεζάντα 22: Ο βάτραχος είναι βάτραχος

Λεζάντα 23: Πριγκίπισσες, βατράχια, μάγια και φίλια

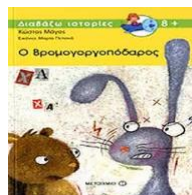
Λεζάντα 24: Το λαγουδάκι θέλει να κοιμηθεί

Λεζάντα 25: Ακούει, ακούει...τ' αυτιά μου

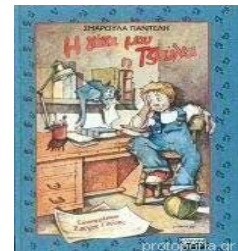
Λεζάντα 26: Μόνο εσένα αγαπώ τόσο πολύ

Λεζάντα 27: Ο βρομογοργοπόδαρος

Λεζάντα 28: Αχ, γιατί να είμαι Γάτα

Λεζάντα 29: Η γάτα μου η Τζούλια

Λεζάντα 30: Το χαμόγελο της γάτας

Λεζάντα 31: Το γατόνι και η εξαφάνιση των ποντικών

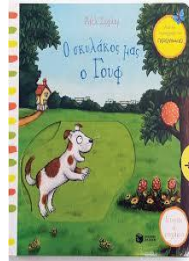
Λεζάντα 32: Η γατούλα μας η Νιάρ

Λεζάντα 33: Ο σκυλάκος πάει εκδρομή

Λεζάντα 34: Λίνα & ο αδέσποτος σκύλος

Λεζάντα 35: Ο σκυλάκος μας ο Γούφ

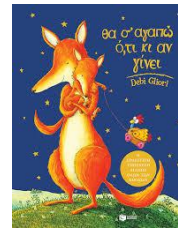
Λεζάντα 36: Μια βροχερή μέρα

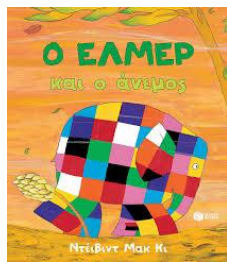
Λεζάντα 37: Οι κάλτσες του αλεπουδίνου

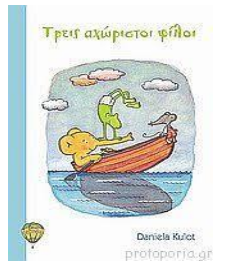
Λεζάντα 38: Η μέρα που η αλεπού έγινε κόκκινη

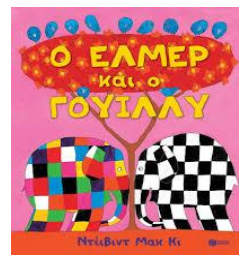
Λεζάντα 39: Θα σ' αγαπώ ότε κι αν γίνεις

Λεζάντα 40: Ο Έλμερ και ο άνεμος

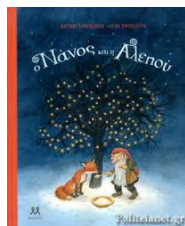
Λεζάντα 41: Τρεις αχώριστοι φίλοι

Λεζάντα 42: Ο Έλμερ και ο Γουίλλυ

Λεζάντα 43: Το λιοντάρι μέσα μας

Λεζάντα 44: Ο Νάνος και η αλεπού

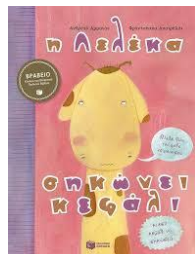
Λεζάντα 45: Ο σκαντζόχοιρος που ξέχασε να φοβηθεί

Λεζάντα 40: Πως να είσαι λιοντάρι

Λεζάντα 41: Το λιοντάρι θυμώνει

Λεζάντα 42: Η Λελέκα σηκώνει κεφάλι

Λεζάντα 43: Μια καμηλοπάρδαλη και άλλη μισή

ΖΩΟ	ΜΟΝΟΤΟ	ΜΕΑΛΛΟΥ	ΦΥΛΟ	ΧΡΩΜΑΑ	ΧΡΩΜΑΑ	ΡΟΥΧΑ	ΧΡΩΜΑΡ	ΜΕΓΕΘΟΣ	ΣΥΝΑΙΣΘΗ
0	0	#NULL!	0	0	#NULL!	0	0	1	4
0	0	#NULL!	2	0	#NULL!	1	#NULL!	0	0
0	1	0	0	0	#NULL!	0	1	0	5
0	0	#NULL!	0	0	#NULL!	0	#NULL!	1	1
1	0	#NULL!	0	0	#NULL!	0	1	1	2
1	1	1	0	0	#NULL!	0	2	1	3
1	0	#NULL!	0	0	#NULL!	0	2	0	6
1	0	#NULL!	0	0	#NULL!	1	#NULL!	0	6
2	1	2	2	0	#NULL!	1	#NULL!	1	7
2	1	0	1	0	#NULL!	1	#NULL!	1	7
2	1	3	0	0	#NULL!	1	#NULL!	2	4
3	0	#NULL!	0	0	#NULL!	1	#NULL!	0	2
3	1	2	0	0	#NULL!	1	#NULL!	2	8
3	1	1	2	1	#NULL!	1	#NULL!	2	5
3	1	3	0	0	#NULL!	1	#NULL!	1	9
4	0	#NULL!	0	0	#NULL!	1	#NULL!	1	8
4	1	2	0	0	#NULL!	1	#NULL!	0	8
4	1	3	2	1	0	1	#NULL!	0	10
4	0	#NULL!	0	1	1	1	#NULL!	0	11
5	0	#NULL!	0	0	#NULL!	0	5	1	1
5	0	#NULL!	0	0	#NULL!	0	4	1	1
5	0	#NULL!	0	0	#NULL!	0	2	1	1
5	0	#NULL!	0	0	#NULL!	1	#NULL!	2	7
6	1	0	1	0	#NULL!	1	#NULL!	1	7
6	1	2	2	0	#NULL!	1	#NULL!	2	1
6	0	#NULL!	1	0	#NULL!	0	6	1	2
6	0	4	0	0	#NULL!	1	#NULL!	1	8
7	1	3	0	0	#NULL!	0	2	1	1
7	1	3	1	1	2	1	#NULL!	2	2
7	1	3	2	0	#NULL!	1	#NULL!	1	8
7	1	1	2	1	2	1	#NULL!	1	0
7	1	1	1	0	#NULL!	1	#NULL!	1	1
8	1	3	2	0	#NULL!	1	#NULL!	1	2
8	1	2	0	0	#NULL!	1	#NULL!	1	2
8	0	#NULL!	0	0	#NULL!	1	#NULL!	1	1
9	1	2	0	0	#NULL!	1	#NULL!	1	2
9	0	#NULL!	2	1	#NULL!	0	6	1	11
10	1	2	0	0	#NULL!	0	7	1	9
10	0	#NULL!	1	0	#NULL!	1	#NULL!	1	12
10	1	0	1	0	#NULL!	1	#NULL!	0	2
10	1	3	2	0	#NULL!	1	#NULL!	2	11
11	0	#NULL!	0	1	3	1	#NULL!	0	11
11	1	2	2	1	4	1	#NULL!	2	2
11	1	2	0	1	3	1	#NULL!	0	2
12	1	2	0	0	#NULL!	1	#NULL!	0	13
12	0	#NULL!	0	0	#NULL!	1	#NULL!	0	2
12	0	#NULL!	0	0	#NULL!	1	#NULL!	0	8
13	0	#NULL!	1	0	#NULL!	1	#NULL!	0	0
13	0	#NULL!	2	89	0	#NULL!	1	#NULL!	0

sex	clothes	typeofclot
0	0	0
2	1	#NULL!
0	0	0
0	0	0
0	0	2
0	0	2
0	0	2
0	1	#NULL!
2	1	#NULL!
1	1	#NULL!
0	1	#NULL!
2	1	#NULL!
0	1	#NULL!
2	1	#NULL!
0	1	#NULL!
0	1	#NULL!
0	1	#NULL!
2	1	#NULL!
0	1	#NULL!
0	0	2
0	0	2
0	0	2
0	1	#NULL!
1	1	#NULL!
2	1	#NULL!
1	0	1
0	1	#NULL!
0	0	0
1	1	#NULL!
2	1	#NULL!
2	1	#NULL!
1	1	#NULL!
2	1	#NULL!
0	1	#NULL!
0	1	#NULL!
0	1	#NULL!
2	0	2
0	0	0
1	1	#NULL!
1	1	#NULL!
2	1	#NULL!
0	1	#NULL!
2	1	#NULL!
0	1	#NULL!
0	1	#NULL!
0	1	#NULL!
0	1	#NULL!
1	1	#NULL!
2	1	#NULL!